POD WIELKU PORTĘ

PÓŁ WIEKU POLNEJ

ADAM GAWLIK

PÓŁ WIEKU POLNEJ

MONOGRAFIA ZAKŁADÓW AUTOMATYKI
„MERA-POLNA" W PRZEMYŚLU
1923 – 1973

PRZEMYŚL 1974

OPRACOWANIE REDAKCYJNE — ZDZISŁAW KRĘŻAŁEK

REDAKTOR TECHNICZNY — MIECZYSŁAWA PIETRZAK

OKŁADKĘ PROJEKTOWAŁ — EDWARD KMIECIK

Wydano nakładem Zakładów Automatyki „Mera-Polna" w Przemyślu

Wszystkie prawa zastrzeżone

Spółdzielnia Inwalidów „PRACA" w Przemyślu
zam. 821/74 1.500 D-5-2

SŁOWO WSTĘPNE

Zygmunt Rząsa
— dyrektor Zakładów Automatyki Mera-Polna w Przemyślu

50 rocznica powstania „POLNEJ" jest wydarzeniem godnym odnotowania. W ciągu minionego pół wieku zakład wpływał na życie mieszkańców Przemyśla, miał i ma swój udział w rozwoju miasta, które szczyci się tysiącletnią historią. W latach międzywojennych załoga „POLNEJ" prowadziła walkę rewolucyjną z burżuazją; z jej szeregów wywodziło się wielu znanych działaczy rewolucyjnych. Bojowa postawa robotników „POLNEJ" ich strajki, nieugięta postawa i solidarność z klasą robotniczą innych miast zyskała fabryce miano „Czerwonej Polnej".

W Polsce Ludowej rozbudowa „POLNEJ" była jednym z elementów rozwoju miasta. Załoga fabryki wniosła swój wkład w życie gospodarcze, polityczne, społeczne i kulturalne Przemyśla. Stawała do czynu na każde wezwanie Partii. Codzienny wysiłek robotników, techników, ekonomistów i inżynierów powoduje powstawanie nowych wartości materialnych przyczyniając się do budowania dobrobytu kraju.

Sukcesy, które załoga odnosi w realizacji zadań nakreślonych przez Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą mobilizują do dalszych wysiłków na rzecz przyspieszenia rozwoju kraju. Pracownicy zakładu zdają sobie sprawę z wagi zadań, które stoją przed nimi, wiedzą również o ogromnym zapotrzebowaniu rynku krajowego i zagranicznego na wyroby przez nich produkowane i w związku z tym podejmują wysiłki zmierzające do zwiększenia produkcji, systematycznej poprawy jej jakości i nowoczesności. Naprzeciw tym zamierzeniom zmierzają decyzje kierownictwa Zjednoczenia Przemysłu Automatyki i Aparatury Pomiarowej „MERA" przewidujące dalszą rozbudowę naszego zakładu.

Z okazji złotego jubileuszu składam podziękowania i wyrazy najwyższego uznania wszystkim pracownikom POLNEJ za ich codzienny trud. Szczególne zaś słowa podziękowania kieruję do tych członków załogi, którzy w trudnych latach powojennych przyczynili się do odbudowy fabryki i jej rozwoju. We wszystkich tych poczynaniach załoga POLNEJ znajdowała zawsze pomoc kierownictwa władz partyjnych i administracyjnych miasta Przemyśla i województwa rzeszowskiego, jak też kierownictwa Zjednoczenia „MERA".

Jubileusz 50-lecia zobowiązuje: Pomni tego, będziemy realizować nasze zadania jeszcze lepiej niż to czyniliśmy dotychczas.

DYREKTOR
Zakładów Automatyki „MERA — POLNA"
w Przemyślu
Zygmunt Rząsa

OD AUTORA

Adam Gawlik — autor monografii

Monografia Zakładów Automatyki „MERA — POLNA" w Przemyślu, opracowana została dla upamiętnienia 50-lecia powstania i działalności przedsiębiorstwa. Projekt jej wydania był niejednokrotnie przedmiotem dyskusji samorządu robotniczego i dyrekcji. Wynikało to z naturalnych potrzeb dokumentacyjno-kronikarskich z jednej strony, z drugiej natomiast — ze słusznych żądań załogi, która w okresie dyskusji nad tezami na V Zjazd Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej wysunęła taki postulat.

Realizacja tych żądań natrafiła jednak na poważne trudności w postaci braku materiału źródłowego, a szczególnie z okresu międzywojennego (lata 1923—1939), wojennego oraz pierwszych lat Polski Ludowej. Stan taki spowodowany był spaleniem w czasie działań wojennych wszelkiej dokumentacji; wynikał również z nieuporządkowanej działalności archiwalnej w pierwszych latach po wyzwoleniu. Wysiłki załogi skierowane były przede wszystkim na odbudowę zniszczonych obiektów, uruchomienie w jak najszybszym czasie produkcji oraz jej rozwój. Sprawy dokumentacyjno-kronikarskie odkładano na dalszy plan.

Pierwsze próby zbierania materiałów informacyjnych zostały rozpoczęte w 1963 roku przez mgr Henryka Głuchowskiego, ówczesnego kierownika dz. organizacji przedsiębiorstwa. Niestety zostały one w dość krótkim czasie zaniechane.

Powrót do tej działalności całkowicie od podstaw następuje ponownie w ramach dz. organizacji przedsiębiorstwa (kierowanego już przez autora monografii) w roku 1968. Autor i Stanisław Krakowski sięgali do wszelkich możliwie dostępnych im źródeł. Choć wysiłek był olbrzymi, efekty w postaci uzyskanych materiałów były skąpe i nieproporcjonalne do społecznie włożonej pracy (dotyczyło to szczególnie materiałów z okresu do 1948 roku włącznie).

W tej sytuacji odniesiono się do pracowników i byłych pracowników Polnej pamiętających jej początkowe dzieje oraz pracujących w niej w okresie wojennym. Przeprowadzone z nimi rozmowy, ich wspomnienia, uzgadnianie pewnych faktów i okoliczności, pozwoliły na uzupełnienie i zastąpienie brakujących dokumentów źródłowych. Materiały te były konfrontowane, a budzące zastrzeżenia odrzucane. Tak powstała niniejsza praca. Czytelników, którzy stwierdzą w niej jakieś nieścisłości lub uznają, że pominąłem w niej pewne ważne ich zdaniem sprawy, proszę o wyrozumiałość. Wynikło to bowiem ze wspomnianych wyżej trudności oraz ograniczonej objętości książki.

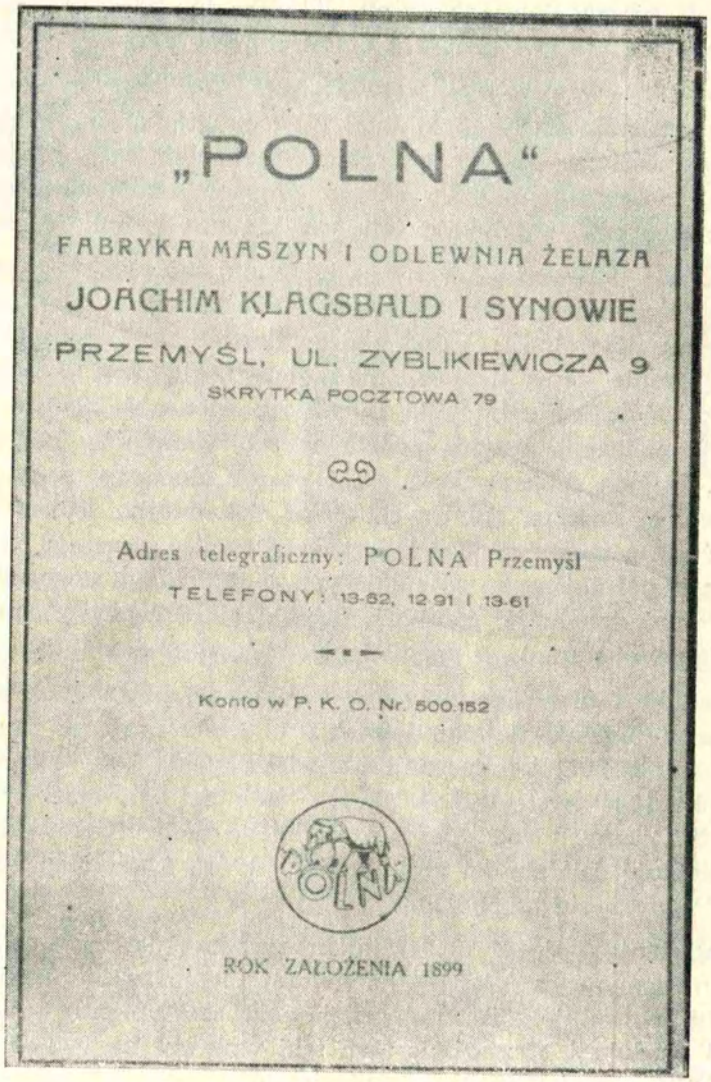
ADAM GAWLIK

POWSTANIE I DZIAŁALNOŚĆ GOSPODARCZA FABRYKI „POLNA" W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM (Lata 1923–1939)

Przedsiębiorstwo powstało w 1923 roku jako prywatna spółka pod nazwą „*KAHAPE*" z siedzibą w Przemyślu przy ul. Zyblikiewicza 9. Właścicielami byli kapitaliści narodowości żydowskiej Joachim Klagsbald oraz Honigwachs. Trudne do sprawdzenia informacje podają, że przed zawiązaniem tej spółki J. Klagsbald prowadził warsztat rzemieślniczy czy też skład żelaza gdzieś w rejonie obecnej ul. Sportowej, natomiast Honigwachs miał prawdopodobnie zakład rzemieślniczy przy ul. Łukasińskiego, zajmujący się montażem podstaw maszyn do szycia marki „Singer" (z dostarczonych części). Wymienieni wspólnicy zakupili plac po kaflarni, leżący w kwadracie ulic: Strycharskiej (obecnie ul. W. Pola), Zyblikiewicza (obecnie ul. Kuszki), Mirosławskiego oraz ul. Polnej wraz z pozostałymi na nim drewnianymi szopami.

Nazwa „*KAHAPE*" to fonetyczny skrót pierwszych liter nazwisk współwłaścicieli fabryki (K-Klagsbald, H-Honigwachs) oraz miejscowości (P-Przemyśl).

W dokumentach z okresu międzywojennego, np. katalogu firmowym *Fabryki Maszyn i Odlewni Żelaza „Polna"* — Joachim Klagsbald i Synowie (brak rocznika wydania), spotykamy się z rokiem założenia firmy „1899". Data ta nie może być absolutnie przyjmowana za rok powstania przedsiębiorstwa, gdyż najprawdopodobniej był to rok rozpoczęcia *dzia-*

„POLNA"

FABRYKA MASZYN I ODLEWNIA ŻELAZA

JOACHIM KLAGSBALD I SYNOWIE

PRZEMYŚL, UL. ZYBLIKIEWICZA 9

SKRYTKA POCZTOWA 79

Adres telegraficzny: POLNA Przemyśl

TELEFONY: 13-62, 12-91 i 13-61

Konto w P. K. O. Nr. 500.152

ROK ZAŁOŻENIA 1899

Strona tytułowa katalogu firmowego

łalności przemysłowej rodziny Klagsbaldów — w czasie i w miejscu nie związanym z omawianą fabryką.

Rok 1923 w przedsiębiorstwie „KAHAPE" nie przyniósł żadnej działalności produkcyjnej. Pracę ograniczono jedynie do czynności związanych z organizacją spółki, bazy produkcyjnej, rozeznaniem rynku zbytu oraz wyborem najkorzystniejszego dla współwłaścicieli asortymentu produkcji.

W roku 1924 wybudowany został budynek fabryczny, parterowy dom mieszkalny, a dla potrzeb odlewni doprowadzono do stanu używalności jedną z drewnianych szop (przeróbka, powiększenie oraz uzupełnienie ścian cegłą tzw. *pruskim murem).* Wszystkie budynki były pozbawione bieżącej wody oraz kanalizacji, a więc podstawowych elementów sanitarnych. W tym roku rozpoczęto też po raz pierwszy produkcję odlewniczą maszyn rolniczych. Jako ciekawostkę można podać, że wspomniany wyżej budynek odlewni, po szeregu przeróbkach późniejszych, zmieniających jego wygląd zewnętrzny oraz funkcjonalność (zarówno w okresie międzywojennym jak i powojennym) — spełniał swą rolę do roku 1955.

Produkcja przedsiębiorstwa w tym czasie nastawiona była wyłącznie na zaspokojenie potrzeb rynku lokalnego, przy czym brak miejscowej konkurencji ułatwiał szybki zbyt wyrobów. W roku 1924 występują w fabryce trudności w postaci braku kwalifikowanych robotników i średniego nadzoru, co jednak nie hamuje działalności produkcyjnej, która żywiołowo wzrasta. Poszerza się asortyment.

Pogłębiający się w 1925 roku kryzys gospodarczy w kraju, a tym samym spadek siły nabywczej pieniądza i chłonności rynku, powoduje znaczne ograniczenie asortymentu i wielkości produkcji. Oczywiście stan taki wpływał na zarobki robotników oraz ich sytuację materialną.

W roku 1926 do spółki przystępuje G. Lorenz, który sprowadza z Czechosłowacji różnego rodzaju oprzyrządowanie oraz nowe maszyny. Przedsiębiorstwo używa na swych wyrobach znaku firmy sudeckiej, znanej wówczas z produkcji maszyn rolniczych, z którą G. Lorenz miał ścisłe powiązania. Produkowano maszyny rolnicze (4 typy sieczkarń, 2 typy młynków-wialni, kieraty, młocarnie, międlarki do lnu, kosiarki konne i siewniki), odlewy piecowe (armatura piecowa i kuchenna) oraz patefony i rowerki dziecinne (montaż ze sprowadzanych części).

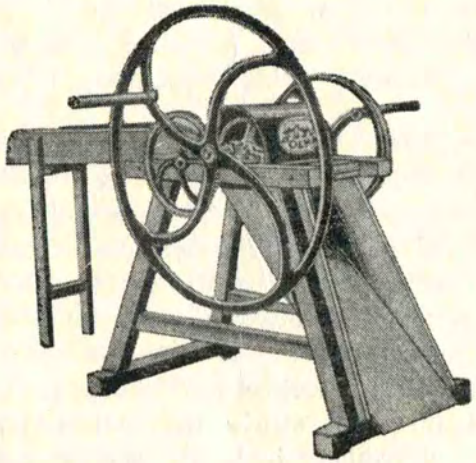
W marcu 1927 r. dochodzi do konfliktu między współwłaścicielami fabryki, którego podłożem były przyczyny zarówno osobiste jak i finansowe. Następuje zerwanie spółki ze strony Honigwachsa, który później w Żurawicy pow. Przemyśl zakłada odrębne przedsiębiorstwo (w zabudowaniach tego przedsiębiorstwa mieści się obecnie Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska"). W okresie 2-tygodniowego postoju fabryki, byli wspólnicy dokonali podziału majątku. Po tej przerwie fabryka zostaje ponownie uruchomiona, lecz już pod zmienioną nazwą: Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza „Polna" — Joachim Klagsbald i Synowie. Ostatnia końcówka nazwy „Synowie" miała jakoby stanowić o powadze firmy z uwagi na liczbę mnogą, mimo że właściciel fabryki posiadał tylko jednego syna oraz córkę. Pochodzenia nazwy „Polna" nie udało się ustalić. Być może źródłem jej była nazwa ulicy do której przylegała fabryka, względnie nazwa ta pochodziła od produkcji maszyn rolniczych.

W wycinkach prasowych z okresu międzywojennego spotykamy się z różnymi liczbami zatrudnienia w Polnej (np. 150, 156, 250). Liczby te nie są ścisłe z uwagi na to, że stan zatrudnienia nie był stabilny.

W roku 1928 fabrykant wydał katalog (prospekt) swoich wyrobów, z którego dowiadujemy się jakie wyroby z zakresu maszyn rolniczych były w tym czasie produkowane. Do nich należały: sieczkarnie bębnowe i toporowe, wialnie, młocarnie sztyftowe (13 typów), młynek do czyszczenia zboża, młocarnie szerokomłotne (3 typy), kieraty (10 typów), siewniki (typu *„Oryginal Knotek"*), międlice, buraczarki (2 typy), walce pierścieniowe, przystawki stożkowe do maszyn rolniczych oraz różne części zamienne.

Charakterystycznym, a zarazem typowym dla ówczesnych fabrykantów, było obwarowanie warunków sprzedaży, dostaw i zapłaty. Przykładem tego jest odpowiednia klauzula w przedstawionym wyżej katalogu, której treść przytaczamy w całości:

> „Wypadki siły wyższej jak strajk, rozruchy, mobilizacja, wojna, brak surowców, brak dewiz itp. zwalniają firmę „Polna" od jakiejkolwiek odpowiedzialności za ewentualne niedotrzymanie umówionego terminu dostawy".

Sieczkarnia bębnowa z kołem pasowym

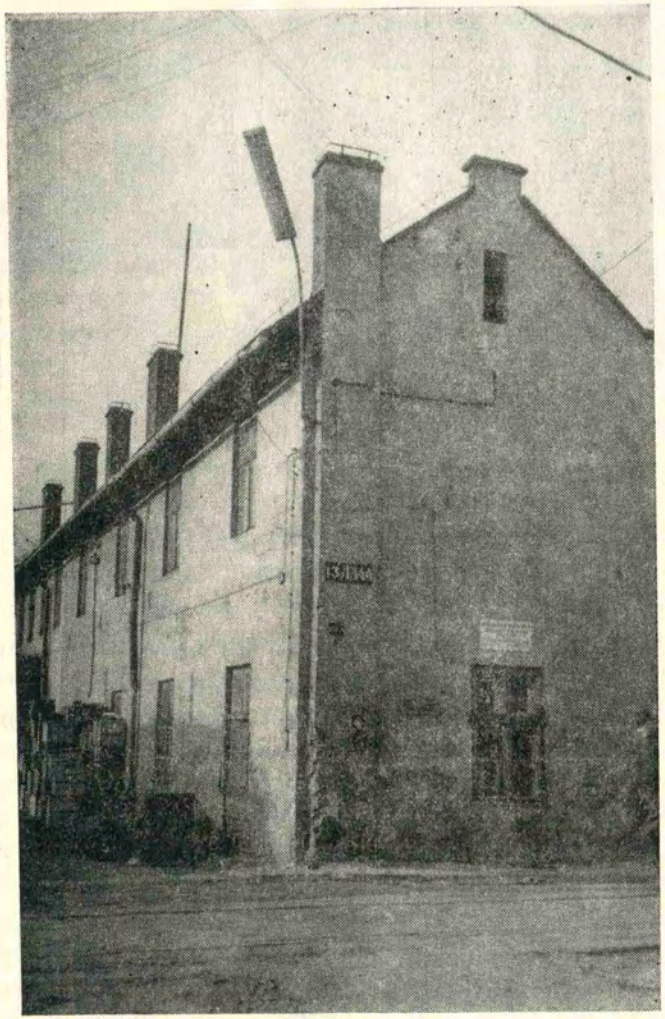

Młocarnia szerokomłotna „Małopolanka"

Jak z powyższego wynikało, fabrykant traktował strajk jako *siłę wyższą*, stawiając ją nawet przed takim zjawiskiem jak *wojna* i z góry zakładał możliwość jego wystąpienia.

W roku 1928 po raz pierwszy Polna wprowadza do użytku własny znak firmowy, umieszczając go na produkowanych wyrobach. Znak ten przedstawiał słonia w kole z napisem „Polna". Należy przypuszczać, że wizerunek słonia przyjęty został jako synonim *szczęścia w interesach*. W tym roku wycofuje się ze spółki G. Lorenz, zakończona zostaje budowa budynku fabrycznego, pomieszczeń dla pieców do wyżarzania, jak również suszarni rdzeni odlewniczych.

Lata 1929—1933 cechują braki w materiale kronikarsko-historycznym Polnej. Dowiadujemy się tylko, że np. w 1929 roku wybudowany został piętrowy budynek administracyjny. Natomiast w 1930 r. fabrykant zakupił w Austrii licencję na maszyny do szycia typu *Rast-Gasser*. W tym roku rozpoczęta

Budynek administracyjny Zakładu przy ul. Kuszki (zdjęcie powojenne)

została produkcja tych maszyn z tym jednak, że aż do 1934 roku opierała się ona na montażu sprowadzanych z Wiednia części (za wyjątkiem podstaw wykonywanych we własnym zakresie).

W roku 1932, na skutek kombinacji podatkowych, fabryka zostaje przez właściciela zamknięta na okres kilku miesięcy.

Rok 1935 pod względem informacji jest również ubogi. Nie natrafiono bowiem na dane źródłowe, które choćby w zarysie mogły obrazować działalność przedsiębiorstwa w tym okresie. Można jednak podać, że przystąpiono do produkcji kompletnych maszyn do szycia typu domowego oraz sprowadzono z Wiednia do tej produkcji kompletne oprzyrządowanie, dokumentację i szereg obrabiarek. Natomiast w ramach kooperacji sprowadzano ze Szwajcarii chwytacze, igły, stopki oraz wkręty.

Fabrykant zaczyna ze swoimi wyrobami wychodzić na rynek zagraniczny, oferując i sprzedając je, gdyż pod względem jakościowym odpowiadały ówczesnemu standartowi światowemu. O kontaktach zagranicznych Polnej dowiadujemy się między innymi z otrzymywanej w pierwszych latach po wyzwoleniu korespondencji, adresowanej na firmę o nazwie przedwojennej, w której oferowano dalszą współpracę handlową.

W roku 1936 Polna wchodzi w okres większego niż dotąd rozwoju. Następuje jej dalsza rozbudowa, powstaje dwupiętrowy budynek przeznaczony dla niklowni, chromowni oraz szlifierni. W ślad za rozbudową następuje zwiększenie produkcji oraz rozszerzenie asortymentu podstawowego jakim była maszyna do szycia. Zaczęto produkować maszynę przeznaczoną do użytku przemysłowego.

W nocy z 3 na 4 czerwca 1936 r. wybucha w fabryce pożar, który dzięki interwencji miejskiej straży pożarnej zostaje ugaszony. Spłonął jedynie drewniany budynek suszarni oraz

Budynek niklowni obecnie nieistniejący (zdjęcie powojenne)

jedna szopa. Strata wyniosła 60 tys. zł. Przyczyn pożaru nie ustalono. W tym zakresie można snuć różne przypuszczenia np. celowe podpalenie przez fabrykanta dla zwrócenia opinii publicznej przeciwko robotnikom, chęć uzyskania dość wysokiego odszkodowania oraz ulg podatkowych, zemsta ze strony któregoś z najbardziej pokrzywdzonych przez fabrykanta robotników itp. Najpewniej jednak przyczyną był brak zachowania elementarnych zasad ochrony p. pożarowej.

Na podstawie notatek prasowych otrzymujemy również (aczkolwiek niepełny) obraz stanu zatrudnienia w Polnej w 1937 roku. Wg owych danych, uwzględniając pracowników zatrudnionych w średnim nadzorze oraz w zarządzie fabryki, łączny stan zatrudnienia zamykał się cyfrą około 800 osób.

W roku 1938 w dalszym ciągu podstawowym asortymentem produkcji w Polnej była maszyna do szycia. Roczna ilość wyprodukowanych maszyn za ten okres przekracza 10.000 sztuk. Znajdują one popyt nie tylko na rynku krajowym, lecz również na zagranicznym (Bułgaria, Litwa, Łotwa, Palestyna oraz Rumunia). Odbiorcami maszyn były prywatne firmy, na których żądanie w wielu przypadkach Polna umieszczała różne nazwy np. *„Rast-Gaser"*, *„Omega"*, *„Ideal"*, *„Tatra"* lub *„Bobbin"*. Cena jednej maszyny do szycia — w zależności od jej rodzaju — na rynku krajowym wynosiła od 160 do 270 zł. W tym roku produkowano również ze sprowadzonych części wózki dziecięce oraz na licencji węgierskiej patefony marki *„Tefag"*.

W roku 1938 załoga Polnej liczyła ponad 1 000 osób, a w okresach pomyślnej koniuktury — stan ten łącznie z uczniami (terminatorami) dochodził nawet do 1280 osób.

Rok 1939 nie przyniósł żadnych istotnych zmian w zakresie produkcji. Napięta sytuacja polityczna dała się również zauważyć w stosunkach władz państwowych wobec fabryki. Pierwszym sygnałem tego typu, było zjawienie się na terenie fabryki wojskowej komisji, której zadaniem miało być ustalenie ewentualnej przydatności zakładu dla potrzeb wojskowych, na wypadek wojny z Niemcami. Równolegle z tymi poczynaniami, daje o sobie znać V kolumna hitlerowska wykorzystująca wrogie, skrajnie nacjonalistyczne elementy. W zróżnicowanej pod względem narodowościowym załodze — takich ludzi nie brakowało. Próby te natrafiły na patriotyczną postawę większości załogi oraz jej niezłomną chęć obrony zagrożonej ojczyzny. Dowody tego dała załoga pod koniec 1938

roku, zakupując z dobrowolnych składek broń dla wojska (karabin maszynowy). Postawę taką zajmowali nie tylko Polacy, lecz również Żydzi i Ukraińcy, dla których Polska stała się drugą ojczyzną.

W miesiącach poprzedzających wybuch II wojny światowej rozpoczynają się w fabryce gorączkowe przygotowania do okresu wojennego: budowa dwóch schronów oraz rowów p. lotniczych. Zostaje powołana do życia służba sanitarna, składająca się z członków PCK i służba obrony p. lotniczej (OPL). Członkowie jej nosili na rękawach ubrań roboczych odpowiednie opaski.

Ogłoszona pod koniec sierpnia 1939 r. powszechna mobilizacja wojskowa zmniejsza załogę Polnej do 1/3 stanu jej zatrudnienia. Część robotników zostaje powołana do wojska, część jest reklamowana dla potrzeb ewentualnej produkcji wojskowej.

Wybuch wojny w dniu 1 września 1939 roku zastaje na stanowiskach pracy tylko nieznaczną część załogi. Działalność fabryki zostaje przez jej właściciela zaniechana. Przewalająca się przez Przemyśl fala uchodzców kierujących się na wschód, porywa za sobą część robotników oraz syna i zięcia właściciela fabryki (inż. Klagsbalda i inż. Götza), którzy przedostają się do Rumunii. W Przemyślu pozostaje jego żona i córka oraz prawdopodobnie on sam. Informacje w tej sprawie są sprzeczne. Jedni twierdzą, że właściciel zmarł na krótko przed wybuchem wojny, inni natomiast, że już w czasie działań wojennych.

OKRES WOJENNY
(Lata 1939–1944)

Kronikę wydarzeń okresu wojennego rozpoczyna dzień 15 września 1939 roku, będący datą wkroczenia wojsk hitlerowskich do Przemyśla.

Opuszczenie fabryki przez jej właściciela, mimo obecności w mieście większości pracowników zarządu, czyni z niej obiekt „otwarty", stanowiący teren penetracji dla różnego rodzaju elementów żerujących na chaosie i ogólnej panice jaka miała miejsce w Przemyślu. W tym czasie wywieziono z fabryki szereg drobnych urządzeń, sprzętu i materiałów (szczególnie opałowych).

W czasie obrony Przemyśla, w dniu 15 września 1939 roku, niemiecki pocisk zapalający spowodował pożar w zabudowaniach fabrycznych. Na skutek braku jakiejkolwiek akcji ratunkowej jeden z budynków spalił się całkowicie.

Natychmiast po wkroczeniu, wojska niemieckie ustalają administrację niemiecką, dokonują zabezpieczenia wszystkich obiektów gospodarczych tzn. fabryk, magazynów itp. i w tym również Polnej.

W dniu 18 września 1939 r. hitlerowcy przy pomocy nacjonalistów ukraińskich urządzają pogrom Żydów zamieszkałych w mieście, w czasie którego ginie kilku pracowników Polnej narodowości żydowskiej.

Okupacja całego Przemyśla trwała 12 dni; 27 września Niemcy wycofują się do lewobrzeżnej części miasta (Zasanie) nazwaną przez nich *„Deutsch — Przemysl"* (Niemiecki Przemyśl). Przed tym zdążyli wywieźć dość duże zasoby magazynowe, różnego rodzaju urządzenia obiektów fabrycznych itp. Ich łupem padła też fabryka Polna.

W dniu 28 września 1939 r. prawobrzeżną część miasta zajmują oddziały Armii Czerwonej. Miasto dzieli granica na Sanie. W niemieckiej części rozpoczyna się krwawy terror, w radzieckiej życie zaczyna powoli powracać do normalnego stanu.

Administracja radziecka uruchamia szereg instytucji, szkół oraz zakładów pracy, m. in. Polną, która początkowo nosi przedwojenną nazwę. Pod koniec 1939 r. otrzymuje ona nazwę *„Zawod im. 17 oktiabria"*. Do fabryki powracają jej dotychczasowi pracownicy, zostaje uzupełniony brakujący sprzęt i urządzenia, rozpoczyna się produkcja. Z tego okresu brak jest jakichkolwiek materiałów źródłowych mogących charakteryzować wielkość i rodzaj wykonywanej produkcji. Można jednak sądzić że w pierwszym okresie kontynuowano wykonawstwo asortymentów z okresu międzywojennego tzn. odlewy żeliwne, maszyny rolnicze oraz maszyny do szycia.

Rok 1940 dla fabryki stanowi okres nowych perspektyw rozwojowych. Sporządzony zostaje plan rozbudowy. Przy opracowywaniu niniejszych materiałów można było posłużyć się tylko jego pierwszą częścią. Zamieszczono tam opis stanu fabryki, jaki przejęła administracja radziecka. Dowiadujemy się np., że w fabryce brak było wody nadającej się do picia, ustępów dla poszczególnych wydziałów (1 ustęp na całą, ponad 1 000 osób liczącą załogę).

Celem podkreślenia niekorzystnej sytuacji przeciw pożarowej, opis ten wspomina również o pożarach jakie miały dwu-

krotnie miejsce w fabryce. Plan rozbudowy fabryki nie został zrealizowany, gdyż na przeszkodzie stanęła napaść Niemiec hitlerowskich na Związek Radziecki. We wspomnianym okresie, Polna produkując maszyny do szycia wykonywała tylko główki i podstawy; całość montowała w oparciu o części sprowadzane z Zakładów im. Kirowa.

W nocy z dnia 21 na 22-go czerwca 1941 roku nastąpiło uderzenie Niemiec na ZSRR. Po prawie tygodniowej wymianie ognia artyleryjskiego i próbach opanowania prawobrzeżnej części miasta, Niemcy łamią bohaterską obronę nielicznego garnizonu wojsk pogranicza. W dniu 28 czerwca 1941 roku wojska niemieckie zajęły radziecką część miasta.

W niedługim czasie uruchomiona zostaje fabryka Polna, która w początkowym okresie nosi nazwę: *Landwirtschftliche Maschinen Fabrik „Polna"*. Nazwa ta później zostaje zmieniona (brak danych co do daty) na: *Deutsche Maschinen Fabrik „Neuland" in Przemysl*, przy jednoczesnej zmianie nazwy ul. Zyblikiewicza (obecnie Kuszki) na „Neulandstrasse". Właścicielem (względnie zarządcą) fabryki zostaje emerytowany oficer SS w stopniu SS-Sturmbannfürera (odpowiednik stopnia majora w Wermachcie) — Heinz Glass, z pochodzenia bawarczyk. W uznaniu zasług dla reżimu hitlerowskiego otrzymał on fabrykę i willę przy ul. B. Głowackiego 6. Niepotwierdzone informacje głoszą, jakoby fabryka Polna miała wchodzić w skład zespołu fabryk: Polna, Minerwa i Fabryka Wozów, które tworzyły całość pod kierownictwem Glassa.

Ludzi do pracy w fabryce kierował Arbeitsamt, przy czym stan załogi został poważnie zmniejszony. Następuje likwidacja produkcji maszyn do szycia. Wszystkie niewykończone maszyny oraz oprzyrządowanie do nich zostaje złomowane. Fabryka rozpoczyna produkcję maszyn rolniczych oraz hamulców kolejowych.

Stan zatrudnienia pod niemieckim zarządem był zmienny i kształtował się w granicach od 150 do 1 000 osób. Załoga składała się z pracowników narodowości polskiej, ukraińskiej, żydowskiej i niemieckiej. Niemcy w liczbie 6—8 osób, (Glass, Blank, Folkamer, Lehman, Szafarczyk i inni) zajmowali odpowiedzialne stanowiska w zarządzie i nadzorze. Zatrudnienie Żydów miało miejsce do czasu utworzenia getta żydowskiego. W tym okresie zatrudniani byli również dorywczo jeńcy radzieccy, w grupach od 20 do 100 osób. Robotnicy otrzymywali wynagrodzenie w wysokości średnio 50—75 zł okupacyjnych tygodniowo, kartki żywnościowe oraz raz dziennie gorącą zupę z brukwi. Od czasu do czasu przydzielano im również wódkę i papierosy. W zimie praca odbywała się w nieogrzewanych halach produkcyjnych, przy jednoczesnym braku ciepłej, a w pewnych okresach również i zimnej wody do mycia. Ubrań roboczych pracownicy nie otrzymywali.

16 lipca 1942 roku utworzono w Przemyślu getto żydowskie, które swym obszarem objęło między innymi teren zajmowany wówczas przez fabrykę. W miarę dokonywanej przez Niemców likwidacji Żydów, getto szybko kurczyło się, tak że fabryka Polna znalazła się wkrótce poza jego obrębem.

Niewłaściwe warunki higieniczno-sanitarne i bezpieczeństwa pracy, maksymalny wysiłek, nieraz przekraczający możliwości fizyczne oraz nieludzkie stosunki — stwarzały bardzo podatny grunt dla wypadków przy pracy. Zdarzały się one bardzo często i prawie każdorazowo traktowane były przez nadzór niemiecki jako próby sabotażu. Podejrzewano poszkodowanych o samookaleczanie się.

W stosunku do zatrudnionych, szczególnie narodowości żydowskiej i polskiej okupant niemiecki stosował również inne

represje (szykanowanie na każdym kroku, bicie itp.) Specami od bicia przy pomocy nahajek byli szczególnie Glass oraz Volksdeutsch Szafarczyk. Biciu towarzyszyły zwykle wyzwiska oraz groźby więzienia lub nawet szubienicy. Fabryka była pilnowana przez uzbrojonych *„Werkschutzów"* (straż fabryczna) narodowości ukraińskiej (około 8 osób), których stosunek do robotników był wrogi i niczym nieróżniący się od niemieckiego.

W styczniu 1943 roku następuje fala aresztowań w Polnej. Pod zarzutem wrogiej działalności wobec III Rzeszy aresztowano 15 pracowników, wśród nich Zb. Kropińskiego, Wł. Stefanickiego, Łuckiego, Kropiwnicką i innych. Większość z nich zginęła w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu. Podobne aresztowania miały miejsce również w pobliskiej Minerwie.

26 listopada 1943 roku w ramach działalności ruchu oporu, podpalona została Fabryka Wozów przy ul. Lwowskiej. W odwecie za ten czyn hitlerowcy rozstrzeliwują na jej terenie zakładników. Spalenie fabryki stanowi dla okupanta niepowetowaną stratę, która w konsekwencji pociągnęła za sobą przejście Polnej na produkcję wojskowych konnych wozów taborowych.

W miarę niepowodzeń wojsk hitlerowskich na froncie wschodnim, wzmaga się na zapleczu terror w stosunku do ludności polskiej. Nie ominął on robotników zatrudnionych w Polnej. Prócz bicia, aresztowań i innych represji — Niemcy wprowadzają nowe, w postaci wywózki na przymusowe roboty. Wśród pokaźnej liczby wywiezionych do Niemiec znaleźli się Stefan Berezowski, Aleksander Piotrowski oraz Leśko.

W marcu 1944 roku z uwagi na szybko zbliżający się front wschodni, następuje ewakuacja na zachód większych zakładów pracy z Przemyśla. Odbywała się ona w sposób zorganizowany, z całą niemiecką pedanterią i nie omija Polnej, z której wywieziona zostaje spora część urządzeń.

W połowie lipca 1944 roku nastąpiła paniczna ucieczka Niemców, Volksdeutschów, ukraińskich nacjonalistów i innych osób współpracujących z okupantem. Razem z nimi ucieka niemiecki personel fabryki Polna oraz ci pracownicy, którzy poszli na współpracę z okupantem. Niestety, znalazło się ich kilkunastu.

W nocy z 26 na 27 lipca Niemcy wycofują się z miasta, zdążywszy jeszcze podpalić, względnie zaminować, wiele obiektów — w tym także Polną.

27 lipca 1944 roku wkracza do miasta Armia Czerwona niosiąc wyzwolenie spod okupacji hitlerowskiej. Dla Przemyśla, dla fabryki Polna i jej załogi rozpoczyna się nowy rozdział w historii.

W POLSCE LUDOWEJ

Wyzwolenie Przemyśla spod okupacji hitlerowskiej dnia 27 lipca 1944 r. zastało „Polną" w gruzach, spowodowanych działaniami wojennymi oraz celowym zniszczeniem przez cofające się wojska niemieckie. Według szacunkowych wyliczeń, stan szkód wojennych, łącznie ze zniszczonymi budynkami oraz wywiezionymi urządzeniami, wyniósł 662,5 tys. zł wg cen przedwojennych, co stanowiło około 66% wartości majątku fabryki sprzed 1 września 1939 r.

Natychmiast po wyzwoleniu miasta nadzór nad fabryką zabezpieczają władze miejskie, które przy pomocy oddziałów saperskich radzieckiego garnizonu oczyszczają teren fabryczny z min, usuwając tym samym groźbę niebezpieczeństwa śmierci dla ludności cywilnej.

W sierpniu 1944 roku przystępuje do pracy 15-tu robotników. Lista pracowników z dnia 3.X.1944 r. zachowana w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Rzeszowie obejmuje następujące nazwiska: inż. Abraham Weitman, Stefan Krzywonos, Józefa Delewin (prac. umysł.), Wiktor Bogdański, Jan Wacławik, Emil Pobidyński, Ruben Awakow, Michał Ciżma, Józef Polko, Dymitr Kisyłyczuk, Antoni Depko, Michał Czubiński, Jan Skirka, Józef Puf, Mikołaj Zasadny. Pracownicy ci podjęli pionierską pracę wydobycia spod gruzów ocalałych obrabiarek, doprowadzenia ich do stanu używalności oraz uruchomienia produkcji. Jako pierwszą uruchomiono tokarkę, której siłą napędową był początkowo napęd ręczny przy zastosowaniu szeregu przekładni, a następnie prąd elektryczny otrzymywany z agregatu spalinowego na gaz drzewny. W podobny sposób uruchomiono też wiertarkę. Ten prymityw rozwiązań technicznych stanowił swoistą pomysłowość, uwarunkowaną brakiem energii elektrycznej w mieście (elektrownia została przez Niemców wysadzona w powietrze) oraz faktem, że napęd ówczesnych obrabiarek był centralny.

Początkową produkcję fabryki stanowiły narzędzia, bez których nie można było marzyć o produkcji. Warto zaznaczyć, że wiele narzędzi używanych w fabryce w początkowym okresie stanowiło prywatną własność pracowników — rzemieślników, którzy przynieśli je ze sobą. W miarę upływu czasu wzrasta zatrudnienie. Pracujący już robotnicy ściągają innych (Władysław Dorotiak, Józef Hałaj, Jan Sycz, Bazyli Bacza). Nikt z nikim nie zawiera umowy o pracę, nie istnieje też prawie żadne kierownictwo. Robotnicy są wykonawcami, pracownicy umysłowi wykonują również prace fizyczne. Ten okres charakteryzuje żywiołowość, a przy tym troska o stworzenie miejsca pracy i zapewnienie chleba rodzinom.

W listopadzie 1944 roku zostaje powołany Tymczasowy Zarząd Fabryki Maszyn i Odlewni Żelaza „Polna" w składzie: inż. A. Weitman (przewodniczący i tymczasowy zarządca) J. Sycz (członek zarządu — przedstawiciel robotników) i inż. T. Czajkowski (przedstawiciel starostwa w Przemyślu). Ówczesna produkcja fabryki to odlewy piecowe (drzwiczki piecowe, ruszta, płyty kuchenne) oraz części do maszyn rolniczych, bardzo poszukiwane przez okolicznych rolników, którzy płacili za nie żywnością. Wymiana towarowa stanowiła jedyną formę zarobków robotników Polnej. Pod koniec 1944 r. fabryka zatrudnia już 30 robotników i 4 pracowników umysłowych. Produkcja (sieczkarnie, kieraty, tuleje do wozów, ar-

matura piecowa i kuchenna) jest już sprzedawana. Głównym jej odbiorcą, poza rolnikami, są również instytucje miejscowe: PKP, odbudowująca się elektrownia oraz Zarząd Miejski.

W roku 1945 stan załogi wzrasta do 52 osób, w tym 5 pracowników umysłowych. Fabryka napotyka na poważne trudności w zdobywaniu surowców, narzędzi, a także w zbycie. Rynek miejscowy został już nasycony, a brak kontaktów handlowych i nie działający jeszcze państwowy handel hurtowy nie pozwalały na wywóz wyprodukowanych wyrobów poza obręb Przemyśla. W obsadzie kadrowej dają się odczuwać również poważne braki ilościowe i jakościowe. Stan taki powodował sytuację, w której zatrudnieni pracownicy umysłowi zmuszeni byli jednocześnie wykonywać po kilka funkcji. Np. inż. Weitman, oprócz ogólnego kierownictwa, zajmował się sprawami handlowymi, zaś jego z-ca Stefan Krzywonos — był jednocześnie magazynierem. Niedomagania organizacyjne, na które w głównej mierze miały wpływ braki kadrowe i do pewnego stopnia nieuczciwość niektórych pracowników, pociągnęły za sobą trudności w ustaleniu kosztów produkcji, co wiązało się z niewłaściwym i nieterminowym sporządzaniem okresowych bilansów. Bilanse te na ogół przedstawiały wynik ujemny. Stan taki trwał do czerwca 1945 roku tj. do momentu ingerencji władz państwowych w sprawy wewnętrzne fabryki. Przeprowadzona kontrola wykazała, że inż. Weitman przejawiał zbyt mało troski o należytą organizację produkcji i wzrost wydajności pracy. Ponadto zakwestionowana została księgowość, która próbowała ukryć nadużycia inż. Weitmana i księgowej Józefy Delewin — pobierających nielegalnie ze środków fabryki kwoty pieniężne, w postaci dodatkowego wynagrodzenia, za zarządzanie nieczynnymi przedsiębiorstwami „*Widia*" i „*Union*".

19 lipca 1945 roku następuje zmiana na stanowisku dotychczasowego zarządcy fabryki. Funkcję tę obejmuje inż. Jan Horeczko. Sytuacja w przedsiębiorstwie ulega radykalnej zmianie na korzyść. W okresie tym rozpoczyna się również budowa magazynów. Z zachowanych dokumentów dowiadujemy się, że np. w okresie od 1 stycznia do 19 września 1945 roku fabryka wyprodukowała 49 kieratów, 185 sztuk płyt kuchennych, 34 przystawek piecowych, 100 siekarń, 10 podstaw do kieratów oraz pewną ilość rusztów kuchennych i tulei wozowych. Ogólna waga wyprodukowanych odlewów wyniosła 11,6 ton, zaś wartość produkcji zamknęła się kwotą 291,5 tys. zł.

W dniu 1 grudnia 1945 r. Tymczasowy Zarząd Państwowy fabryki przekazuje ją Dyrekcji Przemysłu Miejscowego w Rzeszowie (DPM — Rzeszów), która uruchamia wydział zabawkarski. Wydział ten w lipcu 1950 r. zostaje przeniesiony do obiektów b. fabryki zabawek metalowych „*Minerwa*" przy ul. Jasińskiego (obecnie obiekty te należą do Zakładów Usługowo-Wytwórczych Przem. Teren.). Ten rok zamyka się w fabryce wynikiem dodatnim, co jest zasługą ofiarnej pracy załogi jak i pomocy ze strony miejskich władz administracyjnych i partyjnych.

Rok 1946 to okres dalszego krzepnięcia organizacyjnego oraz wzrostu produkcji fabryki, której nazwa: Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza „Polna" jest tradycyjnie utrzymywana. 14.04.1946 r. inż. J. Horeczko zostaje z tymczasowego zarządcy przemianowany na jej kierownika. Produkcja fabryki przedstawia te same asortymenty co w 1945 roku z tym, że nie ma już żadnych kłopotów ze zbytem, a zwłaszcza w II-gim półroczu. W tym okresie prowadzona jest przez władze gospodarcze i polityczne powiatu szeroka akcja pomocy miasta dla wsi przemyskiej. Dokumenty sprawozdawcze wy-

kazują, że fabryka Polna w ramach tej akcji wyprodukowała dodatkowo 60 kieratów i przystawek, 30 bron, 10 wozów gospodarskich oraz 14 ton tulei wozowych.

Zapiski kronikarskie z roku 1947 są ubogie i nie obrazują w sposób dostateczny działalność fabryki. Można dowiedzieć się jedynie, że w maju fabryka przystąpiła do opracowania produkcji młocarni szerokoomłotowej, że wystąpił brak odpowiednich formierzy i odlewników, że wystąpiono z wnioskiem inwestycyjnym na odbudowę dwóch hal fabrycznych i zakup wyposażenia (zwłaszcza maszyn i urządzeń). Po zaniechaniu produkcji wozów, produkcja przedstawiała się następująco: 166,7 ton odlewów, 103 kieraty, 36 przystawek do kieratów, 106 sieczkarń, 1 000 noży do sieczkarń, 34 wozy, 27 kół do wozów i 2 brony. W tym roku następuje też zmiana na stanowisku kierownika fabryki. Zostaje nim Fr. Jastrzębski.

W roku 1948 następuje odbudowa zniszczonej przez hitlerowców hali produkcyjnej, w której później znajduje swą siedzibę Wydz. Mechaniczny (obecnie P-6). Koszt tej inwestycji wyniósł 2,5 mln zł w tym 1,8 mln zł — zakup urządzeń i obrabiarek. Wg danych statystycznych załoga w tym czasie liczy 80 pracowników, zaś produkcja obejmuje odlewy piecowe, sieczkarnie, kieraty i zabawki. **12 lutego 1948 r. orzeczeniem Ministra Przemysłu i Handlu Nr 26/MP Nr 44 z dnia 30. 04. 1948 r. poz. 222/ — Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza „Polna" w Przemyślu zostaje przejęta na własność państwa.** Formalnie nastąpiło to dopiero w 1949 roku. W tym czasie kierownikiem fabryki był Alojzy Zemanek, zaś jego z-cą d/s technicznych Stefan Krzywonos.

W roku 1949 ilość zatrudnionych w Polnej wzrasta do 147 osób w tym 13 prac. umysłowych. Kierownikiem fabryki w dalszym ciągu jest A. Zemanek, zaś jego zastępcami: Stefan Krzywonos (w zakresie metalowym) i Stanisław Solarski (w zakresie zabawkarskim).

21 września 1949 roku prasa publikuje ogłoszenie o przejęciu fabryki jako własności państwowej pod zarząd Dyrekcji Państwowego Przemysłu Miejscowego w Rzeszowie (DPPM — dawna DPM). Przejęcie to ma miejsce w dniu 21 listopada 1949 r.; protokół ze strony fabryki podpisują: A. Zemanek, S. Krzywonos i P. Chomicki. Akt ten stanowił tylko zwykłą formalność, gdyż realizacja państwowego aktu normatywnego o nacjonalizacji przemysłu dokonana została w Polnej jeszcze w 1944 roku poprzez fakt przejęcia jej przez robotników.

Rozpoczyna się nowy okres życia w historii fabryki. Szczupła garstka pracowników — pozostałość *„starej"* załogi z okresu międzywojennego i wojennego, marzy o ponownym uruchomieniu produkcji maszyn do szycia. Mimo olbrzymich trudności (brak inżynierów, techników, obrabiarek, oprzyrządowania, narzędzi, surowców itp.), marzenia te urzeczywistniają się. Powstaje plan odbudowy Polnej, w którym jej zdolność produkcyjna określona została na 5 000 sztuk maszyn do szycia rocznie. Jako model — matkę, wybrano typ maszyny domowej bieliźniarki (501 Rast — Gasser), produkowanej w okresie międzywojennym na licencji austriackiej. Na podstawie pomiarów maszyny przyniesionej z domu przez któregoś z pracowników oraz rysunków szkicowych — wykonany został prototyp, z którego sporządzono dokumentację konstrukcyjną. Na opracowanie procesu technologicznego nie było czasu. Technologia rodziła się już w trakcie wykonawstwa produkcyjnego na warsztacie, a dokumentację uzupełniono w znacznie późniejszym okresie. W przygotowaniu produkcji maszyn do szycia, a później w samym jej uruchomieniu duże zasługi posiadają:

Władysław Haławin, Jan Sycz, Piotr Chomicki, Józef Salomon, Stefan Berezowski oraz wielu innych.

Sprawą uruchomienia produkcji maszyn do szycia w Polnej interesowały się miejskie władze gospodarcze i polityczne. Przemawiały za tym dwa zasadnicze aspekty ekonomiczne: wprowadzenie na rynek krajowy tak niezbędnego sprzętu gospodarskiego oraz ustalenie określonego dla fabryki profilu produkcyjnego z asortymentem, do którego wykonawstwa załoga Polnej miała przywiązanie i w którym posiadała wieloletnie doświadczenie i praktykę.

Mimo różnego rodzaju oporów, nie zawsze znajdujących właściwe uzasadnienie, nieustępliwe stanowisko załogi, poparte ze strony władz partyjnych, odnosi zwycięstwo. **Na podstawie orzeczenia komisji złożonej z przedstawicieli Ministerstwa Przemysłu Drobnego i Rzemiosła oraz Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego w roku 1950 zapada ostateczna decyzja ulokowania produkcji maszyn do szycia w „Polnej".** Od tego czasu zaczyna się w fabryce mobilizacja sił i środków. Prace rozpoczęte jeszcze w roku 1949 na odcinku przygotowania produkcji maszyn do szycia są w dalszym ciągu kontynuowane, lecz tym razem w sposób już bardziej zorganizowany. W tym czasie kierownikiem fabryki jest Mieczysław Gawlik. Wspomnieć tu należy, że od momentu uruchomienia tej produkcji na skalę przemysłową aż do jej całkowitego zaniechania — przedsiębiorstwo przez okres 18 lat w poważnej mierze pokrywało zapotrzebowanie rynku na maszyny do szycia. W tym też okresie dzięki tej produkcji dokonywała się rekonstrukcja techniczna przedsiębiorstwa, która w późniejszym okresie znacznie ułatwiła przeprofilowanie się na automatykę.

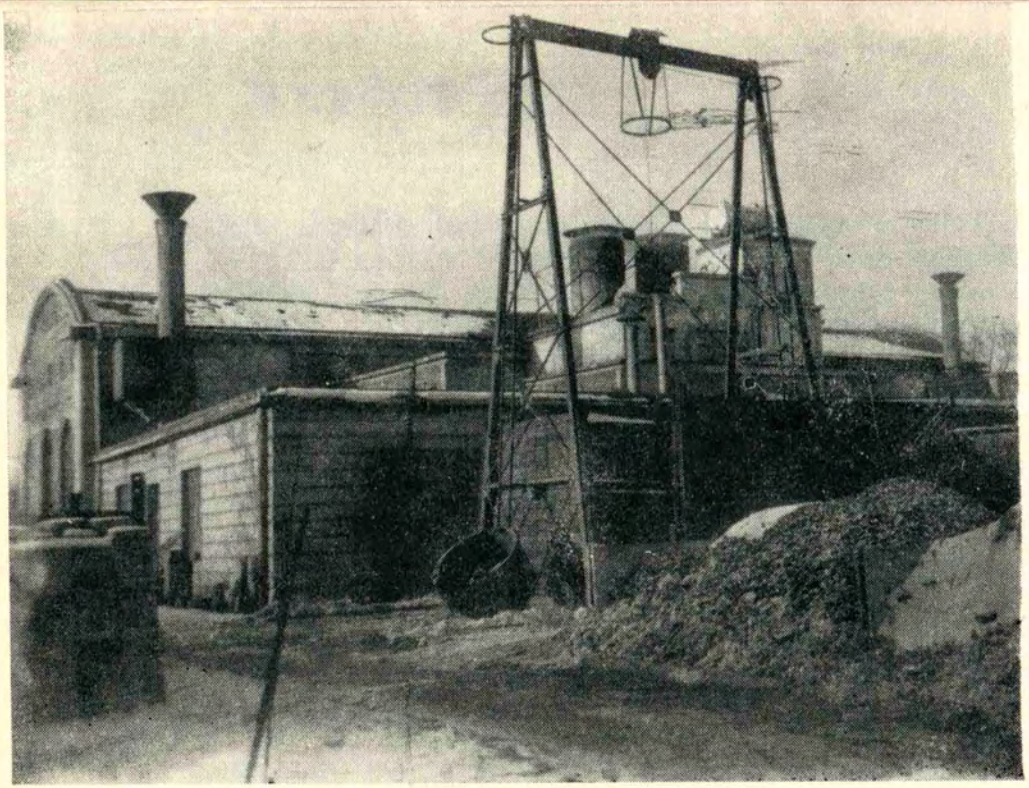
Wynik produkcyjny roku 1950 był jednak jeszcze ujemny bo plan produkcji globalnej wykonano tylko w 82,2%. Na taki stan rzeczy, mimo dużego wysiłku załogi, złożyło się wiele przyczyn (brak surowców, odpowiedniej kadry inż. tech. itp.). Poważny i bodajże decydujący wpływ na zaistniałą sytuację miała nieudolność kierownictwa fabryki, które organizacyjnie nie było w stanie podołać wzrastającym i coraz trudniejszym zadaniom. Cprócz działalności produkcyjnej, fabryka prowadziła działalność inwestycyjną i remontową.

W roku 1951 zatrudnienie wynosi już 141 osób (w tym 14 prac. umysłowych), zaś kierownictwo fabryki w początkowym okresie spoczywa w rękach M. Gawlika. W m-cu marcu fabryka instaluje nowe obrabiarki do produkcji maszyn do szycia oraz wykonuje 3 prototypy. W dniu 1 kwietnia 1951 r. Dyrekcja Państwowego Przemysłu Miejscowego w Rzeszowie przekazuje zakład pod Zarząd Przemysłu Maszynowego w Katowicach. Na podstawie zarządzenia Prezesa Centralnego Urzędu Drobnej Wytwórczości z dnia 11. 05. 1951 r. Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza „Polna" w Przemyślu staje się przedsiębiorstwem państwowym prowadzonym wg zasad pełnego rozrachunku gospodarczego i rozliczanym z budżetem państwa poprzez budżet centralny.

W tym czasie również następuje przemianowanie stanowiska kierownika fabryki na dyrektora (M. Gawlik) oraz powołanie jego z-cy d/s technicznych (Stefan Krzywonos).

W roku 1951 fabryka produkowała 25 asortymentów w tym: sieczkarnie, kieraty, imadła obrotowe, kuźnie polowe, taczki budowlane (blaszane) oraz odlewy żeliwne. Praca wykonywana była w oparciu o zrewidowane w 1950 roku normy. Plan wykonany został tylko w 79,2%, a taki stan spowodowany był sytuacją podobną do roku poprzedniego.

Z początkiem 1952 r. zostaje uruchomiona seria informacyjna maszyn do szycia w ilości 200 sztuk. Maszyny te weszły na rynek pod nazwą *„San"* ciesząc się dużym popytem jak-

Budynek nowej odlewni (zdjęcie powojenne)

kolwiek ich jakość, w ocenie dzisiejszej, miałaby wiele do życzenia. **Polna była pierwszą w kraju fabryką,** która uruchomiła tego rodzaju produkcję a w tym zakresie nie było jeszcze importu. Maszyna do szycia „San" była maszyną przeznaczoną do zszywania tkanin cienkich i o średniej grubości. Wahliwy chwytacz i obciągacz krzywkowy ograniczały jej przydatność tylko do warunków pracy poniżej 800 obrotów na minutę. Maszyna ta produkowana była w dwóch wersjach — z podstawą (stolikiem) o nogach żeliwnych i drewnianych. Konstrukcja jej przewidywała tylko napęd nożny. Wygląd zewnętrzny, jej kształt i wykonanie na ówczesne czasy odpowiadał tradycyjnym gustom nabywców.

Pod koniec 1952 roku dyrektorem Polnej zostaje inż. Bogdan Winkowski, fabryka przystępuje do budowy nowej odlewni, zastępując jednocześnie w starej odlewni spalinową dmuchawę do żeliwiaków dmuchawą elektryczną. Zatrudnienie w tym czasie wynosi 256 osób. Istnieją następujące wydziały produkcyjne: Odlewnia (kier. Władysław Waltoś), Mechaniczny (kier. Jan Sycz), Galwanizernia (kier. Józef Gruński), Narzędziownia (kier. Piotr Chomicki) i Montaż (kier. Władysław Kurzweil). W tym roku również plan produkcyjny został wykonany zaledwie w 80,2%, przy jednoczesnym wykonaniu planu zatrudnienia w 77,1%. Najprawdopodobniej przyczyną takiego stanu rzeczy był zbyt wysoki wzrost zadań planowanych na ten okres, przy niedostatecznym przygotowaniu bazy produkcyjnej do masowej produkcji maszyn. Dla przykładu można podać, że plan wartościowy roku 1952 w stosunku do planu 1951 wzrósł o 274,1% przy jednoczesnym planowanym wzroście zatrudnienia o 135,4%. W tym roku wykonanych zostało łącznie 4 000 sztuk maszyn przy planowanej ilości 5 800 sztuk.

W 1953 roku, po raz pierwszy w historii fabryki po wyzwoleniu, plan produkcji zostaje przekroczony o 9,3%. Na planowanych 8 000 sztuk maszyn wykonano 8 807 szt. Ustalona początkowo na 5 000 szt. zdolność produkcyjna fabryki zostaje tym samym wysoko przekroczona. Zwiększa się park maszynowy, wzrasta wydajność pracy zatrudnionych pracowników, których ilość wynosi już 325 osób. Po raz pierwszy załoga wygospodarowuje fundusz nagród. Uzyskane wyniki były w dużej mierze konsekwencją przeprowadzonej w fabryce reorganizacji. Następuje podział administracji na zarząd i ruch; powstają nowe komórki organizacyjne: Dział Planowania Zatr. i Prac (A. Gawlik), Dz. Księgowości (Z. Malisz), Refe-

rat Personalny (W. Sieńko), Sekcja Zaopatrzenia i Zbytu (W. Kuźmiński), Referat Adm. Gospodarczy (K. Kuźniecowa), Dz. Kontroli Technicznej (Woźniak), Dz. Inwestycji (F. Łobos). Zastępcą dyrektora d/s technicznych zostaje Władysław Haławin, zaś szefem produkcji Jan Sycz. Następują również zmiany w obsadzie kierownictwa niektórych wydziałów produkcyjnych np. kierownikiem Wydz. Mechanicznego zostaje Władysław Twardoś, zaś Wydz. Montażu — Stefan Szałaj.

1 stycznia 1954 roku zmienia się podporządkowanie organizacyjne fabryki. Przełożonym fabryki staje się Centralny Zarząd Przemysłu Sprzętu Gospodarskiego w Warszawie — podległy Ministerstwu Przemysłu Drobnego i Rzemiosła. Jednocześnie rozpoczyna się przygotowywanie dokumentacji związanej z rozbudową fabryki. Plan produkcji za ten rok zostaje wykonany w 116,5%; na planowaną ilość 12 000 szt. maszyn do szycia wykonanych zostaje 13 311 szt. 368-osobowa załoga otrzymuje fundusz nagród w wysokości 90 000 zł.

Rok 1955 był końcowym rokiem Planu 6-letniego, dlatego wszystkie wysiłki załogi zmierzały nie tylko do terminowego wykonania zadań, lecz również ich przekroczenia. Zaś zadania w tym roku były trudne, gdyż plan w samej tylko produkcji towarowej obejmował 42 000 szt maszyn do szycia. Pierwsze trzy jego lata 1950, 1951, 1952 zostały zamknięte wynikami ujemnymi tak pod względem wartościowym jak i ilościowym. Zaległości w tym zakresie częściowo uzupełnione zostały przekroczeniem zadań roku 1953 i 1954. Największe jednak zadania przypadały na rok 1955, gdyż oprócz planu za ten okres, pozostawały jeszcze do nadrobienia zaległości 6-latki. I tak wzrost w planie wartościowym fabryki między pierwszym a ostatnim rokiem Planu 6-letniego (1950—1955) wynosił około 1 200%.

Zadania swe załoga wykonała z honorem. Plan produkcji globalnej za rok 1955 wykonany został w 117,4%, zaś plan produkcji maszyn w 102,7% (17 454 szt.).

W dniu 9 listopada 1955 r. o godz. 10-tej rano, syreny fabryczne ogłaszają załodze i całemu miastu radosną wieść o wykonaniu przez Polną zadań Planu 6-letniego. Do momentu ogłoszenia tego faktu prowadzone były różne gorączkowe przygotowania; powołany został komitet organizacyjny. Pracownicy Roman Żołnierz i Eugeniusz Zajączkowski umieścili na kominie fabrycznej kotłowni olbrzymich rozmiarów cyfrę „6", oświetloną żarówkami oraz ozdobioną biało-czerwoną flagą.

W tym samym roku, w ramach kontynuowanych inwestycji, zakończono budowę kotłowni oraz magazynu materiałów łatwopalnych. W tym czasie załoga składa się z 421 osób, w tym około 8% pracowników umysłowych.

Rok 1956 charakteryzują duże zmiany organizacyjne. Zaplecze techniczne zostaje rozbudowane. Powstają działy Głównego Konstruktora (inż. Stanisław Napolski), Technologa (inż. Czesław Charatonik) i Mechanika (inż. Bronisław Szurek). Zostaje zakończona budowa nowej odlewni, jak również wycofana z produkcji maszyna do szycia „San", której miejsce zajmuje maszyna *„Pokój"* kl. 15; w porównaniu z poprzednią stanowiła znaczny postęp, dzięki udoskonaleniu konstrukcji obciągacza i regulatora ściegu oraz przystosowania do eksploatacji przy prędkości do 900 obrotów na minutę. Zmieniony został kształt główki maszyny. Miała ona bardziej nowoczesny i estetyczny wygląd.

Postęp organizacyjny pozostaje w tyle za rozwojem produkcji, a słabe zaplecze techniczne, w postaci zbyt szczupłych komórek Głównego Technologa, Konstruktora, Mecha-

nika i Kontroli Technicznej, nie jest w stanie zapewnić harmonijnego rozwoju przedsiębiorstwa.

W dniu 26 kwietnia 1956 r. zostaje zawarta po raz drugi umowa między dyrekcją a załogą przedsiębiorstwa. Umowy takie były charakterystyczne dla tego okresu. Stanowiły one novum w stosunku załogi i dyrekcji. W tej umowie załoga zobowiązała się wykonać i przekroczyć plan produkcji o 4%. W rezultacie tego zobowiązania, plan pierwszego roku Planu 5-letniego wykonany zostaje w 113,4%. Na planowanych 17 000 szt. maszyn do szycia — wykonano 17 599 szt., tak więc zobowiązania załogi, liczącej już 466-osób, zostały przekroczone.

2 lutego 1957 roku Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Przemyślu podejmuje uchwałę Nr V/24/57 w sprawie nieodpłatnego przekazania na rzecz fabryki „Polna" kompleksu obiektów w Nehrybce pow. Przemyśl (4 budynki murowane i 1 drewniany), zlokalizowanych na terenie o powierzchni 8,3 ha. W okresie okupacji hitlerowskiej, w latach 1941—1944, w obiektach tych mieścił się początkowo obóz radzieckich a następnie włoskich jeńców wojennych. Oprócz tych ostatnich, przebywała w nim również niewielka ilość jeńców holenderskich, angielskich i innych. Pozostałością po obozie jest masowa mogiła na pobliskim forcie, w której znaleziono około 1 000 zwłok. Po wyzwoleniu, do roku 1945, w obiektach tych mieścił się obóz niemieckich jeńców wojennych, a od roku 1946 do 1956 — magazyny.

Wkrótce po przejęciu obiektów przez Polną, zostaje opracowany wstępny projekt dokumentacji inwestycyjnej związanej z adaptacją i rozbudową II oddziału fabryki w Nehrybce. Plan inwestycyjny na rok 1957 obejmował budowę magazynu wyrobów gotowych, budynku socjalnego, stacji trafo, dróg wewnętrznych oraz wykonanie instalacji centralnego ogrzewania w pomieszczeniach produkcyjnych. Na cele bhp wydatkowano około 400 tys. zł, przeznaczając je na wybudowanie instalacji wyciągowych w odlewni, osłon zabezpieczających przy szlifierkach, budowę nowych szatni oraz umywalni wraz z natryskami.

W przedsiębiorstwie zostaje wprowadzonych szereg zmian w produkcji, a do transportu wewnątrzzakładowego coraz szerzej używa się nowo zakupione wózki akumulatorowe. Do Izby Pomiarów, której kierownikiem zostaje Zbigniew Kraśnicki zakupiono niezbędne przyrządy i aparaty pomiarowe. W tym czasie przedsiębiorstwo przechodzi z systemu inwentaryzacji okresowej na ciągłą.

W roku 1957 przedsiębiorstwo wykonuje plan produkcji w 114,1%. Na zaplanowaną ilość 19 250 szt. maszyn do szycia wykonanych zostaje 21 162 szt. Wydajność pracy kształtowała się korzystnie i właśnie dzięki niej osiągnięto przedstawione wyżej wyniki. W tym okresie następuje znaczny wzrost produkcji odlewni, która osiągnęła w ciągu roku 757,3 ton. 504 osobowa załoga otrzymała fundusz zakładowy w wysokości 892 tys. zł, który przeznaczono na nagrody, budownictwo mieszkaniowe, kulturę i oświatę oraz sport.

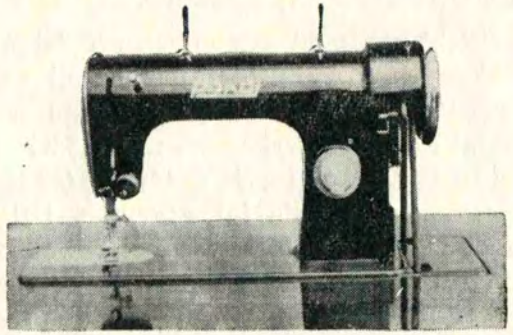
Rok 1957 był bogaty w miłe i pamiątkowe chwile w życiu załogi. **Obchody 22 lipca połączone zostały w Polnej z obchodami 30-tej rocznicy pamiętnego strajku w fabryce, który miał miejsce w 1927 roku.**

Rok następny cechuje dynamiczny rozwój przedsiębiorstwa pociągający za sobą szereg zmian organizacyjnych i produkcyjnych. 8 kwietnia 1958 r. kierownictwo 492 osobowej załogi obejmuje inż. Czesław Charatonik. Dnia 29 sierpnia przedsiębiorstwo przejmuje Zjednoczenie Przemysłu Sprzętu Mechanicznego w Warszawie wchodzące w skład resortu przemysłu ciężkiego. Powstaje koncepcja dalszej rozbudowy przedsiębiorstwa w ramach aktywizacji gospodarczej Przemyśla.

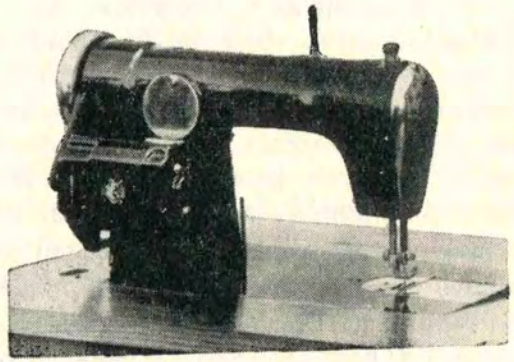
Wiązało się to z uchwałą Nr 327/58 Rady Ministrów z dnia 23.08.1958 r., która zobowiązała Ministra Przemysłu Ciężkiego do zwiększenia w 1959 roku rzeczowego zakresu robót związanych z budową fabryki maszyn do szycia Polna II, celem uruchomienia jej z końcem 1960 r., przy zatrudnieniu około 1000 osób. Rozpoczyna się budowa nowych obiektów oraz adaptacja istniejących w oparciu o projekt opracowany przez „Prozamet".

Z dniem 1 grudnia 1958 r. zakończona zostaje produkcja maszyny do szycia „Pokój", w miejsce której wchodzi maszyna „Rotak" z chwytaczem obrotowym. Konstrukcja wzorowana była na maszynie „Freja" — produkcji NRD. Posiadała ona poważne wady, co w konsekwencji pociągnęło za sobą liczne reklamacje użytkowników.

W tym czasie rynek krajowy był już poważnie nasycony maszynami do szycia produkowanymi przez Zakłady Metalowe im. Gen. Waltera w Radomiu i Łódzką „Wifamę", co powodowało poważne trudności w zbycie. Mimo to plan roczny wartościowo jak i ilościowo, został wykonany. Niestety jednak fundusz płac oraz normatywy zapasów, zostały znacznie przekroczone, co w konsekwencji pozbawiło załogę funduszu zakładowego.

Maszyna do szycia „Rotak"

Maszyna do szycia „Rotak" o napędzie elektrycznym

Pierwsze dni stycznia 1959 roku zastają przedsiębiorstwo w bardzo kłopotliwej sytuacji gospodarczej, a zwłaszcza finansowej. Niepowodzenia związane z uruchomieniem maszyny „Rotak" w 1958 r., zaczęły wyciskać swe piętno na wszystkich odcinkach działalności przedsiębiorstwa. Ten okres charakteryzuje ogólne przygnębienie załogi, dezorganizacja oraz spadek dyscypliny.

W tej trudnej chwili zakładowi przychodzi z pomocą Zjednoczenie oddelegowując w m-cu październiku 1959 r. grupę pracowników z Zakładów Metalowych im. Gen. Waltera w Radomiu. Są to inżynierowie Marian Sadowski, Ryszard Dudziński, Stanisław Dróżdż, Marian Latos i inni. Przybyli po zapoznaniu się ze stanem faktycznym w przedsiębiorstwie i ustaleniu odpowiednich wniosków dla uzdrowienia w nim sytuacji, przystąpili do ich realizacji. Po spełnieniu zadań, część pracowników tej grupy wraca do Radomia, udzielając jeszcze przedsiębiorstwu w późniejszym terminie wydatnej pomocy, część natomiast pozostaje w Przemyślu, asymilując się w Polnej.

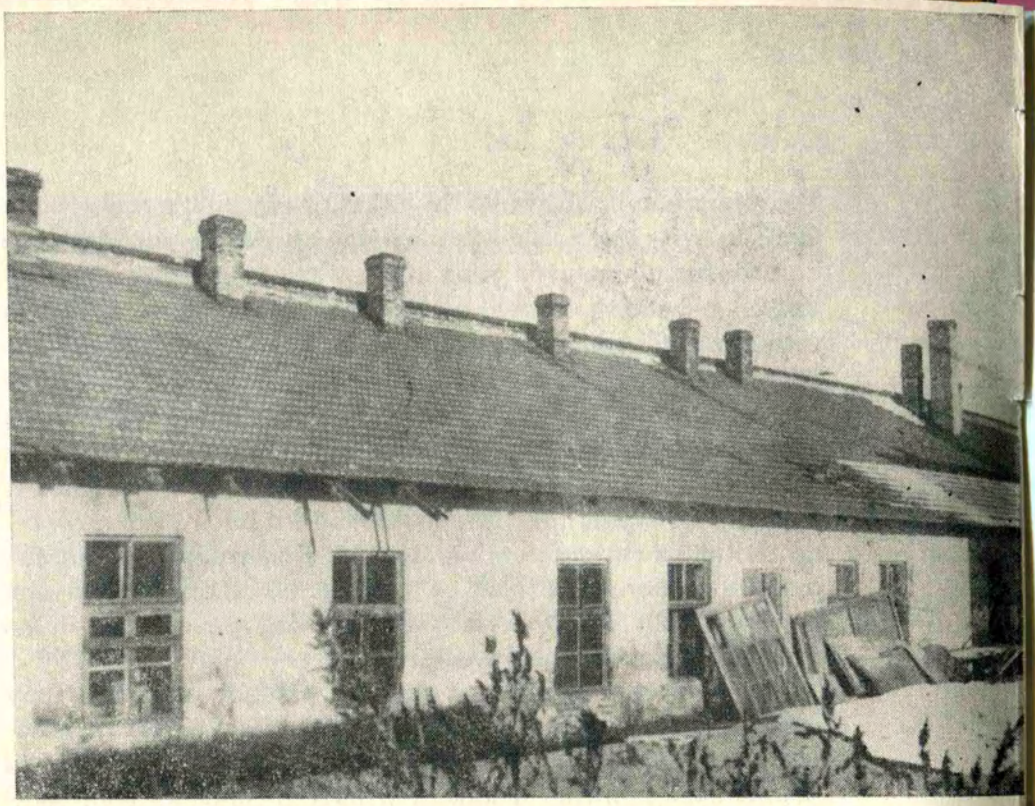
Następują zmiany personalne. Stanowisko z-cy dyrektora d/s technicznych obejmuje inż. Marian Sadowski, szefa produkcji — inż. Leszek Michałowski, kierownika dz. kontroli technicznej — inż. Marian Latos, gł. technologa inż. Stanisław Dróżdż. Jednocześnie z dniem 1 września 1959 roku powołana zostaje do życia komórka kontroli wewnętrznej, której kierownictwo powierzone zostaje autorowi niniejszej pracy.

Mimo różnego rodzaju posunięciom organizacyjnym, kierownictwu przedsiębiorstwa i załodze, nie udało się wykonać planu roku 1959. Zrealizowano go zaledwie w 75,9%. Na planowanych 21 800 szt. maszyn wykonano tylko 16 590 sztuk. Wyraźnie trzeba jednak podkreślić, że gdyby nie zmiany personalne oraz szereg innych przedsięwzięć technicznych, efekt końcowy byłby znacznie gorszy.

W roku 1960 następuje kolejna reorganizacja przedsiębiorstwa. Powiększony zostaje park maszynowy, rozbudowują się poszczególne komórki organizacyjne, przeorganizowany zostaje Dz. Kontroli Technicznej, powstaje Dz. Gospodarki Narzędziowej.

Z dniem 10 marca 1960 roku stanowisko dyrektora obejmuje inż. Marian Sadowski, zaś jego z-cą d/s technicznych zostaje inż. Ryszard Dudziński. Pion inżynieryjno-techniczny w tym czasie liczy już 55 osób, zaś administracyjno-biurowy 38 osób (przy zatrudnieniu ogółem 623 osób).

W tym roku przedsiębiorstwo otrzymuje na kontynuację rozbudowy Polnej II środki inwestycyjne w wysokości ponad 14 mln zł. W m-cu listopadzie 1960 r. w starym zakładzie przy ul. Zyblikiewicza zostaje uruchomiona nowoczesna lakiernia, posiadająca elektryczne suszarki, kabiny natryskowe oraz filtry wodne, zatrzymujące niezdrowe dla organizmu ludzkiego

Budynek starej lakierni (rok 1960)

drobne cząstki lakieru. Wydajność nowej lakierni przewyższała wydajność starej 3-krotnie.

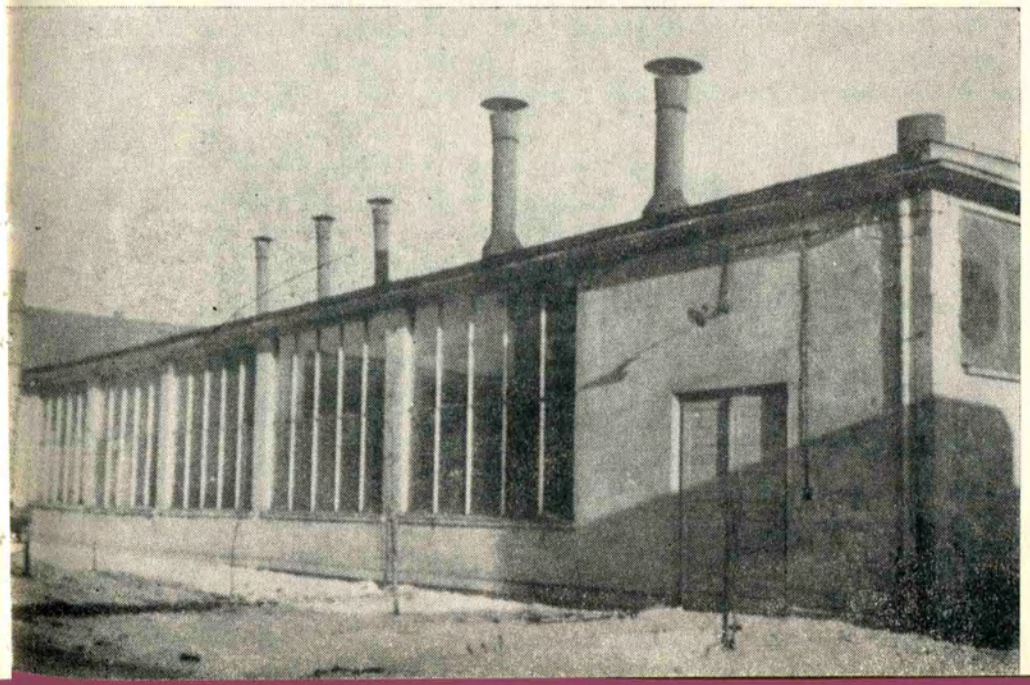
Dzięki realizacji założonych przedsięwzięć organizacyjno-technicznych, przy pełnej mobilizacji załogi, przedsiębiorstwo wykonuje swe zadania produkcyjne za rok 1960. **Plan produkcji globalnej wykonano w 102,2%, zaś ilościowy plan produkcji maszyn do szycia w 100,4% (30 129 sztuk). W 100% wykonano też zadania inwestycyjne.** Dzięki poprawnej jakości produkcji przedsiębiorstwo rozładowało zapasy wyrobów gotowych w magazynie. Rozpoczyna się praca nad uruchomieniem nowej maszyny do szycia. Wyniki produkcyjne za rok 1960

pozwoliły na uzyskanie funduszu zakładowego w wysokości 822,1 tys. zł. Ofiarna praca całej załogi opłaciła się sowicie.

Rok 1960 kończył pierwszą 5-latkę. Mimo olbrzymiego wysiłku, za ten okres, przedsiębiorstwo zadań nie wykonało. Produkcja globalna wyniosła 99,2%, produkcja maszyn do szycia 98% planu.

W styczniu 1961 r. rozpoczyna się produkcja maszyny do szycia „Westa" kl. 16MA w dwóch wersjach: o podstawie stolikowej i szafkowej. Maszyna ta oznaczała się estetycznym i nowoczesnym wyglądem i wykonana została wg poprawnej konstrukcji i technologii. Wyeliminowano blachy przy produkcji niektórych części na korzyść odkuwek oraz ulepszono konstrukcję obciągacza i nawijacza nici. W ciągu roku wprowadzono szereg dalszych ulepszeń konstrukcyjnych, m. in.

Budynek nowej lakierni

w wyłączniku ząbków oraz wmontowano elektryczne oświetlenie w przednią część ramienia.

W tym roku zbiegły się dla przedsiębiorstwa bardzo trudne do wykonania zadania — całkowita zmiana asortymentu produkcji, nowe normy pracy, technicznie uzasadnione (NTU) oraz prace przy uruchomieniu zakładu w Nehrybce.

W lipcu 1961 r. znów następuje zmiana podporządkowania organizacyjnego przedsiębiorstwa. Nadzór nad nim przejmuje Zjednoczenie Przemysłu Ciągników i Maszyn Rolniczych w Warszawie. Zostaje określona roczna zdolność produkcyjna przedsięborstwa na 70 000 sztuk maszyn do szycia. Inwestycje w tym roku sięgają 18,2 mln zł, przy czym przedsiębiorstwo dysponuje już załogą składającą się z 840 osób oraz 354 różnego rodzaju obrabiarkami.

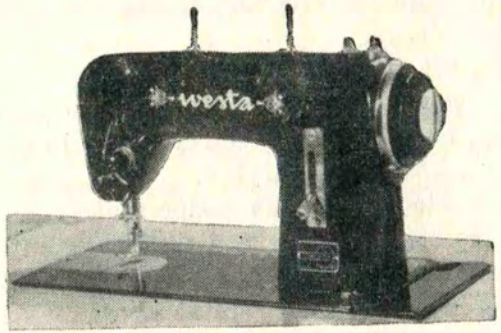
Po dotychczasowych niepowodzeniach produkcyjnych, przedsięborstwo ponownie zaczyna zdobywać rynek krajowy, oferując mu dobrej jakości maszyny do szycia.

W 1961 po raz pierwszy Polna bierze udział w Krajowych Targach Poznańskich (wiosennych i jesiennych), na których eksponuje maszynę „WESTA" z oświetleniem.

Dla uczczenia XVII-lecia Polski Ludowej, na 20 dni przed terminem w Nehrybce zostaje uruchomiony pierwszy wydział produkcyjny — jest to wydział mechaniczny. Przedsiębiorstwo, w trosce o estetykę wyrobów, nawiązuje współpracę z biurami projektowymi oraz z Akademią Sztuk Plastycznych.

Plan 1961 roku wykonany zostaje w 100,5% (w produkcji maszyn 100% — 32.506 szt.), co przynosi załodze nienotowany dotychczas w jej historii fundusz zakładowy w wysokości 1 027 400 zł.

Pierwszy dzień stycznia 1962 r. przynosi Polnej nowe zmiany organizacyjne w postaci podporządkowania jej Zjednoczeniu Przemysłu Precyzyjnego w Warszawie. Przed przed-

Maszyna do szycia „Westa"

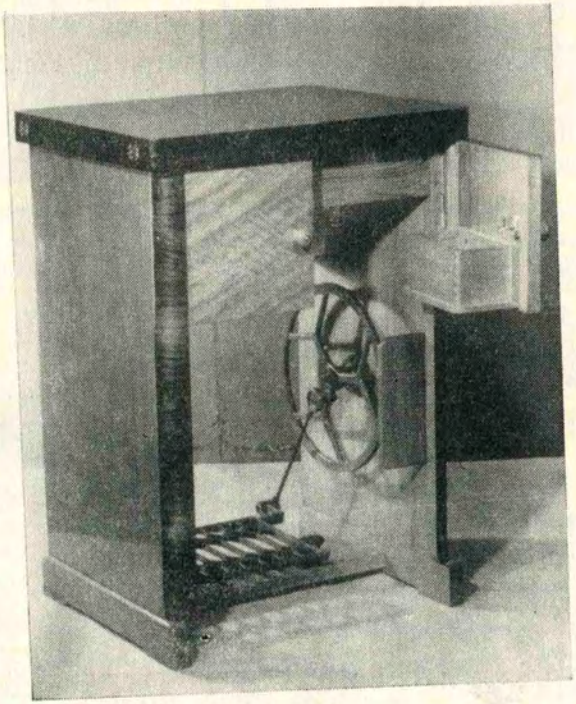
siębiorstwem staje do rozwiązania poważny problem. Musi nastąpić zmiana asortymentu. W tym czasie zatrudnienie w Polnej wraz z uczniami wynosi 1 133 osoby, w tym 152 kobiety. Personel inżynieryjno-techniczny systematycznie wzrasta. Z dniem 4 czerwca 1962 r., w ramach I etapu porządkowania gospodarki narodowej, wprowadzone zostają normy technicznie uzasadnione. 15 lipca 1962 r. utworzone zostaje stanowisko z-cy dyrektora d/s ekonomicznych, które obejmuje Zygmunt Rząsa.

Zgodnie z założeniami projektu rozbudowy przedsiębiorstwa, produkcję maszyn do szycia ustawiono w ten sposób, że w zakładzie „Polna I" (stary zakład w Przemyślu) produkowane były odlewy do maszyn oraz ich podstawy, natomiast w zakładzie „Polna II" (w Nehrybce) — pozostałe części do maszyny i dokonywany jej ich montaż.

Drugi etap prac przy rewizji założeń inwestycyjnych przynosi przedsiębiorstwu oszczędności w wysokości 1,0 mln zł. W listopadzie 1962 r. oddana zostaje do eksploatacji bocznica kolejowa w Nehrybce. Ułatwia ona transport do i z „Polnej II", w znacznym stopniu obniżając jego koszty.

Pod koniec 1962 r. rozpoczyna się produkcja nowego typu maszyny do szycia „WESTA" kl. 90. Maszyna ta oprócz normalnego ściegu, przystosowana była do wykonywania rozmaitych skomplikowanych czynności z dziedziny krawiectwa damskiego np. haftowanie. Zadania gospodarcze za ten rok zostały wykonane w produkcji globalnej w 102,7%, zaś w produkcji ilościowej maszyn do szycia w 100,7% (40 100 sztuk). W tym roku załoga Polnej kosztem 3,5 mln zł buduje przy ul. Boh. Getta 2 bloki mieszkalne o 64 izbach.

Na początku 1963 roku, dyrekcja przedsiębiorstwa przenosi się wraz z komórkami zarządu do zakładu w Nehrybce. Jedno-

Podstawa maszyny do szycia

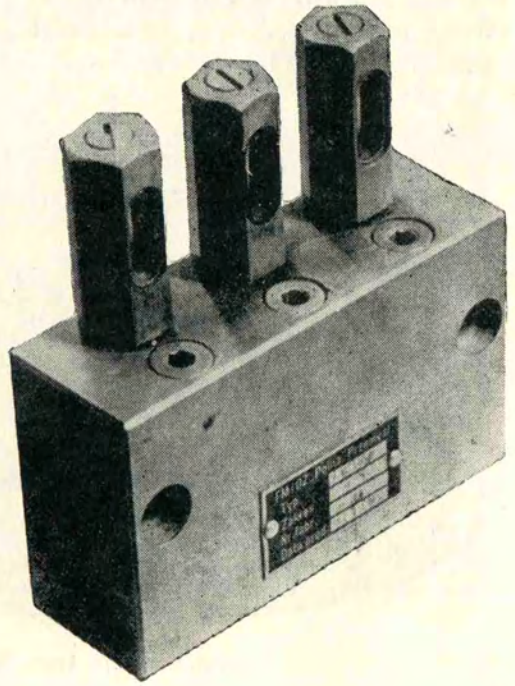
Szyld fabryczny zakładu Nr 1 przy ul. Obozowej (rok 1963)

cześnie następuje zmiana numerów zakładów, a to: Polna I — to zakład w Nehrybce i Polna II w Przemyślu. W tym czasie zatrudnienie w fabryce wynosi 934 osoby (w tym 164 kobiety). Następuje poważny wzrost inżynierów (o 13,6%) i ekonomistów z wyższym wykształceniem (o 40%). Przedsiębiorstwo posiada już 25 inżynierów i 7 ekonomistów.

Fakt uruchomienia tak dużego — jak na warunki Przemyśla zakładu w Nehrybce, pociąga za sobą uchwałę Prezydium Powiatowej i Miejskiej Rady Narodowej, która włącza część Nehrybki wraz z „Polną I" do obszaru miasta.

Kłopoty nie opuszczają Polnej. Na skutek zmniejszenia się popytu na maszyny do szycia, nagromadziły się w magazynach poważne ich ilości, na wartość około 13 mln zł. W wyniku takiej sytuacji, na polecenie jednostki nadrzędnej następuje ograniczenie produkcji o 40%. Jednocześnie Ministerstwo Przemysłu Ciężkiego podejmuje decyzję skoncentrowania tej produkcji w Zakładach Metalowych im. Gen. Waltera w Radomiu, w których w tym czasie zwolnione zostały poważne moce produkcyjne.

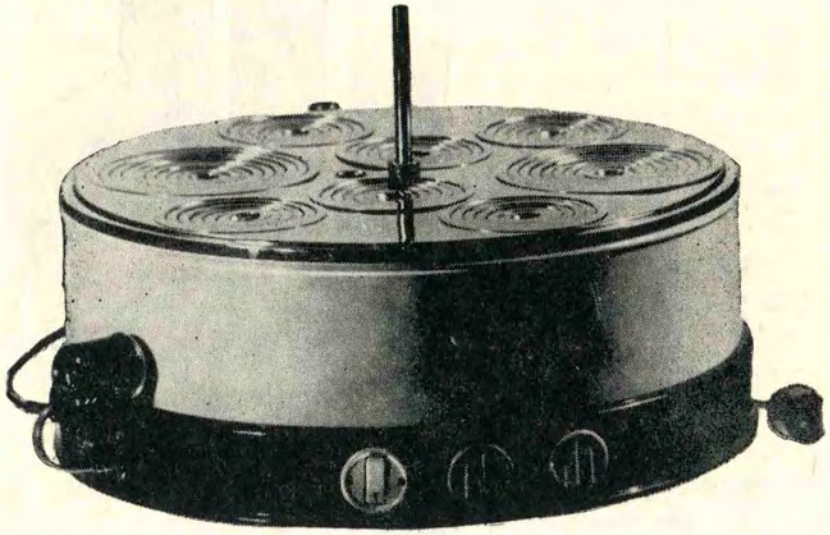
Uchwały IV i X Plenum KC PZPR zwróciły uwagę na konieczność rozwoju środków automatyzacji, warunkujących rozwój nowoczesnego przemysłu. W oparciu o te wytyczne oraz w ślad za uchwałą KERM Nr 323/60, która określiła zadania i obowiązki w zakresie rozwoju automatyki dla poszczególnych gałęzi gospodarki narodowej — **przedsiębiorstwo zostaje wytypowane na producenta elementów automatyki, układów centralnego smarowania oraz aparatury pomiarowo-kontrolnej.** Zgodnie z tymi ustaleniami przystępuje ono do

Zasilacz centralnego smarowania typu ZD

prac organizacyjnych i technicznych związanych z uruchomieniem produkcji elementów automatyki przemysłowej jeszcze w I półroczu. **Jest to nareszcie asortyment, który daje szansę długotrwałego, stałego rozwoju.**

W I kwartale 1963 r. rozpoczęta zostaje produkcja serii informacyjnej zasilaczy centralnego smarowania. Przedsiębiorstwo w bardzo szybkim tempie przestawia się z produkcji wielkoseryjnej i jednoasortymentowej, na produkcję małoseryjną i wieloasortymentową. Był to jednak proces bardzo trudny i skomplikowany. Oprócz wielu problemów natury organizacyjnej i technicznej, które musiały być rozwiązane, wystąpiła również konieczność zmiany psychiki załogi. Wielu bowiem pracowników nurtowały wątpliwości dotyczące przyszłości nowej produkcji, możliwości jej opanowania, a także zarobków.

Łaźnia wodna typu WS-8

Rozpoczęto na poważną skalę przekwalifikowywanie zawodowe pracowników; Objęto nim 23—25% załogi, a głównie pracowników dotychczas zatrudnionych jako stolarzy i okuwaczy.

W II-gim półroczu 1963 r., uruchomiono nowe wyroby z zakresu aparatury laboratoryjnej: mieszadło laboratoryjne ML1, wstrząsarkę WS-2, łaźnie wodne W4, W5 i W8 oraz obudowy do aparatów pomiarowych.

Z dniem 5 sierpnia 1963 r. minister przemysłu ciężkiego odwołuje ze stanowiska dyrektora inż. Mariana Sadowskiego, w miejsce którego zostaje powołany przeniesiony służbowo z WSK — Mielec, inż. Stanisław Lipiński.

18 października przedsiębiorstwo zmienia nazwę na Zakłady Wytwórcze Elementów Automatyki Przemysłowej. Z oficjalnej nazwy przejściowo znika słowo „Polna" i przedsiębiorstwo zostaje przekwalifikowane z III do II kotegorii.

19 listopada 1963 r. przedsiębiorstwo wizytują wicepremier Piotr Jaroszewicz oraz I sekretarz KW PZPR w Rzeszowie — Władysław Kruczek. W rezultacie tych odwiedzin wicepremier uznał, że postulaty kierownictwa przedsiębiorstwa zmierzające do przestawienia produkcji na wyroby z dziedziny automatyki są bardzo słuszne i obiecał pomóc w rozwiązaniu niektórych problemów.

W III kwartale 1963 r. następuje wprowadzenie I etapu NTU. Zakład przystępuje do II-giego etapu prac związanych z podniesieniem stanu techniki, technologii, organizacji produkcji oraz gospodarki materiałowej. Efektem I etapu prac nad wprowadzeniem NTU było uregulowanie zagadnień rytmiczności i wzrostu wydajności pracy, zabezpieczenie ciągłości ruchu maszyn i urządzeń, podnoszenie kwalifikacji robotników itp.

Wicepremier Piotr Jaroszewicz, przewodniczący Prezydium WRN Michał Ostrowski i I sekretarz KW PZPR w Rzeszowie Władysław Kruczek — w Przemyślu (rok 1963)

Wicepremier Piotr Jaroszewicz zwiedza przedsiębiorstwo (rok 1963)

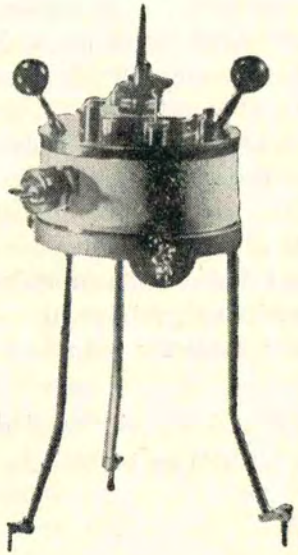
Wicepremier Piotr Jaroszewicz na spotkaniu z dyrekcją „POLNEJ"

Uregulowana została również sprawa normatywów i norm pracy. W pierwszym miesiącu po wprowadzeniu, wykonanie NTU wynosiło około 81,8% zaś po zakończeniu I etapu już średnio 97,8%. W wyniku wzrostu wydajności pracy oraz obniżki pracochłonności o 0,3% na jedną maszynę do szycia — zmniejsza się w fabryce stan zatrudnienia w stosunku do 1962 r.

W 1963 r. przedsiębiorstwo poszczycić się może 14 nowymi uruchomieniami produkcyjnymi. Mimo trudności organizacyjno-technicznych następuje dalsza aktywizacja produkcyjna załogi, co umożliwia wykonanie zadań gospodarczych w 100,2%.

Rok 1964 charakteryzuje się opracowaniem i wprowadzeniem do produkcji procesów technologicznych dotychczas nie stosowanych w przedsiębiorstwie (między innymi wyoblanie i obwiedniowa obróbka kół zębatych itp.).

Zorganizowanych zostaje 5 stanowisk pracujących metodą grupowej obróbki wiertarskiej oraz zastosowano metodę obsługi wielowarsztatowej przy obróbce kół zębatych. W wyniku wprowadzenia nowych opracowań technologicznych oraz nowych metod organizacyjnych, znacznie obniża się pracochłonność i ulepsza się organizację pracy. W pierwszym półroczu 1964 r. utworzone zostają nowe komórki organizacyjne: Wydział Blacharsko-Spawalniczy, Dział Planowania, Zatrudnienia i Płac, Dz. Opracowań Organizacyjnych, Zakładowa Komórka Informacji Techniczno-Ekonomicznej (wraz z biblioteką) oraz Hala Maszyn. W zakresie oszczędności materiałowej uzyskano oszczędności na 1 maszynie do szycia 0,6 kg żeliwa, jak również zastosowano racjonalny rozkrój blach przy maksymalnym wykorzystaniu odpadów. Przedsiębiorstwo rozpoczyna pracę nad adaptacją rysunków konstrukcyjnych firmy Masoneilan, celem uruchomienia siłowników pneumatycznych membranowo-sprężynowych.

Lepkościomierz Englera typu ER-2

Destylator elektryczny typu DE-6

20 czerwca 1964 r. minister przemysłu ciężkiego zarządzeniem Nr 133 powierza nadzór nad przedsiębiorstwem Zjednoczeniu Przemysłu Automatyki i Aparatury Pomiarowej „Mera" w Warszawie, grupującemu przedsiębiorstwa wykonujące wyroby do automatyzacji procesów produkcyjnych. Kryptonim „MERA" oznacza: **M**-mechanika, **E**-elektronika, **R**-regulacja, **A**-automatyka. Zakres działania przedsiębiorstwa zostaje powiększony o produkcję elementów automatyki do systemów pneumatycznych, hydraulicznych i elektrycznych.

Miesiącu sierpniu 1964 r. prowadzi się prace związane

z wprowadzeniem w przedsiębiorstwie normatywnego rachunku kosztów (NRK). **W tym czasie wysłano, pierwsze po wojnie wyroby na eksport.** Na XXXIII Międzynarodowych Targach Poznańskich przedsiębiorstwo eksponuje cztery typy zasilaczy, mieszadło laboratoryjne, destylarkę, wstrząsarkę laboratoryjną, 3 typy łaźni wodnych oraz kubek Forda. W sierpniu — wrześniu 1964 r. dyrektor inż. Lipiński, gł. Technolog inż. Drozdż i inż. Buben przebywają w zakładach firmy Masoneilan w Neapolu, gdzie zapoznają się z technologią produkcji, montażem i organizacją procesów produkcyjnych, pneumatycznych siłowników membranowych oraz zaworów regulacyjnych.

Równolegle ze zmianami w produkcji zmienia się wygląd Polnej. Na hale wkracza kolor. Ściany już nie są szaro-bure,

Pierwszy powojenny znak towarowy przedsiębiorstwa — (rok 1964)

ale cieszą oko jasnymi, czystymi barwami. Przy obrabiarkach instaluje się jaskrawo malowane osłony ochronne. Wpływa to na polepszenie warunków BHP. Polna uzyskuje w tym zakresie drugie miejsce w Zjednoczeniu MERA.

W grudniu 1964 r. zostaje zarejestrowany pierwszy znak towarowy od 1944 roku. Za dodatnie wyniki gospodarcze 953 -osobowa załoga otrzymuje fundusz zakładowy w wysokości 795 tys. zł.

Rok 1965 był ostatnim rokiem drugiej 5-latki. Wówczas rozpoczęta zostaje produkcja elementów układów centr. sm. dla hutnictwa. Przedsiębiorstwo staje się generalnym dostawcą układów centralnego smarowania dla priorytetowych budów przemysłowych w kraju. Między innymi układy centralnego smarowania, mające ważne znaczenie w maszynach budowlanych, urządzeniach dźwigowych, w kopalnictwie oraz hutnictwie, zostały zainstalowane w budowanym wielkim piecu Nr 5 w Hucie im. W. Lenina. Produkcja posiada charakter antyimportowy co wówczas było rzeczą ważną. Równocześnie przedsiębiorstwo rozpoczyna produkcję zaworów regulacyjnych wchodzących w skład układów automatyki. Zawory tego rodzaju zamontowano między innymi w Zakładach Azotowych w Tarnowie i Puławach.

Następuje uruchomienie dalszych 9-ciu nowych wyrobów (siłowniki pneumatyczno-membranowe PSM, siłowniki hydrauliczno-liniowe NL1 i NL2, korbowe NO3 i NO4, siłownik obrotowy HOS1, cylindry pneumatyczne oraz obudowy prostokątne i kwadratowe do przyrządów pomiarowych). Niezależnie od tego, przystąpiono do kompletacji importowanych zaworów regulacyjnych z siłownikami.

Wyroby swoje przedsiębiorstwo eksponuje na XXXIV Międzynarodowych Targach Poznańskich oraz na Wystawie Środków Automatyzacji w Budapeszcie.

W roku 1965 po raz drugi po wyzwoleniu przedsiębiorstwo wprowadza swoje wyroby na rynki zagraniczne (ZSSR, Czechosłowacja, Wietnam, Irak, Mongolia, Kuba oraz Ghana). Analiza jakości produkcji eksportowej wykazała jej nienaganność (ani jednej reklamacji), co w konsekwencji stworzyło dla przedsiębiorstwa dalsze szanse eksportowe.

W omawianym okresie następują zmiany organizacyjne. Na stanowisko z-cy dyrektora d/s ekonomicznych (gł. ekonomisty) powołany zostaje mgr Jerzy Kostiuk, zaś dotychczas obejmujący to stanowisko Zygmunt Rząsa przechodzi na stanowisko z-cy dyrektora d/s handlowych. Powstają też nowe komórki organizacyjne jak: Dz. Ekonomiczny, Wydz. Prototypów oraz Centralne Laboratorium. Zwiększony też zostaje zakres pracy oraz ranga Zakładowej Komórki Informacji Techniczno-Ekonomicznej, którą przemianowano na Zakładowy Ośrodek Informacji Technicznej i Ekonomiczznej.

Wyniki gospodarcze przedsięborstwa w 1965 roku, to wykonanie planu produkcji w 103%, przy zachowanym przyroście produkcji w stosunku do 1964 r. o 39,3% oraz wzroście wydajności pracy na 1 robotnika o 27%, spadek produkcji brakowej i reklamacji oraz pełne wykonanie planu postępu technicznego.

Z dniem 31 grudnia 1965 roku następuje całkowite zakończenie produkcji maszyn do szycia, jako wyrobu finalnego. **Ogółem tj. od 1952 r. do 1965 r. POLNA wyprodukowała 281 726 sztuk maszyn do szycia** *(„San", „Pokój", „Rotak" i „Westa").*

Z dniem 1 stycznia 1966 roku Polna przechodzi do I-szej kategorii przedsiębiorstw. Jednocześnie z powołaniem w 1965 roku stanowiska gł. ekonomisty, zostaje w schemacie organizacyjnym przedsiębiorstwa wyodrębniony pion ekonomiczny. Następuje też dalsza reorganizacja wydziałów produkcyjnych w ramach koncentracji produkcji oraz ustawienie ich wg struktury przedmiotowej. W lipcu utworzone zostają Wydz. Automatyki i Wydz. Aparatury.

Do produkcji wchodzą klapy regulacyjne typu PKC, pompy ręczne PR 8, rozdzielacze hydrauliczne RSR-22, króćce do manometrów, stacje centralnego smarowania SCS-300M, zawory elektromagnetyczne ZEP-30 i zawory kolektorowe SN.

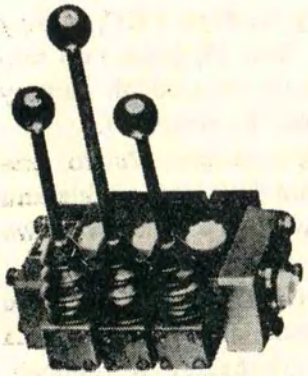
Za pośrednictwem PHZ *„Metronex"*, przedsiębiorstwo eksportuje swoje wyroby również do Francji, Turcji, Pakistanu i Wenezueli. Dobra jakość wyrobów zwalnia przedsiębiorstwo od badań przez *„Polcargo"*.

Kontakty zagraniczne, oprócz eksportu, przyczyniają się do współpracy produkcyjnej z firmą Masoneilan, która pozwala przedsiębiorstwu na opanowanie amerykańskiej technologii, a przez to zwiększenie eksportu sprzętu precyzyjnego do Francji.

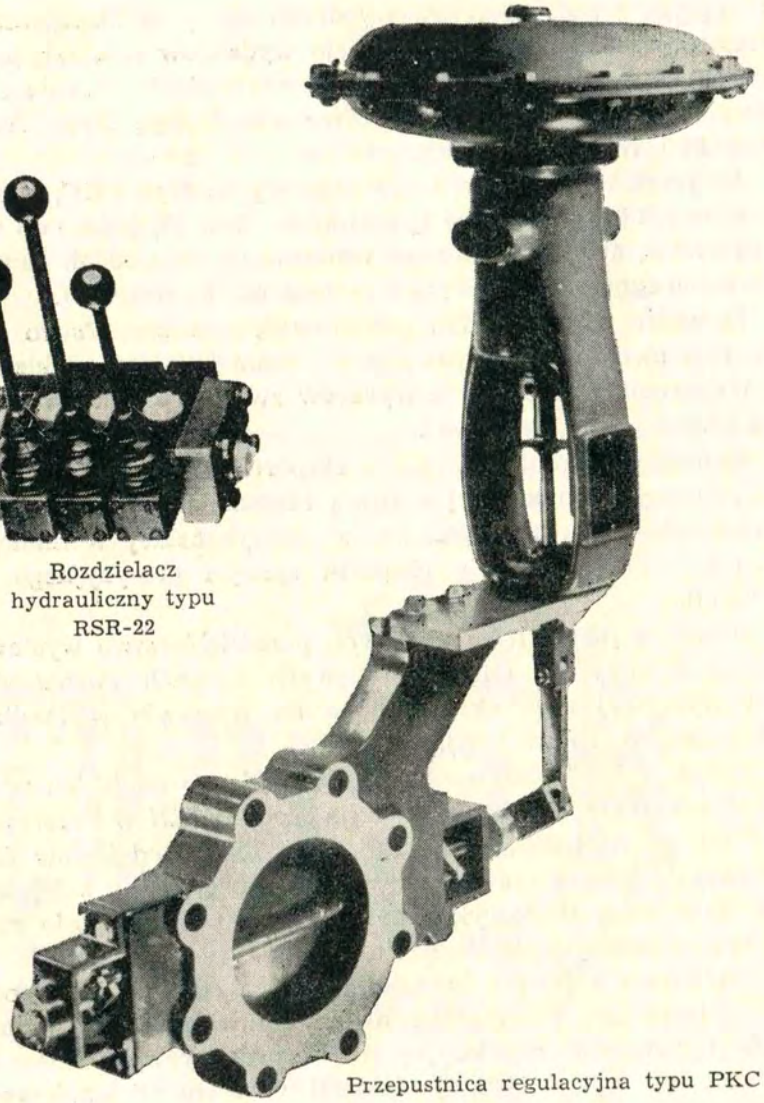
Podobnie jak w roku ubiegłym, przedsiębiorstwo wystawia swoje wyroby na Międzynarodowych Targach Poznańskich (11 wyrobów) oraz eksponuje je na wystawie w Berlinie (5 rodzajów siłowników).

W roku 1966 Polna uczestniczy w budowie miejskich urządzeń komunalnych, przekazując na rzecz PMRN w Przemyślu 2,2 mln zł na budowę dróg (ul. Słowackiego od bramy fortecznej do Pikulic oraz ul. Obozowej do przystanku kolejowego. Plan roku 1966 wykonano w 104%, przy wzroście produkcji w stosunku do 1965 roku o 15,1%.

Zacieśnia się jeszcze bardziej trwająca od 2-ch lat współpraca techniczna z firmą Masoneilan, co uwidacznia się w produkcji zaworów regulacyjnych — podstawowych członów w układach automatycznej regulacji. Owocem tej współpracy

Rozdzielacz hydrauliczny typu RSR-22

Przepustnica regulacyjna typu PKC

było opracowanie nowych zaworów regulacyjnych o zmienionej i unowocześnionej konstrukcji, które przeszły z wynikiem pozytywnym badania w laboratoriach francuskich.

W połowie 1967 r. przedsiębiorstwo zakupiło u Masoneilana licencję na produkcję zaworów regulacyjnych, które dotychczas były przez Polskę z tej firmy importowane.

Z nowymi wyrobami z zakresu automatyki przemysłowej, Polna wychodzi coraz szerzej na rynek krajowy i zagraniczny. Krajowymi odbiorcami tej produkcji są przede wszystkim Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne w Płocku, Zakłady Azotowe w Puławach, Tarnowie i w Kędzierzynie, Zakłady Chemiczne w Oświęcimiu i inne. Wyroby przedsiębiorstwa, zarówno z dziedziny automatyki przemysłowej jak i aparatury laboratoryjnej docierają do 17 państw (ZSRR, CSRS, Rumunia,NRD, Wietnam, Korea, Kuba, ZRA, Francja, Włochy, Grecja, Birma, Turcja, Wenezuela, Szwecja i Pakistan). Zdobycie rynków zbytu zawdzięcza przedsiębiorstwo prowadzonej przy pomocy PMZ *„Metronex"* reklamie na wystawach i targach krajowych i zagranicznych w Poznaniu, Lipsku, Berlinie, Moskwie, Brnie, Pradze, Kairze, Mediolanie oraz w Santiago. Myśl techniczna pracowników Polnej wyrażona w postaci wyrobów automatyki przemysłowej (zawory, klapy regulacyjne i siłowniki pneumatyczne) eksponowana była również w roku 1967 na Wystawie Osiągnięć Polskiej Myśli Badawczej w Moskwie.

Prace organizacyjne i techniczne związane z przeprofilowaniem produkcji jak również systematyczna i konsekwentna realizacja uchwały VII Plenum KC PZPR, postawiła Polną pod względem organizacyjnym na jednym z czołowych miejsc w zjednoczeniu. Przedsiębiorstwo przekazywało swe doświadczenia innym i było częstym organizatorem narad i konferencji oraz głównym ich referentem np. narada gł. mechaników

i gł. energetyków, narada zespołu gł. technologów, II krajowa konferencja poświęcona gospodarce materiałowej, narada kierowników dz.organizacji poświęcona księdze służb w przedsiębiorstwie.

W tym czasie zatrudnienie bez uczniów, których było 166 wynosi ogółem 1 169 osób. Przekrój załogi pod względem wykształcenia przedstawiał się następująco:

— wyższe wykształcenie (techniczne, ekonomiczne i in.). 15 %
— średnie wykształcenie (techniczne i ekonomiczne) 6 %
— średnie wykształcenie ogólne 7 %
— wykształcenie zasadnicze zawodowe 42 %
— wykształcenie podstawowe 30 %

Z dniem 21 listopada 1967 roku powstaje Ministerstwo Przemysłu Maszynowego, któremu podporządkowane zostały wszystkie jednostki organizacyjne wchodzące w skład Zjednoczenia Przemysłu Automatyki i Aparatury Pomiarowej *„Mera"* a m. innymi również *Polna*.

Bilans tego roku ukształtował się pomyślnie. Plan roczny produkcji globalnej wykonany został w 100,7 %, zaś towarowej w 101,5 %. Za te wyniki załoga otrzymała fundusz zakładowy w wysokości 2 391 tys. zł, czyli wyższy o 37,7 % niż w roku poprzednim.

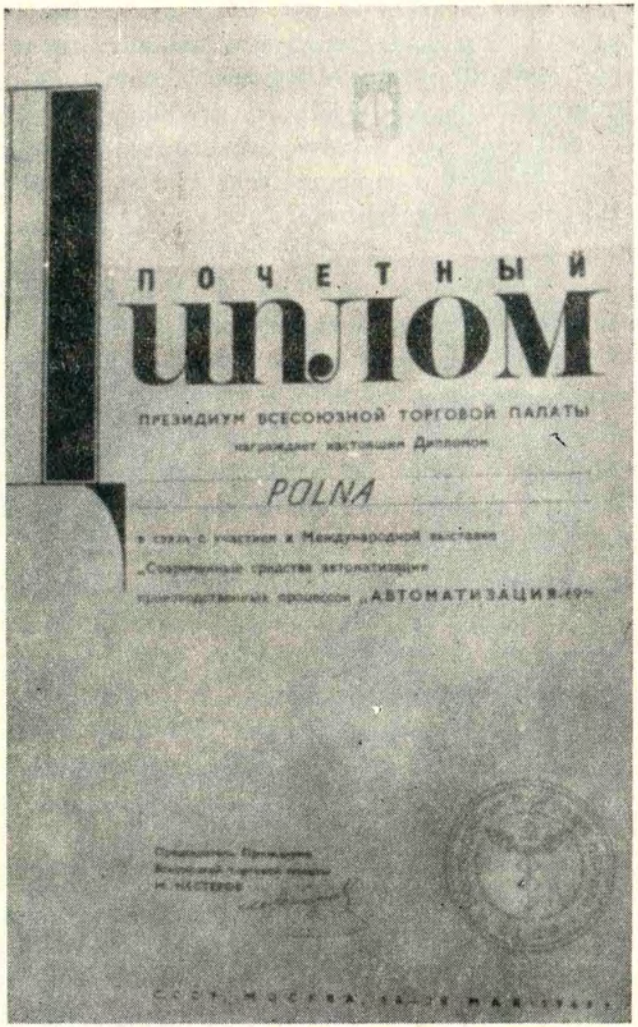
Rok 1968 przynosi rozwój działalności gospodarczej, a załoga wzrasta do 1272 osób. W lipcu 1968 roku odchodzi z przedsiębiorstwa dyrektor inż. Stanisław Lipiński, zaś we wrześniu stanowisko po nim obejmuje inż. Ryszard Dudziński (dotychczas zajmowane przez niego stanowisko z-cy d/s technicznych obejmuje inż. Marian Latos).

Działalność przedsiębiorstwa w roku 1969, obok bieżącego wykonawstwa zadań produkcyjnych, w poważnej mierze skierowana była w kierunku rozbudowy i modernizacji bazy produkcyjnej i zaplecza technicznego. Plan modernizacji i rozbudowy przedsiębiorstwa przewidywał nakłady inwestycyjne w wysokości około 67 mln zł, a po zakończeniu tych prac do końca 1972 r. — przyrost zdolności produkcyjnej rzędu 90 mln zł. W 1969 r. przedsiębiorstwo zrealizowało nakłady związane z budową budynku zaplecza technicznego, nowej galwanizerni oraz dwóch magazynów.

Wyniki gospodarcze przedsiębiorstwa za ten okres to wykonanie planu produkcji globalnej w 101,0 % oraz planu eksportu w 104,8 %. Jeśli chodzi o eksport, to miał on miejsce do 14 państw, przy zachowaniu struktury: 83,2 % do krajów socjalistycznych i 16,8 % do krajów kapitalistycznych. Podobnie w roku tym, jak i w latach ubiegłych, przedsiębiorstwo eksponowało swe wyroby na wystawach i targach zagranicznych (Moskwa, Berlin, Rostow, Praga, Delhi, Sofia, Kijów, Sztokholm, Budapeszt, Brno, Londyn i Manchester).

Zadania gospodarcze były dość trudne jeśli weźmie się pod uwagę, że w tym roku uruchomiono produkcję 19 nowych wyrobów. Następują zmiany na korzyść w strukturze wyrobów pod względem nowoczesności (grupa „A" 74 % przy planie 67,5 %). Ten wysiłek, który m. innymi wyrażony został przekroczeniem osiągniętej w roku poprzednim wydajności pracy o 7,2 % wpłynął na wzrost średniej płacy robotników o 4,6 % oraz na wygospodarowanie funduszu zakładowego w wysokości 2 863 tys. zł.

Rok 1970 to okres, w którym przedsiębiorstwo realizując zadania, zamykało nimi wykonawstwo zadań Planu 5-letniego za lata 1966—1970, a jednocześnie przygotowywało się do nowej 5-latki. Był to okres b. trudny. Zadania roku 1970 w stosunku do roku ubiegłego były wyższe o 15,6 %. Braki w zatrudnieniu (98,7 %) musiały być pokryte wysokim wzrostem

Dyplom uznania za uczestnictwo w wystawie automatyki w Moskwie

wydajności pracy. Nic więc dziwnego, że poważną rolę odegrała tu realizacja planu postępu technicznego, który przyniósł oszczędności w roboczo-godzinach (121,5 tys. godz.) oraz poważne oszczędności materiałowe. Na trudności roku 1970 wpłynęło również uruchomienie produkcji dalszych 24 nowych wyrobów. Prace inwestycyjne zwiększające łączną powierzchnię budynków o 1378 m² oraz majątek przedsiębiorstwa o 11,2 mln zł, jak również zmiany w strukturze organizacyjnej i obsadzie kadrowej również nie pomagały. Następują zmiany na stanowisku dyrektora, z którego odwołany został inż. Ryszard Dudziński, a na jego miejsce powołany inż. Zbigniew Lachcik, na stanowisku z-cy dyrektora d/s produkcji (na miejsce inż. Henryka Banaszyńskiego powołany zostaje mgr inż. Władysław Podkowa), oraz na stanowisku z-cy dyrektora d/s ekonomicznych (stanowisko to obejmuje Zdzisław Kozak).

Wyniki tego roku były jednak pozytywne. Produkcja globalna wykonana została w 102,8%, plan sprzedaży w 113,1%, a wydajność pracy w 104,2%.

Rok 1971 zapoczątkował w gospodarce polskiej nową fazę rozwoju społeczno-ekonomicznego zainicjowaną przez partię i rząd jako wynik realizacji uchwał VI Zjazdu PZPR. Rok ten był jednocześnie pierwszym rokiem nowego Planu 5-letniego charakteryzującego się dynamiką rozwoju gospodarczego kraju i poprawę stopy życiowej społeczeństwa.

W tym okresie produkcja Polnej posiada wysoki poziom nowoczesności i 99,9% produkcji znajduje się w grupie „A". Oddano do użytku nowy budynek zaplecza technicznego o kubaturze 12 750 m³ i powierzchni użytkowej 3 405 m² oraz rozpoczęto budowę nowej hali narzędziowni.

W związku z doskonaleniem struktury organizacyjnej przedsiębiorstw przemysłowych oraz w wyniku realizacji zarządzeń

Budynek administracyjny — (rok 1971)

i wytycznych jednostek nadrzędnych — dokonano szeregu przedsięwzięć organizacyjnych w kierunku zmniejszenia ilości komórek organizacyjnych. Na szczególną uwagę zasługuje reorganizacja służby kontroli jakości produkcji, powstanie w przedsiębiorstwie filii Samodzielnego Oddziału Wykonawstwa Inwestycyjnego — ZAP Ostrów Wlkp., która w początkach 1973 r. została przekształcona na SOWI przy ZA „Mera-Polna".

Działalność roczna przedsiębiorstwa zamknęła się wykonaniem produkcji globalnej w 101,7% oraz przyznanym załodze funduszem zakładowym w wysokości 3 886 tys. zł tj. ponad 31% wyższym niż w roku poprzednim.

Znamienne dla roku 1972 są takie przedsięwzięcia jak: powołanie Zamiejscowego Oddziału Zakładu Doświadczalnego Aparatury Pomiarowej Krakowskiej Fabryki Aparatów Pomiarowych z wyłącznym działaniem na rzecz tut. przedsiębiorstwa (który z dniem 1 stycznia 1973 r. został usamodzielniony), zorganizowanie służby dyspozytorskiej, likwidację stanowiska Z-cy Dyrektora d/s Produkcji, prace przygotowawcze do wdrożenia systemu SIKOP—Mera/1304 mającego swoim zakresem obejmować podstawowe dziedziny kierowania przedsiębiorstwem itp.

Konkretne wyniki 1972 r., to wykonanie produkcji towarowej w 101%, planu sprzedaży w 100,6% oraz eksportu w 102,2%, z dostawami do 20 państw (Rumunia, NRD, CSRS, ZSRR, Kuba, Węgry, Bułgaria, Korea, Wietnam, Francja, Włochy, Anglia, Kanada, Szwecja, Meksyk, Pakistan, Jordania, Irak, Argentyna i Uganda).

Pomyślne wyniki uzyskano również w realizcji planu inwestycyjnego (117,7%), w ramach którego m. innymi oddano do eksploatacji budynek zaplecza technicznego, w zakresie kapitalnych remontów oraz planu postępu technicznego. Na tym ostatnim odcinku na szczególną uwagę zasługuje 13 nowych uruchomień produkcyjnych (6 typów króćców do manometrów, 2 typowielkości siłowników SOIN na eksport oraz 5 odmian zaworów regulacyjnych serii 20.000 dla potrzeb energetyki) oraz poważne oszczędności w pracochłonności i w materiałach.

Przy takich ujemnych zjawiskach jak niepełny stan zatrudnienia oraz niespotykana w historii przedsiębiorstwa fluktuacja pracowników, powodujących konieczność wysokiej wyrabialności norm — wyniki tego roku nie były łatwe do osiągnięcia. Pomocnym w tym zakresie był zbliżający się jubileusz 50-lecia przedsiębiorstwa i związane z nim podejmowane zobowiązania produkcyjne.

Z dniem 8 sierpnia 1972 r. Zarządzeniem Ministra Przemysłu Maszynowego Nr 90/5/Org/72 dotychczasowa nazwa przedsiębiorstwa zmieniona została na Zakłady Automatyki „MERA-

-POLNA". Zmiana ta spowodowana została chęcią dostosowania nazwy przedsiębiorstwa do rzeczywistego charakteru jego produkcji oraz w celu informacji dla odbiorców o przynależności przedsiębiorstwa do określonej branży reprezentowanej przez Zjednoczenie Przemysłu Automatyki i Aparatury Pomiarowej „MERA" w Warszawie. Tego rodzaju zmiany zostały wprowadzone w nazwach wszystkich przedsiębiorstw zgrupowanych w Zjednoczeniu.

Wśród prac prowadzonych w 1972 r., na czołowe miejsce wysunęły się prace przygotowawcze do przejścia przedsiębiorstwa na działanie w ramach tzw. „Wielkiej Organizacji Gospodarczej", wprowadzanej sukcesywnie w polskim przemyśle.

Rok 1973 oprócz sukcesów gospodarczych (prod. globalna 100,7%) wprowadził również zmiany organizacyjne w systemie płacowym Wydz. Odlewni, polegające na wyeliminowaniu podatku od wynagrodzeń, wprowadzeniu dodatków za wysługę lat oraz podwyżek.

30. 04. 1973 r. odwołany został ze stanowiska dyrektora inż. Zbigniew Lachcik, zaś jego stanowisko objął Zygmunt Rząsa. Z-cą dyrektora d/s adm. handlowych zostaje mgr inż. Jerzy Olkowski. W m-cu grudniu odchodzi z przedsiębiorstwa Zdzisław Kozak — z-ca dyrektora d/s ekonomicznych, którego stanowisko przejmuje mgr L. Truchan. Jednocześnie w związku z szerokim programem inwestycyjnym przedsiębiorstwa utworzone zostaje z dniem 15. 12. 1973 r. stanowisko z-cy dyrektora d/s Inwestycji i Utrzymania Ruchu, na które powołany zostaje mgr Franciszek Herman (dotychczasowy Kier. Działu Inwestycji). Ustanowienie tego stanowiska było wstępem do projektowanego wyodrębnienia w strukturze organizacyjnej przedsiębiorstwa pionu inwestycyjnego.

Reasumując tę część monografii należy podkreślić, że wkład gospodarczy Polnej w dzieło ogólnonarodowe, w okresie 30 lat Polski Ludowej wynosił około 3 miliardów złotych.

Znak towarowy przedsiębiorstwa od 1973 r.

WALKA KLASY ROBOTNICZEJ POLNEJ W POLSCE PRZEDWRZEŚNIOWEJ

Z działalnością polityczną załogi Polnej spotykamy się po raz pierwszy w 1924 r. Równolegle z powstaniem fabryki zostaje założona w niej komórka KPZU (Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy). Początkowo sama, a później wespół ze Związkiem Metalowców, prowadzi ona walkę z wyzyskiem kapitalistycznym.

16 marca 1927 roku właściciele Polnej, nie podając załodze żadnych powodów wstrzymują pracę w fabryce, wskutek czego 165 robotników znalazło się na bruku.

W jednym z kwietniowych numerów dziennika *„Nowy Głos Przemyski"* z 1927 roku ukazała się wzmianka tej treści:

> *„Klagsbald wykorzystując rozwiązanie spółki z Honigwachsem oraz przygnębienie robotników pozostających bez pracy — żądał od nich zawarcia nowej umowy o pracę na przeciąg 1 roku, na dotychczasowych warunkach, lecz bez obowiązującego wskaźnika drożyźnianego. Ponadto Klagsbald jako pronomowany polityk syjonistyczny kokietujący ortodoksów nie chce uruchamiać fabryki w uroczyste święta żydowskie. W żądaniach swych przy przywróceniu robotników do pracy po przerwie, posunął się nawet do tego, aby robotnicy bez zapłaty wynagrodzenia zgodzili się na wolne dni od pracy w święta żydowskie (Nowy Rok i Dzień Pojednania)".*

Żądania właściciela spotkały się z ostrym protestem ze strony robotników. W tym okresie fala strajków ogarnęła Przemyśl. Ich podłożem były niskie płace, łamanie ustawowego dnia pracy, ograniczenie swobód obywatelskich oraz zakaz zrzeszania się robotników w klasowych związkach zawodowych.

W nocy z 21 na 22 kwietnia 1927 roku policja aresztuje tokarza z Polnej, Mikołaja Pawłyka. Był on członkiem kierownictwa Okręgowego Komitetu KPZU. Jednym z podstawowych zarzutów było *„nawoływanie robotników do strajku"*. Z braku dowodów winy, M. Pawłyk zostaje po 3-ch miesiącach zwolniony z więzienia, lecz bramy fabryki są przed nim zamknięte. Ten fakt stał się między innymi bezpośrednią przyczyną strajku, który rozpoczął się w dniu 4 lipca 1927 roku i trwał około 6-ciu tygodni.

Krakowski dziennik *„Naprzód"* z dnia 17. 07. 1927 r. (Nr 162) w artykule pt. *„Strajk w fabryce „Polna"*, podaje:

> *„Dnia 4 bm. w fabryce maszyn rolniczych „Polna", zastrajkowało 250 robotników z powodu wypowiedzenia pracy jednemu z robotników — M. Pawłykowi. Wypowiedzenie nastąpiło w takich warunkach, że słusznie oburzyło robotników". W dalszej części tego artykułu czytamy: „M. Pawłyk cieszy się ogólną sympatią robotników. Wysłanej delegacji do fabrykanta w sprawie przyjęcia go do pracy — fabrykant butnie odmówił, lekceważąc sobie wolę 250 robotników. Już drugi tydzień walczą robotnicy w imię dobrze rozumianej solidarności klasowej. Ze strajkującymi solidaryzowali się praktykanci i stanęli ramię w ramię ze starszymi robotnikami do walki. Strajk zaostrza się. Atak kapitalistyczny, jego opór wobec żądań robotniczych, uchylanie się od pertraktacji zmusza robotników do zawziętej walki w obronie interesów klasowych. Walczący opierają się na pomocy moralnej i materialnej szerokich mas robotniczych Przemyśla".*

Strajk był zorganizowany i prowadzony przez Komitet Strajkowy, w skład którego wchodzili: M. Pawłyk, E. Wójcik,

M. Molter, D. Filc oraz J. Czak. W przeddzień strajku została zorganizowana ogólna masówka, na której mężowie zaufania przedstawili stanowisko właściciela fabryki. Odmawiał jakichkolwiek pertraktacji z przedstawicielstwem robotników. Fabrykant uprzedzony przez swoich konfidentów o planach Komitetu Strajkowego, usiłował je sparaliżować oraz rzucić *„kość niezgody"* między robotników dla podważenia ich solidarności. W usiłowaniach swych głównie liczył na poróżnienie grup narodowościowych. Załoga Polnej do wybuchu II wojny światowej składała się mniej więcej w 1/3 z Polaków, Ukraińców i Żydów. Jednak zdecydowana wola walki o lepsze warunki pracy i płacy, o ludzkie traktowanie zniweczyła zamiary fabrykanta.

Okręgowy Komitet KPZU, kierując akcją Komitetu Strajkowego, rzucił wezwanie do klasy robotniczej całego kraju o przyjście strajkującej załodze Polnej z pomocą. Apel ten nie pozostał bez odpowiedzi. Już w pierwszych dniach strajkujący robotnicy otrzymali zasiłki pieniężne z dobrowolnych datków robotników Sanoka, Ustrzyk Dolnych, Lwowa, Tarnowa i Krakowa.

W 10-tym dniu strajku załoga rozszerza swe żądania o zagadnienie ekonomiczne, postulując 30% podwyżki płac i zniesienie przez fabrykanta zakazu wstępowania młodzieży fabrycznej do Związku Metalowców. Dla kobiet natomiast żądano 50% podwyżki płac. Hasło: *„walczymy do ostatecznego zwycięstwa"* znalazło dobitny wyraz w wyłonieniu spośród robotników oddziału samoobrony przed wewnętrznymi i zewnętrznymi łamistrajkami.

17 lipca 1927 roku w sali związkowej *„Domu Robotniczego"* na Zasaniu odbyło się zgromadzenie ośmiu klasowych związków zawodowych z Przemyśla, którego celem było wyrażenie solidarności ze strajkującymi robotnikami.

Załoga Polnej w swej walce miała do pokonania nie tylko opór fabrykanta i jego popleczników jak prawicowa rada związków zawodowych, lecz również musiała przekonywać elementy chwiejne, dążące do zakończenia zatargu na drodze kompromisu.

Wobec coraz szerzej rozwijającej się akcji solidarności, do której włączyła się większość robotników miasta tj. fabryka *„Cyklop"*, blacharze oraz część robotników budowlanych zatrudnionych przy usługach komunalnych, ugrupowania prawicowe starały się w oczach opinii publicznej oczernić strajk i jego kierownictwo.

Mimo oszczerstw rzucanych na kierownictwo strajku, akcja solidarnościowa w mieście zamiast słabnąć, coraz bardziej wzrastała na sile. Włączają się do niej chłopi z okolicznych wiosek niosąc pomoc materialną w postaci żywności. W pomocy tej szczególną rolę odegrali aktywni działacze KPZU M. Sanocki z Pikulic oraz J. Sałamacha z Jaksmanic.

Po 5-ciu tygodniach strajku doszło w Obwodowym Inspektoracie Pracy po raz wtóry do spotkania Komitetu Strajkowego z przedstawicielami fabrykanta. Istnieją przypuszczenia, oparte na wszelkim prawdopodobieństwie, że spotkanie to nastąpiło wskutek nacisku ze strony władz miejskich, obawiających się wybuchu strajku powszechnego w mieście. Pertraktacje te jednak, wobec nieustępliwości fabrykanta, nie dały żadnych rezultatów.

Mimo właściwej postawy strajkujących robotników Polnej oraz pomocy materialnej i moralnej — widmo załamania się strajku stawało się coraz bardziej realne. Po prawie 6-ciu tygodniach zmagań, robotnicy Polnej powrócili do pracy na starych warunkach. M. Pawłyk znalazł się poza fabryką, a w ślad za nim usunięci zostali również najaktywniejsi uczestnicy strajku. Strajk zakończył się niepowodzeniem.

Grupa pracowników oddziału mechanicznego POLNEJ
po zakończeniu strajku — (rok 1927)

W związku z sytuacją jaka miała miejsce w fabryce w okresie poprzedzającym strajk, w czasie trwania oraz po jego zakończeniu doszło w dniach 6 i 7 grudnia 1927 roku ponownie w Obwodowym Inspektoracie Pracy w Przemyślu do spotkania pomiędzy delegacją Związku Metalowców — Zarząd Okręgu w Krakowie (z sekretarzem tow. Węglowskim) a przedstawicielami robotników Polnej oraz fabrykantem.

Celem tego spotkania było zawarcie nowej umowy zbiorowej. W wyniku przeprowadzonych rozmów i uzgodnień, odbywających się w dość burzliwej atmosferze, przedstawiciele fabrykanta inż. Götz (jego zięć) i Glanzman zgodzili się tylko na te postulaty, które wynikały z obowiązku ustawowego, względnie z poprzednio zawartej umowy. Chodziło tu o uznanie *„wskaźnika drożyźnianego"*. Zajęli natomiast nieprzychylne stanowisko wobec takich spraw jak np. wypłacenie wynagrodzenia za przestoje w pracy oraz za przerwy w pracy podczas żydowskich świąt.

Z końcem czerwca 1928 r. wybucha w Polnej drugi strajk, jako rezultat gwałcenia przez fabrykanta umowy zbiorowej. Walka robotników tym razem miała podłoże wybitnie ekonomiczne. Wybrany przez załogę komitet strajkowy zawiadomił formalnie władze o rozpoczęciu strajku. Równolegle z nim powstał komitet łamistrajkowy, którego członkowie chodzili po domach pracowników z listą, namawiając ich aby deklarowali się za przerwaniem strajku. Na tej liście były umieszczone fałszywe podpisy robotników cieszących się dużym zaufaniem i autorytetem. Demoralizujący wpływ komitetu łamistrajkowego spowodował, że po 2-ch tygodniach część załogi przystąpiła do pracy. Większość załogi jednak trwała dalej w strajku, otrzymując podobnie jak w 1927 roku, wydatną pomoc żywnościową od chłopów z powiatu przemyskiego i sanockiego.

Po blisko 4-tygodniowej walce, robotnicy powrócili do pracy. I tym razem ponieśli oni klęskę.

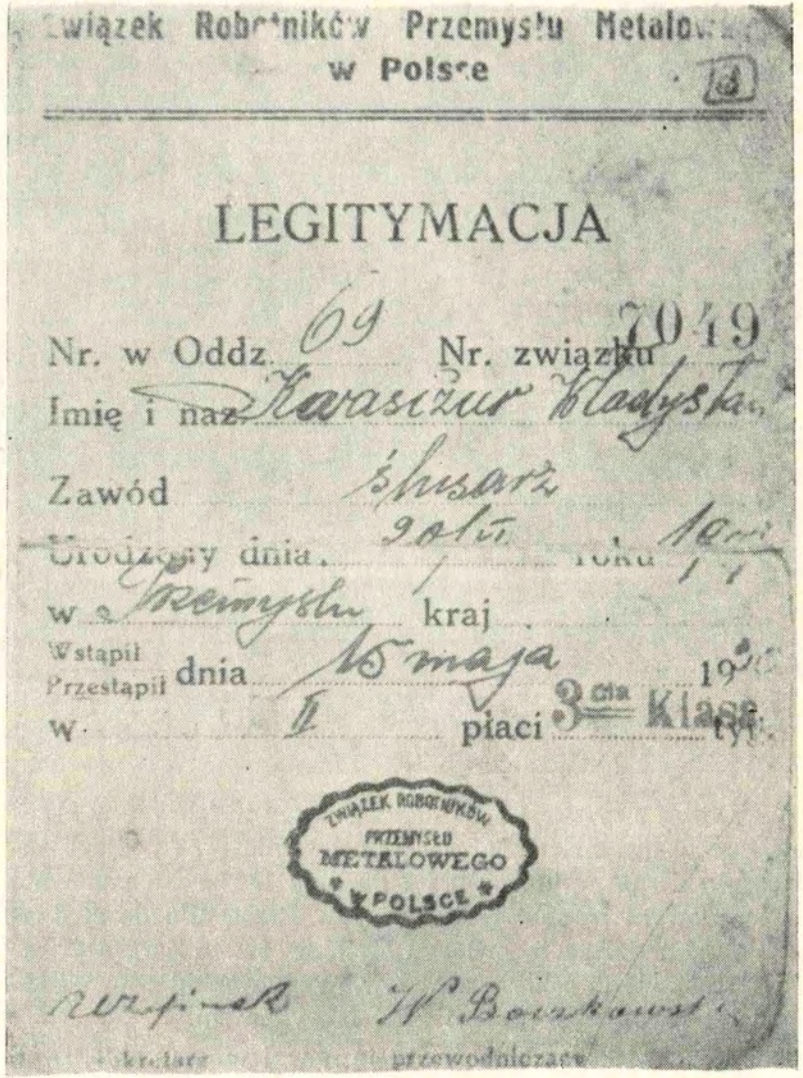
Strajk z roku 1928 znalazł swoje miejsce w ocenie sytuacji dokonanej na II Plenum KC KPZU odbytym w styczniu 1929 roku. W tezach uchwalonych na tym plenum czytamy:

> „Wzrost aktywności mas robotniczych na Ukrainie Zachodniej znalazł swój wyraz między innymi w szeregu akcjach strajkowych przeprowadzonych w ostatnich miesiącach 1928 roku (strajk naftowy w Borysławiu, strajk 1 200 robotników Fabryki Wagonów Zieleniewskiego w Sanoku, strajk w warsztatach kolejowych we Lwowie, Przemyślu i Stanisławowie, strajk w fabryce narzędzi rolniczych „Polna" w Przemyślu). Strajki te świadczą o tym, że robotnicy Ukrainy Zachodniej podobnie jak proletariat całej Polski, stają do energicznej walki o podwyższenie głodowych płac, o 8-godzinny dzień pracy, przeciw racjonalizacji kapitalistycznej w obronie swoich mężów zaufania".

Lata 1931—1933 to okres pogłębiania się kryzysu gospodarczego i wzrostu bezrobocia. Wg danych statystycznych liczba bezrobotnych w 1931 roku dochodziła w mieście do 5 000 osób (około 8,5% ogółu mieszkańców). Następowała radykalizacja mas. Aby temu zapobiec władze sanacyjne nakazały rozwiązanie Oddziału nr 47 Związku Metalowców, do którego należało wielu robotników Polnej. Związek ten musiał działać nielegalnie.

W roku 1932 Polna zostaje przez właściciela zamknięta na kilka miesięcy (kombinacje podatkowe). W tymże roku miejska organizacja partyjna, przy pomocy fabrycznej komórki partyjnej, rozpoczyna prace nad zorganizowaniem młodzieży robotniczej. Rezultatem było powołanie w Polnej Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej, do którego należał m. innymi jeden z najaktywniejszych młodych robotników — W. Szumełda.

W roku 1934 sytuacja gospodarcza w kraju ulega nieznacznej poprawie, co w pewnym stopniu powoduje zanik zjawisk występujących tak ostro w latach 1929—1933. W Przemyślu

Związek Robotników Przemysłu Metalowego
w Polsce

LEGITYMACJA

Nr. w Oddz. 69 Nr. związku 7049

Imię i naz. Kwasiżur Władysła

Zawód Ślusarz

Urodzony dnia 9 lut. roku 1[illegible]

w Przemyślu kraj

Wstąpił / Przestąpił dnia 15 maja 19[illegible]

w II piaci 3cia Klasse tyt.

ZWIĄZEK ROBOTNIKÓW PRZEMYSŁU METALOWEGO W POLSCE

[illegible] W. Bonkowski

sekretarz przewodniczący

Legitymacja związkowa Władysława Kwasiżura z 1930 roku

jednak nie odczuwało się tej poprawy. Bezrobocie nie tylko nie zmniejszyło się lecz przeciwnie, zwiększyło się. Według danych prasowych liczba bezrobotnej inteligencji dochodziła do 600 osób. Wprowadzone przez rząd sanacyjny zmiany w ustawodawstwie pracy, ograniczające uprawnienia robotników do zasiłków na wypadek bezrobocia oraz modyfikacja ustawy o czasie pracy i urlopach, wykorzystane zostały przez fabrykantów. W stosunku do robotników stosują oni nowe formy wyzysku w postaci zalegania z wypłatami należnych zarobków. Wyzysk ten fabrykanci w wielu przypadkach starali się osłaniać *„obiektywnymi trudnościami"*, przy jednoczesnym kokietowaniu robotników reklamą o rzekomej charytatywnej działalności wobec dzieci bezrobotnych. Przykładem może być ogłoszenie zamieszczone w *„Nowym Głosie Przemyskim"* (Nr 6 z dnia 11.02.1934 roku).

„Podziękowanie — Komitet Pomocy Dzieciom Bezrobotnych dziękuje p. inż. Götzowi za ofiarowany dla przedszkola dzieci bezrobotnych patefon".

W dniu 22 maja 1934 roku wybucha w Polnej trzeci w historii fabryki strajk. Tym razem jest to strajk okupacyjny tzw. włoski.

„Nowy Głos Przemyski" z dnia 27. 05. 1934 r. w artykule pt. *„Strajk rozpaczy w Polnej"* tak relacjonuje jego przebieg:

> *„We wtorek 22 maja o godz. 7-mej rano wybuchł w fabryce maszyn rolniczych „Polna" strajk włoski z powodu nie wypłacenia zarobków robotniczych i zaległości. Zarobki robotników są tak marne, że nie wystarczają na utrzymanie samotnych, nie mówiąc już o ludziach obarczonych rodziną, a i tych nędznych zarobków nie wypłaca się od dłuższego czasu tak, że każdemu z robotników należy się po kilkaset złotych. We wtorek miarka się przebrała. Nieotrzymujący zapłaty robotnicy nie mogli dalej pracować. Konferencje prowadzone przez cały dzień wtorkowy z administracją nie dały żadnego rezultatu, wobec czego robotnicy zaniechali pracę pozostając jednak w fabryce, gdzie spędzili całą noc z wtorku na środę nie opuszczając swoich stanowisk. Na wiadomość o strajku, rodziny strajkujących zebrały się przed fabryką, ale nikogo do środka nie wpuszczono, czyniąc trudności z dopuszczeniem żywności. Fabryka obsadzona jest przez policję. Robotnicy zachowują spokój, są jednak zdecydowani nie ustąpić z fabryki, aż nie uzyskają częściowej chociażby zapłaty".*

Brak konkretnych danych jak długo trwał strajk. Informacje są różne i niekiedy sprzeczne. Można jednak przyjąć, że trwał on 1—3 dni. Właściciel uległ żądaniom robotników, wypłacając im zaległości w zarobkach.

13 stycznia 1936 roku zarząd fabryki wypowiada pracę wszystkim robotnikom (300 osób), przy czym okres 14-dniowego wypowiedzenia kończył się w dniu 27 stycznia. Miało to na celu wprowadzenie nowych warunków płacy, gorszych od dotychczasowych. A i tak, płace te kształtowały się już poniżej obowiązującego minimum i zaliczane były do tzw. *„głodowych"*. Wypowiedzenie nastąpiło w zimie, a więc w najtrudniejszym dla klasy robotniczej okresie.

W miesiącach poprzedzających to wypowiedzenie, załoga Polnej pracowała po 10—14 godzin na dobę. Fabryka czynna była od godz. 4-tej do 20-tej, a warunki higieniczne, sanitarne i techniczne urągały podstawowym zasadom pracy i ludzkiego bytu. Wprowadzone przez fabrykanta stawki akordowe były systematycznie obniżane, przy jednoczesnym egzekwowaniu od robotników maksimu wysiłku. Dla przykładu można podać, że w tym czasie przeciętna płaca robotnika Polnej wynosiła 20—50 zł tygodniowo, a np. robotnicy zatrudnieni w odlewni w ciągu 8 godzin pracy nie byli w stanie zarobić nawet 2 złotych (2 kg bochenek chleba kosztował 50 gr). Praca w fabryce była wykonywana również w niedzielę i święta oczywiście za wyjątkiem świąt żydowskich. Ustawa o czasie pracy była z całą premedytacją łamana.

Robotnicy postanowili solidarnie bronić swego warsztatu pracy i warunków płacy. Z inicjatywy organizacji związkowej, w dniu 22 stycznia 1936 roku w Domu Robotniczym na Zasaniu odbyło się masowe zebranie załogi. Po przemówieniach działacza PPS, radnego miejskiego dr Ludwika Grosfelda oraz sekretarza Związku Zawodowego Metalowców — podjęta została uchwała dotycząca przyjęcia narzuconej przez fabrykanta walki oraz solidarnego przeciwstawienia się mu.

Fabrykant nie uznał Związku Zawodowego Metalowców za prawne przedstawicielstwo robotników i odmówił udziału w rozmowach. Postawa fabrykanta wzmaga oburzenie robotników, a zwłaszcza formierzy, którzy w dniu 8 marca 1936 roku rozpoczęli w fabryce lokalny (wydziałowy) strajk. Chcąc złamać ich opór, fabrykant sprowadza z Radomia kilkunastu odlewników, oferując im płacę 45 zł tygodniowo, a więc przeszło 100% wyższą, niż otrzymywali odlewnicy miejscowi oraz mieszkanie. Robotnicy ci w rozmowach z robotnikami Polnej opowiadali, że inż. Götz, werbując ich, nie wspomniał o strajku w fabryce, lecz tylko o większym zapotrzebowaniu na odlewników. Warto wspomnieć, że w tym czasie poza odlewnikami zatrudnionymi w *„Polnej"*, *„Cyklopie"* i w firmie *Braci Wiśniewskich* w Przemyślu zarejestrowanych było 40 odlewników poszukujących pracy. Ten manewr nie spełnił pokładanych w nim przez kapitalistę nadziei. Robotnicy z Radomia w pierwszym dniu zorientowali się w sytuacji i wyjechali.

Fabrykant chciał następnie złamać opór strajkujących formierzy za pomocą lokautu całej fabryki. Zamiar ten urzeczywistnił 28 marca wypowiadając ponownie pracę wszystkim robotnikom.

Natychmiastowy protest klasy robotniczej znalazł dobitny wyraz w ogłoszeniu strajku okupacyjnego. Hasło do strajku, dały syreny. Załoga przerywa pracę, lecz nie opuszcza murów fabryki. Fabrykę otaczają gęste kordony policji nie dopuszczając do niej nikogo i namawiając robotników do jej opuszczenia. Uczyniło to tylko niewielu.

29 marca 1936 r. na zgromadzeniu zwołanym przez Komitet Okręgowy PPS i radę klasowych związków zawodowych podjęta została jednomyślna rezolucja, wyrażająca solidarność z walczącymi robotnikami Polnej. Zadeklarowano gotowość poparcia tej walki wszystkimi dostępnymi środkami, aż do powszechnego strajku w mieście włącznie.

Na wzmiankę zasługuje przykład, w którym robotnicy innych zakładów pracy dali w sposób konkretny dowód poparcia dla strajkujących robotników Polnej. Otóż robotnicy firmy *„Nagel"* odmówili rozładunku wagonów kolejowych na fabrycznej bocznicy i dopiero za zgodą Komitetu Strajkowego wagony zostały rozładowane.

W czasie strajku, wśród robotników utrzymywany był spokój i dyscyplina, na co niewątpliwie mieli wpływ starsi robotnicy posiadający bogate doświadczenie w akcjach strajkowych. Do nich należeli: E. Wójcik, M. Molter, L. Piejko, S. Lechowicz oraz L. Bielski kierujący wówczas komórką KZMP. Robotnicy ci wchodzili w skład Komitetu Strajkowego i potrafili wytworzyć wśród strajkujących atmosferę sprzyjającą współpracy. Wyrazem tej opinii jest artykuł w „Nowym Głosie Przemyskim" (Nr 14 z dnia 5.04.1936 r.) pt. *Obrazki z okupowanej fabryki"*. w którym czytamy:

„Korespondent nasz miał możność zapoznania się z warunkami bytu 170 robotników i robotnic przebywających od tygodnia w fabryce „Polna". Cała załoga znajduje się w doskonałym nastroju. Nie ma defetystów, nikt się nie żali ani niecierpliwi".

Zdecydowane stanowisko strajkujących zmusiło fabrykanta do kapitulacji. Dochodzi do rozmów przy obecności okręgo-

wego inspektora pracy Zwolińskiego i obwodowego inspektora pracy inż. Mianowskiego. Rozmowy rozpoczęte 31 marca zakończone zostały 4 kwietnia 1936 roku następującymi wynikami:

— zawarcie umowy zbiorowej, gwarantującej podwyżkę płac od 10—25%,
— uznanie przez fabrykanta Związku Zawodowego Metalowców za prawne przedstawicielstwo robotników,
— uzyskanie od fabrykanta pełnych gwarancji, że w stosunku do mężów zaufania i członków komitetu strajkowego nie będą stosowane żadne represje,
— cofnięcie dokonanych zwolnień i wypowiedzeń pracy.

Wbrew przyjętym przez fabrykanta zobowiązaniom, stosunki pracy w fabryce nie tylko się nie poprawiły, lecz uległy dalszemu pogorszeniu. Zarząd fabryki nie uczynił żadnego kroku w kierunku kontroli i korekty zarobków akordowych, wobec czego znaczna część robotników uzyskała zarobki jeszcze niższe aniżeli przed strajkiem. I tak, za wykonanie 1 kg nakrętek robotnik przed strajkiem otrzymywał 5 groszy, po strajku — 2,5 grosza, za wykonanie 1 koła zębatego przed strajkiem 5 zł, po strajku 4,70. Nowoprzyjętym robotnikom fabrykant zaniżał wynagrodzenie tak, że wynosiło ono dziennie 1,50 do 1,80 zł tj. grubo poniżej ustalonej granicy. Ponieważ około 75% załogi pracowało w akordzie — postępowanie fabrykanta powodowało ogólne oburzenie.

Groźba następnego strajku zmusiła przedstawicieli fabrykanta do zawarcia z robotnikami dodatkowej umowy, w której zobowiązał się on dokonać podwyżki płac robotniczych w granicach od 7—10% oraz przestrzegać wszystkich punktów umowy zbiorowej.

Rok 1937, to dalszy okres walki klasy robotniczej fabryki Polna. Stały wzrost kosztów utrzymania obniżający realną wartość zarobków robotniczych oraz systematyczne pozbawianie ich uprawnień, wynikających z trudem wywalczonych umów zbiorowych — doprowadziły do ponownego wystąpienia robotników Polnej i żądania podwyższenia zarobków (akcja cennikowa). Żądanie to zostało uwieńczone sukcesem. 31 marca 1937 roku następuje podwyższenie stawek dniówkowych oraz akordowych. Ustanowiono ponadto komisję, która co 2 miesiące miała za zadanie ustalić tzw. *„wskaźnik drożyźniany"*, urealniający płace w stosunku do wzrostu cen. Wyniki tej akcji choć skromne, stanowiły duże osiągnięcie organizacji robotniczej metalowców Polnej.

19 października 1937 r. odbyło się zebranie około 400 robotników Polnej, na którym jednomyślnie uchwalono rozpoczęcie strajku protestacyjnego przeciw zarządzeniom rektorów szkół wyższych o utworzeniu tzw. *„gett ławkowych"*, dyskryminujących studentów pochodzących z mniejszości narodowych.

W kwietniu 1938 roku fabrykant, w jednym z oddziałów produkcyjnych, znowu obniża stawki robotnikom o 15—20%. Wywołuje to słuszne oburzenie i natychmiastową reakcję. Załoga na ogólnym zebraniu postanawia prowadzić walkę z tą niesprawiedliwością, domagać się nowego układu zbiorowego i cofnięcia podjętej przez fabrykanta decyzji oraz podwyżki płac. Robotnicy zdawali sobie sprawę z tego, że gdyby ta obniżka płac przeszła w jednym oddziale — nieuchronnie podobny los spotkałby też pozostałe.

Zdecydowane stanowisko załogi wpłynęło skutecznie na fabrykanta. Wycofuje on wydane uprzednio wypowiedzenie stawek płacowych i podpisuje nową umowę zbiorową. Na mocy tego układu robotnicy uzyskują 20% podwyżki płac dla zatrudnionych w fabryce kobiet, jak również nieznaczną podwyżkę dla robotników placowych.

ORGANIZACJA PARTYJNA PZPR KIEROWNICZĄ SIŁĄ W ZAKŁADZIE

Działalność polityczna w Polnej datuje się od roku 1924, kiedy to, w rok po powstaniu przedsiębiorstwa *„KAHAPE"* zostaje w nim założona komórka Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy. Niestety, brak materiałów źródłowych nie pozwala na jej scharakteryzowanie. Fakt nielegalnego jej działania w ówczesnym ustroju karze wątpić, czy w ogóle takimi materiałami może ktoś dysponować. Rozpoczęcie walki klasowej robotników Polnej i jej prowadzenie w postaci strajków, organizacja komitetów strajkowych i odpowiedni do nich dobór działaczy robotniczych, powstanie koła Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej i klasowego związku metalowców, inspirowane były przez komórkę KPZU. Aktywną działalnością polityczną wyróżniali się M. Pawłyk, E. Kuszko, E. Wójcik, L. Bielski, L. Piejko i inni. W okresie pierwszych lat Polski Ludowej, udowodnili oni swoją przynależność do dawnej KPZU. Przedwojenna prasa sanacyjna określała działalność strajkową robotników Polnej jako *„prowokację komunistyczną"*.

Z okresu 1939—1944 również zachowały się bardzo nieliczne dokumenty. Jedyne wzmianki o działalności organizacji partyjnej w Polnej znajdujemy w gazecie *„Czerwony Przemyśl"* wydanej w latach 1939—1941 tj. w czasie gdy prawobrzeżna część miasta znajdowała się pod władzą radziecką. Np. nr 20 z dnia 9. 12. 1939 r. zamieszcza anons o wystąpieniu w dyskusji sekretarza Komitetu Fabryki im. 17 Września (ówczesna nazwa Polnej) na zebraniu aktywu robotniczego miasta Przemyśla w sali byłej *„Gwiazdy"* przy ul. Konarskiego. Z zachowanych dokumentów radzieckich do dzisiejszego dnia (plan rozbudowy fabryki) i złożonych na nich podpisów wynika, że komórką partyjną kierował Lizagubow.

Plan ten niestety nie został zrealizowany.

Z okresu okupacji niemieckiej nie dysponujemy żadnymi materiałami z działalności organizacji partyjnej w Polnej, co nie zaprzecza, że pod koniec wojny mogła ona mieć już miejsce z chwilą powstania Polskiej Partii Robotniczej i prowadzenia przez nią walki z okupantem.

Natychmiast po wyzwoleniu miasta spod okupacji hitlerowskiej w 1944 roku gromadzą się na terenie Polnej jej byli pracownicy. Rozpoczyna się odbudowa fabryki ze zniszczeń wojennych. Jednymi z pierwszych byli dawni członkowie KPZU.

W roku 1946 powstaje w Polnej komórka PPR, której sekretarzem zostaje najpierw M. Czubiński, a następnie M. Kuźmiński. Komórka ta, mimo że w początkowym okresie nieliczna, była jednak bardzo żywotna. Była ona inicjatorem odgruzowywania spalonych obiektów fabrycznych, kierowała aktywistów do pracy społecznej na wieś do przeprowadzania reformy rolnej, organizowała ekipy remontowe, zacieśniała więź klasy robotniczej z masami chłopskimi. **Organizacja partyjna stała się wówczas rzeczywistym kierownikiem politycznym, odgrywającym aż do dzisiejszego dnia przodującą rolę w działalności i rozwoju przedsiębiorstwa.**

Końcowe miesiące 1948 roku w fabryce to okres wzmożonej pracy politycznej przed Kongresem Zjednoczeniowym polskiego ruchu robotniczego. W tym czasie organizacją partyjną kieruje M. Czubiński, który po Zjednoczeniu zostaje I sekre-

Dyrektor inż. Bohdan Winkowski wśród pracowników POLNEJ — (1 maja 1953 r.)

tarzem POP PZPR. Od czerwca 1950 roku jest nim M. Kuźmiński. Podstawowa organizacja partyjna w tym okresie liczyła 30 członków, co stanowiło 23,8 % załogi.

W latach 1951—1955 pracą POP kieruje cały czas Władysław Waltoś.

W 1956 r. następuje zmiana na stanowisku I sekretarza — zostaje nim Leon Steinberg. Główny nacisk kładzie on w pracy POP na szeroką demokratyzację życia w przedsiębiorstwie i na organizację samorządu robotniczego.

W latach 1958—1959 organizację partyjną prowadzą kolejno K. Szafrański i E. Szuban. Lata te charakteryzuje dość wysoki wzrost szeregów partyjnych, co w konsekwencji, przy jednoczesnym rozszerzaniu zasięgu działania, doprowadza w 1960 roku do wyodrębnienia 9-ciu OOP i powołania Komitetu Zakładowego, którego I sekretarzem zostaje ponownie Władysław Waltoś.

Kierownicza rola organizacji partyjnej w przedsiębiorstwie znajduje wyraz w podejmowaniu decyzji wspólnie z administracją, kształtowaniu właściwej polityki personalnej, w kontroli społecznej, rozszerzaniu działalności samorządu robotniczego itp. Na odrębne podkreślenie zasługuje ukierunkowywanię działalności organizacji społecznych i zawodowych w przedsiębiorstwie, których w tym okresie powstało kilkanaście, a które w swym początkowym działaniu wymagały szczególnego zainteresowania i pomocy.

Działalność organizacji partyjnej nawiązywała do tradycyjnych walk rewolucyjnych klasy robotniczej, ze szczególnym uwzględnieniem okresu międzywojennego. Z jej inicjatywy zorganizowane były w przedsiębiorstwie obchody rocznic strajkowych (XXX-, XXXV- i XL-rocznica).

Rozwój gospodarczy przedsiębiorstwa pociąga za sobą konieczność bardziej sprężystego działania organizacyjnego i politycznego. Styl pracy partyjnej nie gwarantował uzyskiwania zamierzonych efektów, stąd też zachodziła potrzeba dokonania zmian w kierownictwie organizacji. Na I sekretarza Komitetu Zakładowego PZPR zostaje powołany Władysław Podkowa. Zmiany następują również w poszczególnych OOP.

W listopadzie 1963 roku organizację partyjną w Polnej, a wraz z nią całe przedsiębiorstwo — wizytują dostojni goście w osobach wicepremiera Piotra Jaroszewicza i I sekretarza KW PZPR w Rzeszowie Władysława Kruczka.

Lata 1964—1965 dla organizacji partyjnej w Polnej charakteryzują się wzmożoną działalnością poprzedzającą IV

Zjazd Partii i realizacja jego uchwał. Działalność, której główny nacisk położony był na zbieżność zadań ideologicznych z gospodarczymi, koncentrowała się na pracy szkoleniowo-wychowawczej wśród załogi. Efekty jej znalazły swój wyraz we wzroście szeregów partyjnych, postawie społecznej załogi, w konkretnych wynikach gospodarczych.

W dniu **25 kwietnia 1966 roku** na akademii 1-majowej **organizacja partyjna** przeżywa doniosłą chwilę — **otrzymuje sztandar ufundowany przez załogę.** Akt ten był uznaniem za pracę i wyrazem przywiązania oraz poparcia dla partii.

Działalność organizacji partyjnej w Polnej wychodziła poza ramy przedsiębiorstwa. Aktyw partyjny zasilał grono prelegentów i wykładowców szkolenia partyjnego i młodzieżowego w mieście i w powiecie.

Kampania przed V Zjazdem PZPR w 1968 roku, prowadzona w przedsiębiorstwie, wciągnęła całą załogę w dyskusję nad tezami, uchwalonymi przez XII Plenum KC PZPR. Kierownikiem tej dyskusji była organizacja partyjna. Z jej inicjatywy odbyło się również spotkanie załogi z delegatami na V Zjazd z terenu Przemyśla (W. Bania, Krwawiczowa i Olejarski).

Następują lata 1970, 1971 i 1972. Organizacja partyjna swoim mądrym i rozważnym działaniem zyskuje wśród załogi autorytet. Nie tylko rozwój gospodarczy przedsiębiorstwa, walka o jego efekty ekonomiczne, lecz również pełne troski działanie w zakresie zaspokojenia potrzeb ludzi pracy, budowały ten autorytet oparty na zaufaniu.

Organizacja partyjna „P o l n e j" skupiająca w swych szeregach 300 członków i kandydatów, co stanowi 20,5 % załogi, jest prężną i czynną siłą w środowisku fabrycznym.

W okresie przygotowania publikacji do druku tj. w 1974 r. funkcję I sekretarza KZ pełni Bronisław Szmyd.

Czołówka „POLNEJ" w pochodzie 1-majowym — (rok 1971)

ZWIĄZKOWA I SPOŁECZNA DZIAŁALNOŚĆ ZAŁOGI

Początki ruchu związkowego na terenie Przemyśla sięgają lat 1921—1922, kiedy to powstało szereg organizacji branżowych (np. kolejarzy, metalowców, krawców, szewców, budowlanych, strycharzy, handlowców i in.). Związki te grupowały się przy Powiatowej Radzie Związków Zawodowych, posiadającej swą siedzibę w Domu Robotniczym na Zasaniu i pozostawały pod wpływem prawicowej PPS.

Jedną z największych organizacji związkowych — po kolejarzach — stanowili metalowcy zatrudnieni w zakładach: „Cyklop", „Widia", „Union", „Zbrojownia Nr 5" oraz od 1924 roku w „Polnej" (Oddział Nr 46).

W roku 1924 w związku nastąpił rozłam. Do głosu doszła lewica, co spowodowało wyodrębnienie się jej całkowicie w postaci Związku Zawodowego Metalowców—Oddział Nr 47, kierowanego przez Mikołaja Pawłyka, Mariana Pazowskiego, Romana Szancera oraz Makarugę i Szczetyńskiego. Oddział Nr 47 zostaje usunięty ze swej siedziby w Domu Robotniczym i przenosi się do pasażu Gansa naprzeciw dworca kolejowego. Spowodował to Andrzej Stompe, który kieruje wówczas Oddziałem Nr 46, wrogo ustosunkowany do lewicy związkowej. Nadmienić przy tym należy, że w ślad za usunięciem Oddziału Nr 47 z Domu Robotniczego, nastąpiło również jego wykluczenie z Powiatowej Rady Związków Zawodowych oraz delegalizacją zarządzeniem Starostwa Powiatowego w Przemyślu. Fakt ten nie oznaczał jednak zaprzestania działalności. Przeciwnie — mimo poważnych utrudnień oraz szykanowania wspomnianych wyżej działaczy związkowych przez ciągłe przesłuchiwania przez policję, przetrzymywania w okresach poprzedzających święto 1 Maja itp. — działalność tego Oddziału przybierała jeszcze bardziej na sile. Płaszczyzną działania była walka ekonomiczna.

Jako początek działalności Związku Zawodowego Metalowców w Polnej należy przyjąć rok 1925. W tym bowiem roku powołane zostało w fabryce kierownictwo związkowe, wokół którego skupił się aktyw. W wydziałach wybrani zostali mężowie zaufania. Do grona działaczy m. in. należeli: M. Bielak, P. Figlus, D. Filc, J. Kruk, F. Fogelman, S. Fedczenko, J. Zasadny, Flamenhaft i S. Lechowicz. Mężami zaufania Wydz. Ślusarsko-Mechanicznego byli M. Pawłyk i E. Wójcik; Wydz. Odlewni — K. Bocheński i F. Fogelman; Stolarni Maszynowej — M. Molter; Stolarni Ręcznej — W. Turczak; Lakierni — B. Mańkowski. W okresie późniejszym grono tych działaczy związkowych zasilili W. Dorotiak, A. Zwarycz, Malwurf, W. Kwasiżur, Milstein, K. Pajtasz, W. Szumełda i wielu innych.

O działalności związkowej i jej wynikach w okresie międzywojennym i wojennym, pisałem w poprzednich rozdziałach monografii. Do materiałów tych, w formie uzupełnienia, można jeszcze dodać, że przewodniczącym rady związkowej w roku 1940 był Korop i że w tym czasie uruchomiona została na terenie fabryki stołówka pracownicza, sklep fabryczny sprzedający obuwie, materiały ubraniowe itp. Ponadto z notatek prasowych zamieszczonych w *„Czerwonym Przemyślu"* dowiadujemy się o działalności związkowej na odcinku zdrowotnym (3 pracownice chore na gruźlicę płuc na koszt związkowy skierowane zostały na leczenie sanatoryjne do Woroch-

ty) oraz o pomocy materialnej pracownikom (istnienie kasy wzajemnej pomocy). Całkowity zanik działalności związkowej następuje w latach 1941—1944 tj. w czasie okupacji hitlerowskiej.

Reaktywowanie działalności następuje dopiero po wojnie. W roku 1946 powstaje pododdział Związku Zawodowego Metalowców, którego trzon stanowią metalowcy z Polnej. Powstaje Rada Związkowa, której pierwszym przewodniczącym został Michał Czubiński.

Początkowy okres ZZM w Polnej, to działalność na odcinku socjalno-bytowym (zdobywanie środków żywnościowych dla załogi) oraz kulturalno-oświatowym.

12 kwietnia 1947 r. wybrany zostaje nowy zarząd Związku Zawodowego Metalowców. Jest to pierwszy po wyzwoleniu związek branżowy w Przemyślu. Kierowali nim: M. Czubiński (przewodniczący), M. Ekiert (z-ca przewodniczącego), E. Pobidyński (sekretarz), J. Polko (skarbnik) oraz M. Hyczkiewicz i T. Pietrunkiewicz (członkowie komisji rewizyjnej).

W roku 1948 przewodniczącym Rady Zakładowej w Polnej zostaje Piotr Chomicki. Działalność związkowa w tym okresie przebiegała w głównej mierze na płaszczyźnie przygotowań do Kongresu Zjednoczeniowego w polskim ruchu robotniczym.

W roku 1949 następuje w fabryce likwidacja Związku Zawodowego Metalowców, a wszyscy zatrudnieni przechodzą do Związku Zawodowego Przemysłu Drzewnego i Terenowego. Fakt ten przyjęty został przez załogę Polnej z dużym zdziwieniem i powątpiewaniem co do słuszności decyzji władz związkowych. Mimo to praca związkowa ani na chwilę nie osłabła. Wzrosła działalność na odcinku współzawodnictwa pracy, socjalno-bytowym oraz kulturalno-oświatowym.

W 1950 roku powołano zakładową komisję mieszkaniową, która zajmowała się dodatkowo sprawami pracowniczych ogródków działkowych. W pracach tej komórki wyróżniali się F. Łobos, B. Stanowski oraz S. Hodok.

Rozwój produkcji i wzrost zatrudnienia, wymagały większego niż dotychczas zainteresowania się zagadnieniami warunków i bezpieczeństwa pracy. Inicjatywę w tym zakresie przejmuje rada zakładowa, która na zakładowego społecznego inspektora pracy powołuje Józefa Polko.

W roku 1952 następuje zmiana na stanowisku przewodniczącego rady zakładowej. Został nim Piotr Sałamacha. W roku 1954 przewodniczącym rady zakładowej ponownie zostaje M. Czubiński.

W grudniu 1956 r. na I-szej uroczystej konferencji załoga Polnej dokonuje wyboru organu samorządu robotniczego w postaci Rady Robotniczej. A oto skład pierwszej Rady Robot.: przewodniczący — Stefan Szałaj, zastępca — Władysław Twardoś, sekretarz — Adam Gawlik, członkowie — Jan Sycz, Zbigniew Kolaszkiewicz, Mieczysław Zamirski, Jadwiga Kozłowska, Jakub Hartman, Franciszek Wingert, Mieczysław Kawicz, Leon Gilżyński, Mieczysław Łamarz, Tadeusz Podolak, Jan Krasicki, Aleksander Myśliwiec, Franciszek Płoszejowski, Władysław Snajczuk, Stanisław Pyciński, Piotr Sałamacha, Bolesław Stanowski, Józef Sroka, Stefan Berezowski.

W tym czasie załoga Polnej liczy 466 osób. Wybrany samorząd robotniczy, **po raz pierwszy** w historii przedsiębiorstwa, **dokonuje podziału** wygospodarowanego za rok 1956 **funduszu zakładowego.** 37 tys. zł dzieli się: 6 tys. zł na nagrody, 15 tys. zł na sport, 6 tys. zł na gwiazdkę dla dzieci 10 tys. zł na remonty mieszkań pracowników.

Mikołaj Pawłyk wśród pracowników „Polnej" (rok 1957)

W roku 1957 następuje kolejna zmiana w przynależności związkowej załogi Polnej, która ze Związku Zawodowego Pracowników Przemysłu Drzewnego i Terenowego przechodzi do Związku Zawodowego Pracowników Przemysłu Terenowego i Rzemiosła. Rok ten jest bogaty również w miłe i pamiętne chwile w życiu załogi. W dniu 22 lipca połączone zostały dwie b. ważne uroczystości. Jedna to święto Odrodzenia Polski, druga to *obchody 30-tej rocznicy pamiętnego strajku w „Polnej" w 1927 roku.* Uroczystości te zorganizowały organizacja partyjna i związkowa. Udział w nich wzięli starzy uczestnicy strajku oraz przedstawiciele centralnych, wojewódzkich i powiatowych władz partyjnych, państwowych i związkowych. Uczestniczył w nich również przybyły ze Lwowa — Mikołaj Pawłyk, jeden z organizatorów i kierowników tego strajku.

W kwietniu 1958 r. przewodniczącym Rady Zakładowej zostaje Michał Ekiert. 29 sierpnia 1958 r. przedsiębiorstwo przejmuje Zjednoczenie Przemysłu Sprzętu Mechanicznego w Warszawie, wchodzące w skład resortu przemysłu ciężkiego. Data ta wiąże się z automatycznym przejściem po 9-letniej przerwie fabrycznej organizacji związkowej do Związku Zawodowego Metalowców.

W roku 1958 przewodniczącym rady zakładowej zostaje — Edward Korab, a przewodniczącym Rady Robotniczej — Zygmunt Zdybiewski.

Rok 1961 w działalności związkowej, oprócz zainteresowań produkcyjnych, charakteryzował się szeroką inicjatywą społeczną. Załoga świadczy ze swoich poborów na rzecz Społecznego Funduszu Budowy Szkół. Na apel PCK oraz związków zawodowych, 26 pracowników Polnej, jako pierwsi na terenie Przemyśla zgłaszają się jako honorowi dawcy krwi. W okresie tym organizacja partyjna i związkowa Polnej aktywnie

uczestniczy w kampanii przedwyborczej do Sejmu i rad narodowych. W skład terenowych organów władzy państwowej weszli: Władysław Mokijewski (WRN), inż. Marian Sadowski, Helena Jacyna i Michał Czubiński (do MRN). Przedstawiciele przedsiębiorstwa reprezentują również ludowy wymiar sprawiedliwości jako ławnicy Sądu Powiatowego w Przemyślu (M. Madera, T. Chudzio, A. Gawlik, S. Majewski, H. Głuchowski i inni). Większość z nich to czołowi aktywiści i zasłużeni działacze ruchu związkowego. W tym czasie następują również zmiany w kierownictwie Rady Związkowej i Robotniczej. Przewodniczącym RZ zostaje Zbigniew Kolaszkiewicz, zaś RR — Jan Szkolnicki.

22 lipca 1962 r. Polna obchodzi 35 rocznicę strajku z 1927 roku. Obchody te, tak pod względem programowym jak i samej treści, mają charakter jeszcze bardziej uroczysty niż miało to miejsce w 1957 roku. Na uroczystej akademii, która odbyła się w Przemyskim Domu Kultury, odznaczonych zostało 14-tu długoletnich działaczy związkowych złotymi i srebrnymi odznakami Związku Zawodowego Metalowców. *W akademii tej uczestniczyła również na zaproszenie Komitetu Organizacyjnego 5-cio osobowa delegacja partyjno-związkowa ze Lwowa z Mikołajem Pawłykiem na czele.*

W tym też roku organizacja partyjna i związkowa mobilizują załogę do dalszych świadczeń na rzecz miasta, w wyniku czego bierze ona udział w odbudowie spalonej hali sportowej przy ul. Mickiewicza. Robocizna i składki pieniężne wynoszą 24 tys. zł. Czynem społecznym było też wykonanie metalowego masztu do przemiennika telewizyjnego (niezależnie od pieniężnego udziału w zakupie urządzeń).

Lata 1963—1965 w działalności związkowej w Polnej nie wprowadzają żadnych większych zmian. Doświadczenia organizacyjne pociągają za sobą zmianę stylu pracy. W tym czasie następują dwukrotnie zmiany w kierownictwie Rady Zakładowej (w 1963 roku przewodniczącym RZ zostaje Władysław Waltoś, przewodniczącym RR inż. Zenon Radoń zaś w 1964 r. przewodniczącym RZ — Jan Szkolnicki).

W tym okresie rada zakładowa nawiązuje współpracę z Polskim Komitetem Opieki Społecznej, zaś pracownicy przedsiębiorstwa przeznaczają 0,5% z poborów miesięcznych na budowę Szkoły Muzycznej w Przemyślu. Ponadto w czynie społecznym następuje budowa domków campingowych oraz organizacja campingu w Krasiczynie.

W roku 1964, w wyniku wyborów do rad narodowych, w skład Miejskiej Rady Narodowej wchodzą: A. Gawlik (jako członek Prezydium), Władysław Mokijewski i M. Czubiński (jako radni). W ślad za rozwojem produkcji w 1965 roku, następuje też zwiększona działalność i poprawa sytuacji w przedsiębiorstwie na odcinku socjalno-bytowym, sanitarnym oraz bezpieczeństwa i higieny pracy.

W roku 1966 (21 marca) związkowcy Polnej uroczyście obchodzą *„Dzień Metalowca"*. W tym roku organizacji związkowej przewodzi Kazimierz Szafrański. Działalność rady zakładowej zostaje znacznie poszerzona, przy jednoczesnym położeniu nacisku na życie kulturalno-oświatowe, organizację rozrywki i wypoczynku po pracy oraz dalsze rozbudzanie wśród pracowników inicjatywy społecznej. Jeśli chodzi o ten ostatni odcinek, to należy wspomnieć m. innymi, że załoga ze składek indywidualnych oraz ze środków Rady Zakładowej przekazała kwotę 3,282 zł na Fundusz Pomocy dla Walczącego Wietnamu.

Rok 1967 w działalności związkowej Polnej w głównej mierze przebiegał pod hasłem przygotowań do *VI Kongresu Związków Zawodowych*, obchodów święta *Odrodzenia Polski* oraz *40-lecia strajku w fabryce*.

15 lipca 1967 roku w przededniu święta Odrodzenia Polski, załoga przedsiębiorstwa obchodzi 40-lecie strajku z 1927 roku. W akademii zorganizowanej z tego tytułu uczestniczą przedstawiciele wojewódzkich i miejscowych władz partyjnych, państwowych i związkowych oraz zjednoczenia, a m. in. I sekr. KW PZPR w Rzeszowie Wł. Kruczek, przedstawiciel ZG ZZM Piotr Długoszewski, przewodniczący WKZZ w Rzeszowie Jan Hus, I sekr. KM i P w Przemyślu Wojciech Bania, przewodniczący PMRN w Przemyślu Wł. Deręgowski oraz główny specjalista d/s produkcji zjednoczenia inż. Lech Gwardyś.

Na akademii I sekr. KW PZPR Wł. Kruczek wręczył odznaki *„Zasłużony dla woj. rzeszowskiego"* pracownikom, którzy w okresie międzywojennym byli pracownikami Polnej i uczestniczyli w strajku. Odznaki otrzymali: Piotr Chomicki, Jan Sycz, Władysław Dorotiak, Julian Kruk. W czasie tych uroczystości organizacja związkowa otrzymała z rąk przewod. Zarządu Okręgu w Rzeszowie Aleksego Chrzanowskiego sztandar ufundowany przez załogę. Pracownicy: Piotr Chomicki, Jan Sycz i Józef Polko, otrzymali nagrody i dyplomy jubilackie za 40-letnią pracę w przedsiębiorstwie. Miłym, a zarazem wzruszającym, akcentem uroczystości było przyjęcie w poczet załogi dwojga sierot z Państwowego Domu Dziecka (9-letniej Stanisławy Osięgi i 15-letniego Antoniego Antonocha), które jednocześnie otrzymały ufundowane przez załogę książeczki mieszkaniowe PKO.

Czterdziesta rocznica strajku w Polnej upamiętniona została również odsłonięciem tablicy pamiątkowej na murze Zakładu Nr 2 przy ul. Kuszki 9.

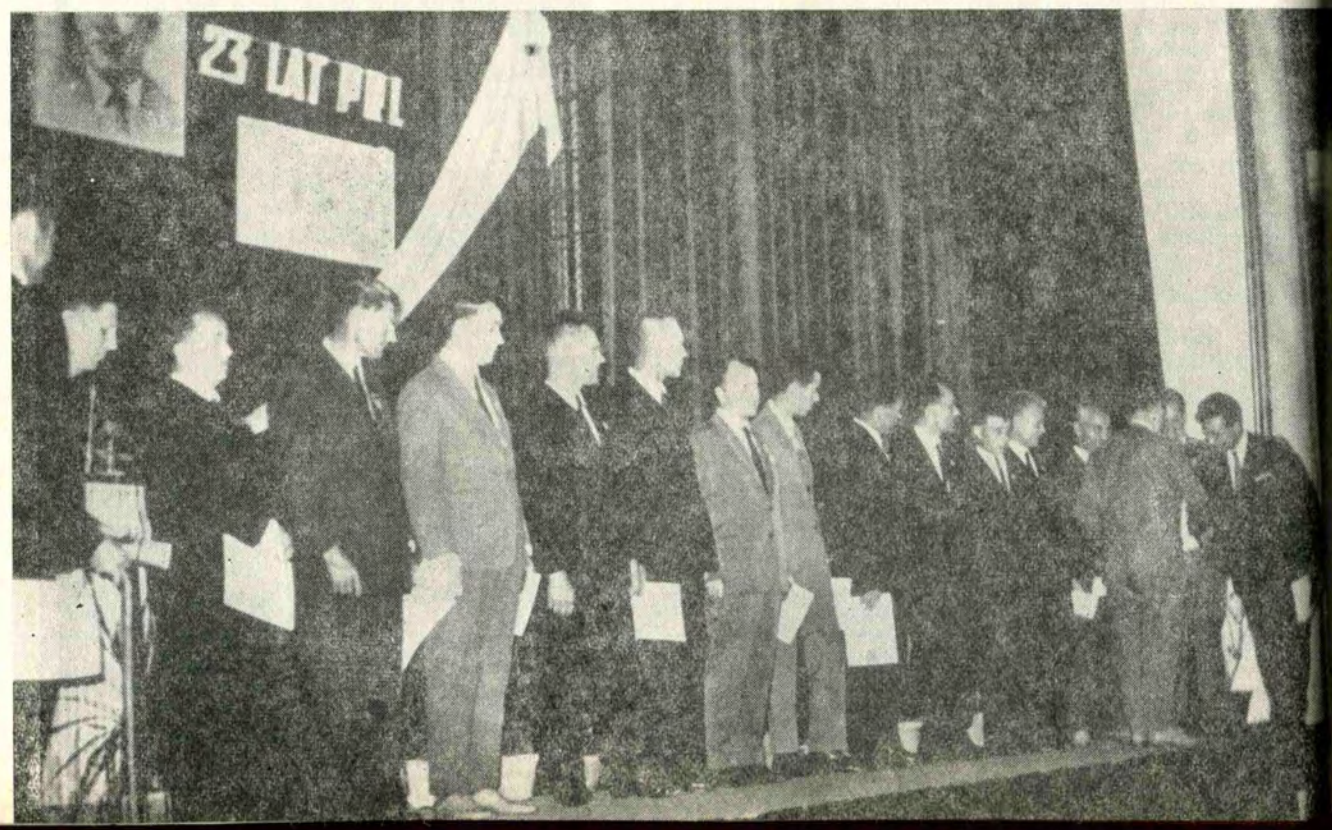
Prezydium akademii zorganizowanej z okazji 40 rocznicy strajku i 23-lecia PRL

Kazimierz Szafrański ze sztandarem Organizacji Związkowej

Obchodzony w przedsiębiorstwie w tym roku *„Dzień Metalowca"* związany był jednocześnie z uroczystościami 60-lecia Związku Zawodowego Metalowców w Polsce. W działalności swej, rada zakładowa poświęciła dużo troski zagadnieniom pomocy socjalnej pracownikom. Z jej inicjatywy załoga deklaruje się po 1 zł ze swych poborów miesięcznych na pomoc rencistom. Ze zgromadzonych w ten sposób środków udzielono 36 zapomóg, na łączną kwotę 18 tys. zł. Jednocześnie w tym roku, bardziej uroczyście niż w latach ubiegłych, żegna-

Wręczanie jubilatom dyplomów

Dyrektor inż. Stanisław Lipiński i przewodniczący RZ ZZM Kazimierz Szafrański z dziećmi przyjętymi do grona załogi

no pracowników odchodzących na zasłużoną rentę. Zwyczaj ten i forma weszły do praktyki lat następnych.

Rozwój przedsiębiorstwa, stały wzrost zatrudnienia, stworzyły potrzebę jeszcze bardziej ścisłego powiązania załogi z przedsiębiorstwem i to nie tylko pod względem materialnym, lecz również uczuciowym. Temu zagadnieniu dała wyraz uchwała Konferencji Samorządu Robotniczego, zatwierdzająca regulamin odznaki *„Zasłużony dla Zakładu"* (autorami regulaminu i inicjatorami odznaki byli Adam Gawlik i Kazimierz Szafrański). Odznaka ta wprowadzona została z dniem 1 stycznia 1969 roku.

Zadania gospodarcze w roku 1969 były trudne do realizacji i wymagały wytężonej pracy całej załogi. W lutym następują wybory nowych władz związkowych. Przewodniczącym Rady Zakładowej zostaje ponownie K. Szafrański, zaś społecznym zakładowym inspektorem pracy pełniący tę funkcję do dzisiejszego dnia Stanisław Majka. Przewodniczącym Rady Robotniczej zostaje mgr inż. Zdzisław Wiśniewski. *Pod koniec tego miesiąca przedsiębiorstwo gości u siebie przewodniczącego ZG ZZM Henryka Całkę*, który na spotkaniu z przedstawicielami dyrekcji i aktywem partyjno-związkowym zapoznał się z dorobkiem pracy związkowej w Polnej oraz problemami socjalno-bytowymi załogi. Na marginesie tych zagadnień należy nadmienić, że np. tylko w samym roku 1969 z Zakładowego Funduszu Mieszkaniowego udzielono 60 pracownikom pożyczek na wkłady Przemyskiej Spółdzielni Mieszkaniowej. W ramach pomocy udzielono 55 rencistom bezzwrotnych zapomóg na kwotę 50,6 tys. zł, zaś z Pracowniczej Kasy Zapomogowo-Pożyczkowej udzielono 1200 pożyczek zwrotnych na łączną kwotę 3 909 tys. zł.

Tablica pamiątkowa wmurowana z okazji obchodów 40-lecia strajku w Polnej

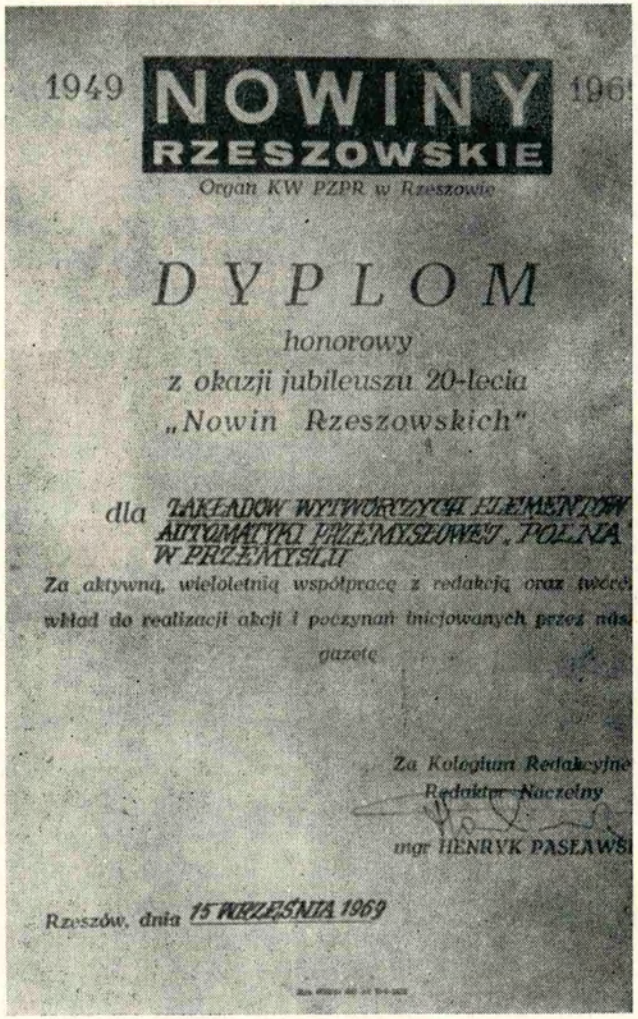

Odznaka „Zasłużony dla Zakładu"

Na początku roku, na apel tygodnika *„Życie Przemyskie"* załoga, zmobilizowana przez samorząd robotniczy, opodatkowuje się w wysokości 1% od miesięcznych poborów (przez cały rok) na społeczny fundusz budowy przedszkoli w mieście.

Na akademiach okręgowej i centralnej, związanych z Dniem Metalowca 1969 roku, Złote Krzyże Zasługi otrzymują Tadeusz Podolak i Józef Gruński, zaś Srebrne Krzyże Zasługi Jadwiga Kozłowska i Kazimierz Szafrański.

W czerwcu organizacja związkowa aktywnie uczestniczy w wyborach do Sejmu PRL i rad narodowych. Na podkreślenie zasługuje wybór pracowników przedsiębiorstwa do władz terenowych a mianowicie: Henryka Fabiana (WRN), Adama Gawlika (MRN — na członka Prezydium po raz drugi), Michała Czubińskiego (MRN — drugi raz) i Władysława Mokijewskiego (MRN).

1949 NOWINY RZESZOWSKIE 196
Organ KW PZPR w Rzeszowie

DYPLOM
honorowy
z okazji jubileuszu 20-lecia
„Nowin Rzeszowskich"

dla ZAKŁADÓW WYTWÓRCZYCH ELEMENTÓW AUTOMATYKI PRZEMYSŁOWEJ „POLNA" W PRZEMYŚLU

Za aktywną, wieloletnią współpracę z redakcją oraz twórczy wkład do realizacji akcji i poczynań inicjowanych przez naszą gazetę

Za Kolegium Redakcyjne
Redaktor Naczelny
mgr HENRYK PASŁAWSKI

Rzeszów, dnia 15 WRZEŚNIA 1969

Dyplom honorowy przyznany Polnej przez „Nowiny Rzeszowskie"

Lipiec 1969 roku był miesiącem jubileuszowym w kraju oraz w przedsiębiorstwie (25-lecie PRL i działalności przedsiębiorstwa w Polsce Ludowej). Obchody tego podwójnego srebrnego jubileuszu miały w przedsiębiorstwie charakter bardzo uroczysty. Na akademii, która miała miejsce w Przemyskim Domu Kultury, szereg pracowników odznaczonych zostało wysokimi odznaczeniami państwowymi oraz odznakami *„Zasłużony dla Zakładu"*.

Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk" z Lyonu (Francja) w gościnie u załogi Polnej

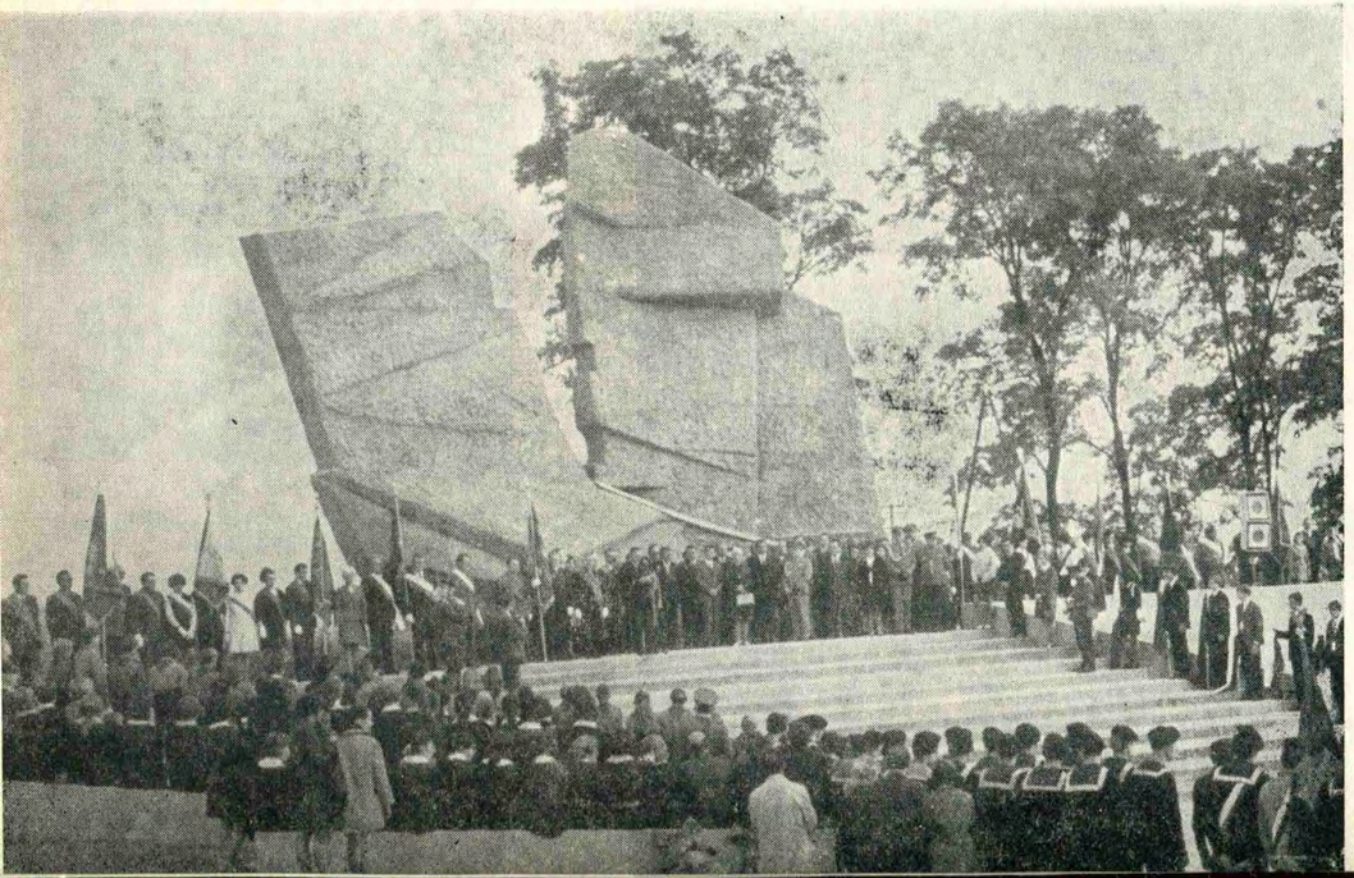

Kierownik Zespołu „Śląsk" z Lyonu Kazimierz Młot z upominkiem od załogi Polnej

W ramach obchodów 25-lecia PRL, czynem społecznym mieszkańców miasta, przy b. poważnym udziale załogi Polnej, został wzniesiony w Nehrybce w pobliżu przedsiębiorstwa pomnik dla upamiętnienia zbrodni hitlerowskich na jeńcach wojennych radzieckich i włoskich w latach 1942—1943. Uroczyste odsłonięcie tego pomnika nastąpiło w dniu 30 września 1969 roku.

Do sukcesów Komitetu Zakładowego PZPR, związku zawodowego i dyrekcji zaliczyć można: rozwiązanie problemu dojazdów pracowników do pracy i z pracy, miejską komunikacją samochodową, zorganizowanie koloni letniej w Warszawie dla 120 dzieci pracowników, zmianę lokalizacji pracowniczych ogródków działkowych z jednoczesnym powiększeniem ich powierzchni oraz zagospodarowaniem, wprowadzenie w okresie zimowym posiłków regeneracyjnych dla pracowników zatrudnionych na otwartym powietrzu, udzielenie z Zakładowego Funduszu Mieszkaniowego pożyczek pieniężnych na wkład do Sp-ni Mieszkaniowej, z których skorzystało 32 pracowników na łączną kwotę 519 tys. zł (w tym 12 pracowników pomoc bezzwrotną na kwotę 260 tys. zł), udzielenie 1164 pożyczek zwrotnych z Pracowniczej Kasy Zapomogowo-Pożyczkowej na łączną kwotę 4,389 tys. zł.

Jeśli chodzi o inne odcinki działalności rady zakładowej to należy wspomnieć, że brała ona udział w VI konkursie na najlepszą w skali okręgu radę zakładową (oddziałową) i grupę związkową, w którym to III miejsce zdobyły ORZ Wydz. Aparatury i grupa związkowa pracowników finansowo-księgowych prowadzona przez Wandę Perun.

Uroczyste odsłonięcie pomnika Walki i Męczeństwa w Nehrybce

Uczestnicy imprezy choinkowej — (rok 1971)

Zmiany zapoczątkowane w 1971 roku w gospodarce narodowej, preferujące nowe kierunki polityki gospodarczej i zmierzające do poprawy potrzeb życiowych ludzi pracy — znalazły swe konkretne odbicie w działalności socjalno-bytowej przedsiębiorstwa. Wspomnieć tu trzeba o rewindykacji pomieszczeń socjalnych, dotychczas zajmowanych na cele produkcyjne i administracyjne (około 1000 m²), poprawie warunków pracy załogi, na co przedsiębiorstwo wydatkowało około 2,5 mln zł, organizacji wypoczynku urlopowego we własnym ośrodku wypoczynkowym w Olszanach pow. Przemyśl (z którego skorzystało wraz z rodzinami 132 pracowników) itp.

Działalność organizacji związkowej w Polnej w 1972 r. skupiona była w 10 oddziałowych radach związkowych, 35 grupach związkowych i w jednym kole rencistów. Przy radzie zakładowej działało 10 komisji problemowych (k.-o., ochrony pracy, historyczna, rozjemcza, młodzieżowa, socjalno-bytowa, sportowo-turystyczna, d/s kobiet, współzawodnictwa pracy oraz ubezpieczeń społecznych).

Fragment ośrodka wypoczynkowego w Olszanach

MŁODZIEŻ

Z działalnością organizacji młodzieżowej w Polnej, wg materiałów kronikarskich, mamy do czynienia począwszy od roku 1932. Wtedy bowiem powstało koło Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej. Brak odpowiednich materiałów dokumentacyjnych z tego okresu oraz fakt, że organizacja ta była nielegalną (struktura, skład osobowy a zwłaszcza kierownictwa były tajemnicą organizacyjną) — nie pozwalają na podanie bliższych danych. Z wypowiedzi i wspomnień starszych pracowników i działaczy wynika, że m. in. należał do KZMP W. Szumełda — jeden z najaktywniejszych młodych robotników oraz L. Bielski, który w roku 1936 kierował organizacją.

Organizacja KZMP w okresie międzywojennym ściśle współdziałała z organizacją partyjną i związkową w walce z wyzyskiem fabrykanta. Rola tej organizacji niewątpliwie była duża, lecz trudności w jej pracy w określonej sytuacji były jeszcze większe. Głównym jej zadaniem w tym okresie było budzenie wśród młodzieży świadomości klasowej, solidaryzowanie się ze starszymi robotnikami oraz wykonywanie zadań zlecanych przez organizację partyjną, względnie komitety strajkowe.

W latach 1939—1941, w czasie gdy Polna administrowana była przez towarzyszy radzieckich, z notatek zawartych w dzienniku *„Czerwony Przemyśl"* dowiadujemy się o istnieniu w fabryce *„Komsomołu"*, którego sekretarzem była tow. Andrejewa.

Z okresu okupacji niemieckiej w latach 1941—1944 brak jest jakichkolwiek danych o działaniu na terenie fabryki, chociażby w konspiracji, organizacji młodzieżowych. Nie oznaczało to jednak braku aktywności młodzieży fabrycznej w realizacji patriotycznego obowiązku walki z okupantem. Młodzież ta, wśród której znaczny odsetek stanowiła młodzież inteligencka szukająca czasowego schronienia przed przymusową wywózką na roboty do Niemiec, stała w pierwszej linii działalności sabotażowej, chociaż jej formy nie zawsze były rozważne i uzgadniane ze starszymi.

W wyzwolonej Ojczyźnie, w Polsce Ludowej, do roku 1948 na terenie Polnej nie działała oficjalnie żadna organizacja młodzieżowa, jakkolwiek ZWM, OM TUR i inne, posiadały wśród młodej części załogi swych członków. Dopiero z chwilą zjednoczenia się w 1948 roku ruchu młodzieżowego i powstania Związku Młodzieży Polskiej, powstaje na terenie Polnej komórka tej organizacji.

Odtąd w Polnej nic się nie dzieje bez młodzieży. ZMP działa na odcinku organizacyjnym, kulturalno-oświatowym, wychowania społecznego i zawodowego młodego człowieka. Organizację tą widzimy wszędzie: przy warsztacie, na najbardziej newralgicznych odcinkach produkcyjnych, na scenie oraz na wsi w ekipach remontowych, żniwnych i wykopkowych.

W roku 1952 przewodniczącym koła ZMP zostaje Ignacy Szatkowski. W roku 1953 następuje liczebny wzrost organizacji ZMP. W ślad za wzrostem ilościowym zarząd koła zo-

Dyrektor inż. Bohdan Winkowski i przewodniczący RZ Piotr Sałamacha wśród ZMP-owców — (rok 1953)

staje przemianowany na zarząd zakładowy, któremu podporządkowanych zostaje 5 kół wydziałowych. Przewodniczącym ZZ ZMP zostaje Stanisław Telega, jego z-cą Adam Gawlik.

Organizacja zyskuje uznanie, a przykładem tego może być nadanie oznak *„Przodownik Pracy"* Zbigniewowi Kolaszkiewiczowi, Tadeuszowi Pilchowi i Józefowi Nowakowi.

W 1954 r. następują zmiany osobowe w składzie ZZ ZMP. Dotychczasowy jego przewodniczący S. Telega przechodzi na stanowisko przewodniczącego Zarządu Miejskiego ZMP, zaś funkcję jego przejmuje Marian Turek, a pod koniec 1955 roku — Jan Szkolnicki.

W roku 1957 na bazie b. organizacji ZMP powstaje w fabryce organizacja ZMS (Związek Młodzieży Socjalistycznej), której przewodniczącym zostaje Edward Szor.

Lata 1957—1959 to okres krzepnięcia tej nowej organizacji młodzieżowej, która opierając się na dobrych tradycjach ZMP i jej działalności przybrała nieco inny kierunek i styl pracy. Kierunek ten, to opieka nad młodym robotnikiem, zaspokojenie potrzeb pozaprodukcyjnych, brygadowe współzawodnictwo pracy oraz masowy rozwój kultury fizycznej. W tym wszechstronnym działaniu, nie zawsze zachowano jednak właściwe proporcje, stosowne do potrzeb fabryki i zatrudnionej w niej młodzieży.

W roku 1959 funkcję przewodniczącego ZZ ZMS obejmuje Andrzej Rymar. Rok 1960, to dla ZMS okres intensywnego działania na rzecz aktywizacji młodych robotników. Grupy działania ZMS przystępują do współzawodnictwa pracy o uzyskanie tytułu *„Brygady Pracy Socjalistycznej"*. Organizacja liczy 130 członków, z których 25-ciu wstępuje w szeregi partii. Z inicjatywy organizacji, przy pełnym poparciu dyrekcji przedsiębiorstwa oraz władz terenowych, zostaje utworzone w Przemyślu Wieczorowe Technikum Mechaniczne. Podobną również inicjatywę wykazała organizacja ZMS przy organizowaniu w 1961 roku Przyzakładowej Zasadniczej Szkoły Zawodowej i jej warsztatów w Polnej. W szkole tej znalazło miejsce 108 uczniów zorganizowanych w 2-ch oddziałach. Na apel młodzieży warszawskiej młodzi robotnicy przedsiębiorstwa przepracowują społecznie po 26 godzin. Wartość tego czynu społecznego wykonanego przez załogę Polnej, wyniosła 1,5 mln zł, w czym niemały był udział młodzieży zorganizowanej w ZMS. Podobnie na apel PCK jako pierwsi honorowi dawcy krwi spośród pracowników przedsiębiorstwa zgłaszają się członkowie ZMS.

W roku 1962 z cenną inicjatywą, w zakresie pomocy uczącym się młodym robotnikom, wychodzi ZZ ZMS organizując dla nich tzw. *„pogotowie lekcyjne"*, którym objętych zostaje 35 uczniów. Z jego inicjatywy zorganizowano spotkanie młodzieży fabrycznej z delegacją młodzieży kubańskiej. W tym czasie przewodniczącym ZZ ZMS był Kazimierz Patroś.

W roku 1963 ZMS liczy 152 członków, organizuje przy Przyzakładowej Zasadniczej Szkole Zawodowej Ochotniczy Hufiec Pracy (OHP), który na rzecz miasta i przedsiębiorstwa wykonuje prace społeczne na ogólną wartość 81 tys. zł.

Lata 1964—65 to okres dalszej aktywizacji organizacji ZMS. W tym czasie przewodniczącym ZZ ZMS zostaje Zdzisław Kielar, a po nim Jerzy Jastrzębski. Następuje dalszy wzrost działania na odcinku współzawodnictwa pracy i podejmowania czynów społecznych oraz zobowiązań produkcyjnych. Młodzież ZMS była pierwszą w przedsiębiorstwie grupą pracowników, która podjęła apel przepracowania 2-ch niedziel na rzecz politechniki rzeszowskiej. ZMS nawiązuje ścisłą współpracę z kołem SIMP (ogłoszenie wspólnego konkursu pod hasłem *„Oszczędzajmy metale kolorowe"*) oraz z kołem PTTK. W zarządzie powstają sekcje: robotnicza, sportowo-turystyczna i propagandowa. 42 aktywistów zostaje słuchaczami Wieczorowej Szkoły Aktywu, zaś do radiowęzła zakładowego wprowadzony zostaje jako stały punkt programu — *„koncert życzeń dla załogi"*.

Młodzież Polnej solidaryzuje się z narodami walczącymi o wyzwolenie społeczne i narodowe. Z jej inicjatywy przeprowadzono w przedsiębiorstwie w roku 1966 akcję zbierania środków na *„Fundusz Pomocy dla Walczącego Wietnamu"* uzyskując w efekcie kwotę 3 282 zł. W maju 1968 roku ZMS-owcy przekazują na ten cel 10 litrów krwi. Akt ten wzbudził powszechne uznanie, a nawet spowodował, że w październiku tego roku przybył sekretarz Ambasady Demokratycznej Republiki Wietnamu — Vu Bach Mai, który na uroczystej masówce podziękował za solidarność z narodem wietnamskim oraz za udzieloną mu pomoc. W tym roku, również z inicjatywy ZMS, powstaje pierwszych w przedsiębiorstwie, a zarazem w woj. rzeszowskim, 12 Brygad Pracy Socjalistycznej im. V Zjazdu Partii.

W roku 1969 organizacja ZMS zwiększa swoje szeregi i aktywizuje działalność. Z jej inicjatywy powołany zostaje *„Klub Stażysty"* (przewodniczący J. Starzewski) oraz organizuje się konkurs na *najlepszego mistrza-wychowawcę i nauczyciela*, w którym palmę zwycięstwa uzyskują: J. Urbańczyk, R. Stankiewicz, J. Sopel, T. Stacharski i J. Krasicki. Wzorem lat ubie-

Spotkanie załogi z sekretarzem Ambasady D. R. Wietnamu Vu Bach Maiem — (rok 1968)

Dekoracja sztandaru ZMS Odznaką im.
J. Krasickiego — (rok 1972)

głych organizacja ZMS w dalszym ciągu jest organizatorem i kierownikiem 103 brygad produkcyjnych i toczącego się między nimi współzawodnictwa pracy. W tymże roku zakładowa organizacja ZMS otrzymuje sztandar ufundowany przez załogę. W roku 1970 organizacja liczy 350 członków. Tak jak w latach ubiegłych, członkowie wykonują czyny społeczne na rzecz przedsiębiorstwa, przepracowując 1799 rob. godzin produkcyjnych z okazji różnych rocznic państwowych i robotniczych. Zarząd zakładowy nawiązuje ścisłą współpracę z Zarządem Uczelnianym ZMS przy Studium Nauczycielskim i organizuje wspólnie bardzo ciekawą sesję popularno-naukową, na temat życia i działalności W. Lenina. W akcji *„Lato 1970"* fabryczna organizacja ZMS zajmuje pierwsze miejsce za zorganizowanie szeregu imprez sportowych, kulturalnych i wypoczynkowych. W trosce o stan przygotowania zawodowego młodzieży pracującej z inicjatywy i przy czynnym współudziale tej organizacji — przeprowadzono w przedsiębiorstwie *„Powszechny Przegląd Kwalifikacji Młodzieży"* z jednoczesnym ustaleniem programu w tym zakresie na lata 1971—1975.

W roku 1971 ZMS-owcy w ramach akcji *„Lato 1971"* przejęli patronat nad budową ośrodka wypoczynkowego w Olszanach pow. Przemyśl. Włożono tam robociznę na wartość około 50 tys. zł.

Działalność zakładowej organizacji ZMS wykazała, że jest ona pierwszym pomocnikiem partii nie tylko z nazwy, lecz przede wszystkim z czynu.

W początkach 1972 roku organizacja ZMS przy Polnej, uchwałą ZG ZMS za zasługi i osiągnięcia w wychowaniu młodzieży odznaczona zostaje *„Odznaką im. Janka Krasickiego"*.

Pod koniec sierpnia następują zmiany w Zarządzie Zakładowym ZMS. Odchodzi z niego dotychczasowy przewodniczący Jerzy Jastrzębski, pełniący tą funkcję przez przeszło 7 lat. Fakt ten spowodowany był oddelegowaniem go przez przedsiębiorstwo do technikum mechanicznego dla przodujących robotników w Rzeszowie. Był to dlań dowód uznania za pracę społeczną dla dobra młodzieży. Stanowisko przewodniczącego obejmuje po nim Stefan Woźnica.

27 aktywistów ZMS, w czasie działania tej organizacji, zostało udekorowanych różnymi odznaczeniami państwowymi, zetemesowskimi, związkowymi i zakładowymi.

SZKOLENIE ZAWODOWE

W okresie międzywojennym spotykamy się w Polnej z instytucją *„terminatorów"*. Liczba terminatorów nie była stała i w zależności od różnych okresów i woli fabrykanta wynosiła od kilkunastu do kilkudziesięciu. Nadmienić tu jednak należy, że fabrykant zatrudniając młodocianych absolutnie nie miał na uwadze potrzeby szkolenia własnych kadr, ponieważ w ówczesnym ustroju, na skutek bezrobocia, rynek pracy obfitował w nadmiar pracowników o wymaganych kwalifikacjach zawodowych. Miał on na uwadze głównie własny interes, w postaci taniej siły roboczej oraz ulg podatkowych z tytułu rzekomego szkolenia młodzieży. Zatrudnienie młodych ludzi nie posiadało żadnych form zorganizowanych, pozostawali oni w fabryce poza jakimkolwiek programem szkoleniowym i byli przedmiotem najwyższego wyzysku. Jedyną dla nich ulgą, była zgoda fabrykanta (pod presją inspektora pracy) na zmniejszony tygodniowy wymiar pracy z tytułu uczęszczania do szkoły zawodowej dla pracujących.

W takiej sytuacji opiekę nad nimi roztaczali samorzutnie starsi pracownicy, traktując ich jak własne dzieci, widząc w nich swoich przyszłych kolegów w pracy zawodowej i towarzyszy w walce klasowej. Opieka ta przynosiła spodziewane rezultaty, gdyż z tej grupy terminatorów wywodziło się wielu późniejszych fachowców i działaczy zarówno w okresie międzywojennym jak i powojennym.

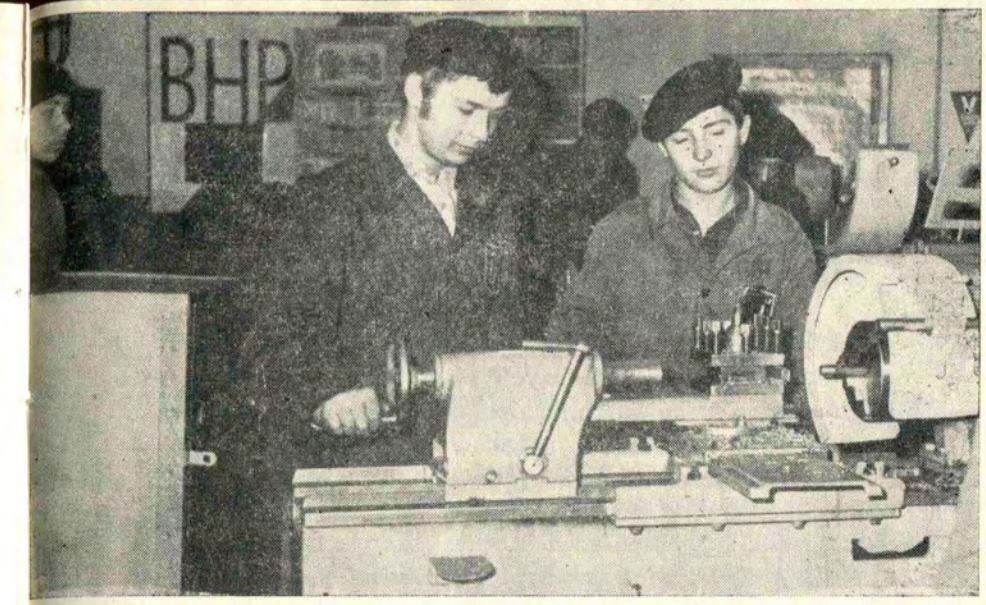
W latach 1939—1941 sytuacja na odcinku szkolenia zawodowego załogi uległa radykalnej zmianie. Zagadnienie to znalazło swój wyraz w ustalonym programie szkoleniowym posiadającym szeroki zakres i różne formy obejmujące nie tylko uczniów, lecz również szeroką rzeszę starszych pracowników.

Lata 1941—1944 w czasie okupacji niemieckiej to powrót do okresu kapitalistycznego w jeszcze gorszym wydaniu. Zatrudnienie młodocianych w Polnej w tym czasie wynikało nie tylko z potrzeb ekonomicznych, lecz przede wszystkim z przymusu stosowanego przez niemiecki Arbeitsamt.

W Polsce Ludowej z instytucją uczniów, która w gwarze potocznej jeszcze przez dłuższy okres czasu wśród starszych pracowników nosiła nazwę terminatorów, spotykamy się dopiero w 1947 roku. Uczniów było wówczas jedenastu.

Rozwój działalności gospodarczej przedsiębiorstwa, szkolenie uczniów, przyjmowanie do pracy absolwentów szkół średnich i wyższych, przyuczanie pracowników do określonego zawodu oraz konieczność podnoszenia kwalifikacji zawodowych istniejącej kadry, wymagało pewnych zmian w strukturze organizacyjnej przedsiębiorstwa. Między innymi z tych właśnie przyczyn komórka kadrowa przekształcona zostaje na komórkę osobową i szkolenia zawodowego.

Pod koniec 1961 roku **powstaje przy Polnej Przyzakładowa Zasadnicza Szkoła Zawodowa,** zaś w dniu 1. 02. 1962 r. zostają uruchomione warsztaty szkolne. Szkoła ta korzystała z wypożyczonego do 1970 roku obiektu Szkoły Podstawowej Nr 8 im. Adama Mickiewicza przy ul. W. Pola, zaś na war-

Młodzież przy praktycznej nauce zawodu tokarza

sztaty adaptowany został jeden z budynków produkcyjnych w Zakładzie Nr 2.

Działalność szkoły w pierwszych latach nie była łatwa. Przedsiębiorstwo borykało się z brakiem odpowiednich pomieszczeń lokalowych, z niedostateczną ilością środków na wyposażenie itp. Jak dalece zakład doceniał ten odcinek świadczy to, że dyrekcja oddelegowała do szkoły na instruktorów (nauczycieli zawodu) najlepszych pracowników mimo, że ich brak dawał się odczuwać w produkcji. Dużą inicjatywę w tym zakresie należy przypisać organizatorowi i jednocześnie jednemu z pierwszych instruktorów warsztatów szkolnych — Janowi Krasickiemu oraz w późniejszym okresie ich kierownikowi Zygmuntowi Dziedzicowi.

W latach 1963—1971 szkołę opuściło łącznie 419 kwalifikowanych tokarzy, ślusarzy maszynowych i frezerów w tym w 1970 r. 14 dziewcząt. Wartość majątku oddanego w tym okresie do dyspozycji szkoły wynosiła 2,2 mln zł. Wartość pomocy naukowych wykonanych we własnym zakresie przez instruktorów i uczniów wyniosła ponad 400 tys. zł. Warsztaty szkolne, oprócz nauki praktycznej zawodu, prowadzą w ramach szkolenia działalność produkcyjno-usługową na rzecz przedsiębiorstwa oraz na zewnątrz. Przeciętna wartość produkcji i usług w samej tylko robociźnie kształtowała się wówczas w granicach około 250 tys. zł rocznie.

Oprócz działalności szkoleniowej, w ramach Przyzakładowej Zasadniczej Szkoły Zawodowej i jej warsztatu, przedsiębiorstwo prowadziło szkolenie załogi na kursach (około 150 osób rocznie).

Stała troska przedsiębiorstwa w zakresie podnoszenia kwalifikacji zawodowych pracowników znajduje swój wyraz w prowadzonej permanentnie akcji kierowania pracowników do szkół średnich i wyższych (wieczorowych i zaocznych). W 1972 roku 72 pracowników ukończyło szkoły, w tym 22 wyższe i 50 średnie. Wg stanu na koniec 1972 roku naukę w szkołach kon-

Przyszli ślusarze przy pracy

tynuowało 76 pracowników w tym 33 w szkołach wyższych, 44 w średnich (21 technicznych i 12 ogólnokształcących).

Jedną ze stałych form szkolenia są praktyki wakacyjne i produkcyjne organizowane dla uczniów zasadniczych szkół zawodowych, średnich szkół technicznych i ekonomicznych oraz dla studentów szkół wyższych. Średnio rocznie uczestniczy w nich 200 do 250 osób.

Komisja egzaminacyjna przy pracy

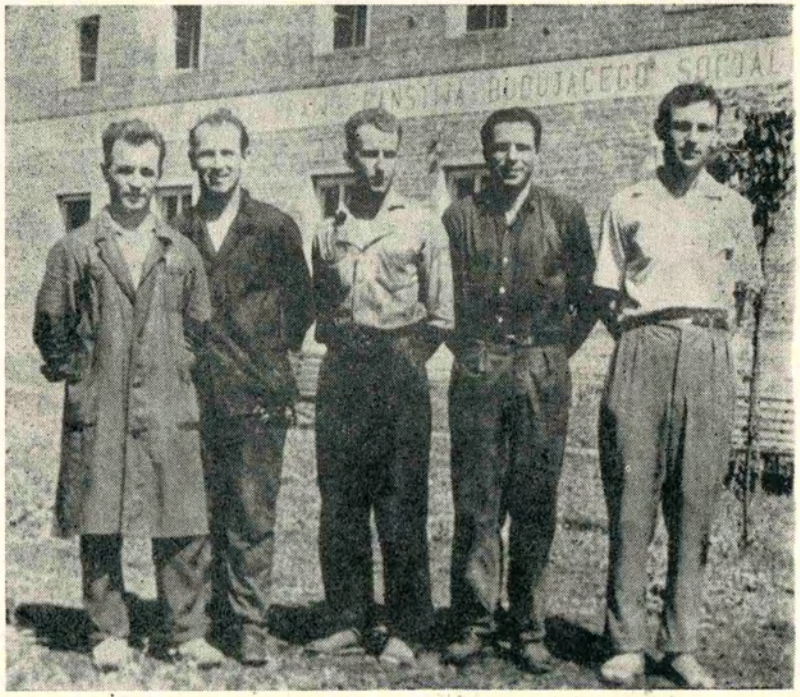
SOCJALISTYCZNE WSPÓŁZAWODNICTWO PRACY

Z początkiem socjalistycznego współzawodnictwa pracy spotykamy się w 1940 r. za czasów władzy radzieckiej. Ruch ten, pod nazwą *„ruchu stachanowskiego"*, obejmował prawie 800-osobową załogę. Rozpoczęty w II kwartale 1940 roku wynikał z potrzeb gospodarczych.

Szczególne nasilenie ruchu współzawodnictwa pracy miało miejsce w okresie przed świętem 1 Maja, dla uczczenia którego postanowiono nadrobić zaległe zadania produkcyjne Przygotowania do 1 Maja dały poważne rezultaty. Większość robotników wysoko przekracza dzienne normy, przy czym 70 -ciu z nich otrzymuje tytuł *„Stachanowców"*. Przodownictwo w tej grupie uzyskali M. Olszański i M. Kuźmiński.

Reaktywowanie ruchu współzawodnictwa pracy następuje w pierwszych latach po wyzwoleniu. Jego celem była przede wszystkim odbudowa fabryki ze zniszczeń wojennych oraz uruchomienie pierwszej po wojnie produkcji. Współzawodnictwo to posiada jeszcze charakter żywiołowy, niezorganizowany. Formę zorganizowaną, aczkolwiek pozostawiającą jeszcze wiele do życzenia, otrzymuje ruch dopiero w 1950 roku, kiedy to załoga podejmuje wezwanie Fabryki Gwoździ i Wyrobów Metalowych w Skołyszynie i przystępuje do długofalowego współzawodnictwa międzyzakładowego. W podobnej formie ustosunkowała się załoga Polnej do apelu górnika Markiewki. *W roku 1953 po raz pierwszy pracownicy otrzymują tytuły przodowników pracy.* Są to Z. Kolaszkiewicz, J. Hartman, S. Jach, R. Awakow, M. Zamirski i B. Stanowski. Współzawodnictwo przybiera różne formy. Np. na apel Saja odpowiada 46 robotników, metodą Żandarowej pracuje 15 robotników, natomiaast 11 pracuje pod hasłem *„Ta maszyna świadczy o mnie"*.

Szczególne nasilenie współzawodnictwa pracy notowano w roku 1955, będącym końcowym rokiem Planu 6-letniego.

Jedna z pierwszych brygad pracy socjalistycznej

Marian Baran z proporcem zdobytym przez Wydział Automatyki za zajęcie I miejsca we współzawodnictwie międzywydziałowym

Załodze zależało na wykonaniu zadań produkcyjnych przed terminem.

W latach 1958—1959 powstają brygady pracownicze walczące o tytuł *„Brygady Pracy Socjalistycznej"* 6 brygad grupuje 27 osób.

Począwszy od 1966 roku współzawodnictwo pracy w Polnej otrzymuje właściwą formę organizacyjną. Powstaje stała Zakładowa Komisja Współzawodnictwa Pracy, opracowano regulamin. W preliminarzu wydatków funduszu zakładowego uwzględniono odpowiednie środki pieniężne na nagrody. Współzawodnictwo obejmuje wszystkie wydziały łącznie z pracownikami umysłowymi. Przedsiębiorstwo przystępuje do współzawodnictwa międzyzakładowego w skali zjednoczenia, zdobywając w nim II-gie miejsce. Na ten wynik w znacznej mierze wpłynęło współzawodnictwo międzywydziałowe, w którym za rok 1966 I-sze miejsce zdobywa Wydział Automatyki.

Rok 1967 to dalszy postęp. Efektem ruchu współzawodnictwa jest nie tylko wykonanie i przekroczenie zadań produkcyjnych, lecz również wyróżnienia pracowników. Osiem brygad otrzymuje srebrne odznaki BPS, zaś 19 pracowników — odznaki Przodowników Pracy Socjalistycznej.

Z roku na rok współzawodnictwo pracy wzmaga się coraz bardziej. Rok 1969 legitymuje się już 103 brygadami, a przedsiębiorstwo we współzawodnictwie międzyzakładowym uzyskuje III-cie miejsce.

Lata 1970—1971 to okres szczególnego nasilenia współzawodnictwa pracy, które w realizacji uchwał VI Zjazdu Partii znajduje szerokie pole działania. Realizacja podjętego przez załogę Polnej zobowiązania w zakresie dodatkowej produkcji na wartość 1 mln złotych, w ramach ogólnopolskiej akcji „20 miliardów", oparta była na współzawodnictwie pracy.

Na podstawie wyników lat ubiegłych oraz oceny atmosfery sprzyjającej rozwojowi współzawodnictwa, należy stwierdzić, że ten ruch zyskał w Polnej prawo obywatelstwa i trudno by dzisiaj było mówić o działaniu gospodarczym przedsiębiorstwa bez jego istnienia. Stanowi on szkołę wychowania obywatelskiego, powoduje szersze zainteresowanie pracowników działalnością i wynikami przedsiębiorstwa. W szlachetnej rywalizacji umożliwiającej lepsze i szybsze wykonywanie zadań produkcyjnych — ruch współzawodnictwa pracy wyzwolił u pracowników ambicje osiągania coraz lepszych wyników.

RACJONALIZACJA I WYNALAZCZOŚĆ

W okresie międzywojennym nie mamy do czynienia w Polnej z ruchem wynalazczym i racjonalizatorskim. Zrodził się on dopiero w ustroju socjalistycznym. Jego początki datują się od roku 1940. Z notatek prasowych w *„Czerwonym Przemyślu"* z tego okresu wynika, że dzięki szybko rozwijającemu się ruchowi racjonalizatorskiemu — fabryka zaczyna we własnym zakresie produkować maszyny do szycia (dotychczas sprowadzała wiele części). Wyróżniał się ślusarz narzędziowni L. Lechowicz, który wykonał specjalne oprzyrządowanie zastępujące pracę 3-ch robotników.

W okresie okupacji ruch racjonalizatorski i wynalazczy całkowicie zamiera. Pracownicy Polnej nie są zainteresowani pomnażaniem wyników fabryki pracującej na rzecz okupanta.

Dzięki pomysłowości pracowników, w roku 1944 następuje uruchomienie pierwszej tokarki i wiertarki na napęd ręczny, przy zastosowaniu szeregu przekładni (w tym czasie brak było prądu elektrycznego), a następnie dostosowanie ich do energii uzyskiwanej z prądnicy silnika spalinowego na gaz drzewny. Od tego czasu ruch racjonalizatorski nabiera coraz większych rumieńców. W roku 1950 załoga składa do Dyrekcji Przemysłu Miejscowego w Rzeszowie 6 wniosków racjonalizatorskich. Wśród racjonalizatorów wyróżniał się Mikołaj Hyczkiewicz.

30 listopada 1953 roku powstaje Klub Tecnniki i Racjonalizacji z 3-osobowym zarządem (przewodniczący Władysław Twardoś, z-ca Tadeusz Stacharski, sekretarz Stanisław Raczuk). Od tego czasu KTiR trzykrotnie zmieniał swe kierownictwo (1955 r. — przewod. inż. B. Szurek, 1956 r. przewod. T. Łepkowski a następnie mgr inż. M. Kawicz, który funkcję tę piastuje do dnia dzisiejszego).

Klub ten jako główny swój cel przyjął: udzielanie technicznej pomocy racjonalizatorom i wynalazcom w opracowywaniu i wprowadzaniu do produkcji ich pomysłów, reprezentowanie interesów racjonalizatorów i wynalazców, propagowanie i rozwijanie twórczości racjonalizatorskiej i wynalazczej, współdziałanie z administracją przedsiębiorstwa (a w późniejszym okresie również z samorządem robotniczym), organizacjami naukowo-technicznymi (a zwłaszcza z SIMP) na odcinku podnoszenia kwalifikacji zawodowych załogi oraz upowszechniania wiedzy i postępu technicznego.

Rozwój ruchu racjonalizatorskiego charakteryzuje poniższa tabela:

Rok	Ilość członków	Ilość wniosków		Oszczędności w zł
		zgłosz.	zastosow.	
1958	17	3	1	6.098
1963	64	50	35	2,134.850
1968	210	85	85	392.635
1972	280	122	60	1,220.900

Na podkreślenie zasługuje również szereg imprez organizowanych przez KTiR, do których przede wszystkim należy zaliczyć kursy doskonalenia, odczyty, filmy, wycieczki, wystawy oraz wydawane biuletyny informacyjne.

Od 1956 do 1972 roku pracownicy Polnej złożyli 1 081 wniosków racjonalizatorskich i usprawnień technicznych, których efektem są oszczędności wynoszące w stosunku rocznym 9 991 tys. zł. Nagrody wypłacane twórcom za wspomniany okres wyniosły 1,552 tys. zł.

Na czoło najaktywniejszych racjonalizatorów Polnej w latach 1963—1972 wysunęli się: Władysław Cieleń, Stefan Szałaj, Eugeniusz Grabas, Ryszard Paprocki i Jan Sycz.

PRZYZAKŁADOWA SŁUŻBA ZDROWIA

W okresie międzywojennym Polna nie posiadała przemysłowej służby zdrowia. Pracownicy korzystali z pomocy w tzw. Ubezpieczalni Społecznej (Kasa Chorych), która jednak w pełni nie zabezpieczała opieki zdrowotnej.

Problem ten rozwiązany został dopiero w Polsce Ludowej w roku 1951, w którym odpowiednimi aktami normatywnymi organizacja lecznictwa pracowniczego włączona została do państwowej służby zdrowia. W roku 1953 rozpoczęto organizację zakładów leczniczo-zapobiegawczych przy zakładach pracy, którym wyznaczono przede wszystkim zadania metodycznej i planowej działalności profilaktycznej, a następnie wykonywanie usług w zakresie lecznictwa, udzielania pomocy w nagłych wypadkach przy pracy i zachorowaniach z jednoczesnym roztoczeniem podstawowej opieki zdrowotnej i częściowo specjalistycznej.

Organizacja lecznictwa pracowniczego w Przemyślu napotkała na duże trudności. Brak było odpowiednich środków finansowych, wyposażenia, a przede wszystkim personelu lekarskiego i pielęgniarskiego. A jednak ówczesnemu kierownikowi Wydz. Zdrowia dr med. Tadeuszowi Miszczakowi udało się w dniu 2 stycznia 1954 roku urochomić w Polnej przy ul. Zyblikiewicza 9 punkt felczerski — pierwszy tego typu w mieście.

W roku 1955 na jego bazie powstaje przyzakładowy Zakład Leczniczo-Zapobiegawczy (ZLZ). Pierwszym felczerem zatrudnionym w Polnej był Eugeniusz Raganowicz (2. 01. 1954 r. — 20.02.1955 r.), lekarzem, a zarazem kierownikiem ZLZ był lek. med. Andrzej Podhalicz (2. 01. 1955 r. — 9. 05. 1957 r.), dentystą — lek. dent. Urszula Korab, pielęgniarką — Maria Konik i asystentką dentystyczną — Halina Słowik. W miarę rozwoju przedsiębiorstwa oraz utworzenia drugiego zakładu Polnej w Nehrybce — rozszerza się również działalność ZLZ. W Przemyślu (w starej Polnej) pozostaje jedynie punkt felczerski prowadzony w tym czasie przez st. felczera Józefa Amarowicza, a następnie st. felczera Jerzego Pragłowskiego. Niestety jednak punkt ten w niedługim czasie ulega likwidacji na skutek trudności etatowych Obwodowej Przychodni Miejskiej.

W październiku 1964 roku przy ZLZ zostaje zorganizowane laboratorium analityczne, którego pierwszym technikiem jest Alicja Musielska.

Wobec znacznej odległości między zakładami „Polna I" i „Polna II" i lokalizacji ZLZ w Nehrybce, Miejska Przychodnia Obwodowa, na wniosek dyrekcji zakładów, otwiera w dniu 1.07.1967 roku w Zakładzie Nr 2 przy ul.Zyblikiewicza (obecnie Kuszki) ponownie punkt felczerski prowadzony przez st. felczera Jerzego Pragłowskiego. Niezależnie od tego w zakładzie tym zostaje uruchomiony gabinet dentystyczny czynny 2 razy w tygodniu . Warunki lokalowe ZLZ uległy poprawie w 1971 roku z chwilą oddania do eksploatacji nowego budynku zaplecza technicznego, w którym ZLZ otrzymał nową siedzibę (gabinet lekarski, gabinet dentystyczny, gabinet zabiegowy, gabinety fizykoterapii, laboratorium analityczne, magazyn sprzętu medycznego i leków).

Przychodnia i jej personel od samego początku swego istnienia sprawuje opiekę nad zdrowiem pracowników Polnej. O wkładzie pracy tych ludzi mogą przykładowo świadczyć dane wybrane z ostatnich lat:

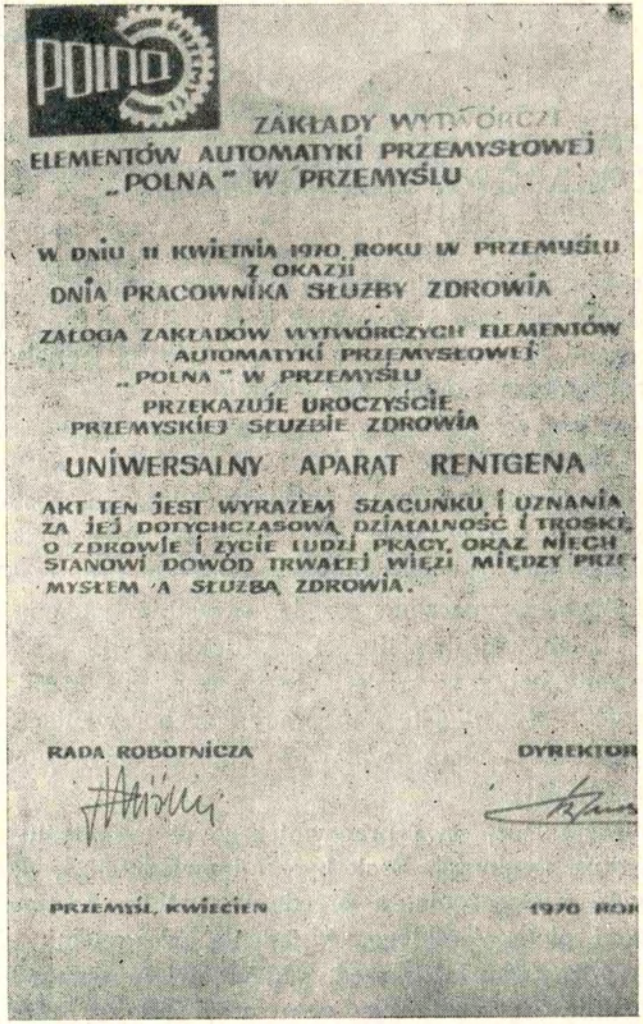
	1969 r.	1970 r.	Proc. wzrostu
Porady lekarskie	7.422	7.554	101,1
Porady dentystyczne	3.634	3.740	102,9
Porady felczarskie	2.780	3.837	138,0
Usługi analityczne	1.942	3.052	157,1
Wykonane zabiegi	1.545	1.340	86,7
Badania okresowe i inne	1.149	1.322	115,0
Wizytacja stanowisk	116	162	139,6

Najlepszym jednak wskaźnikiem może być ilość usług ZLZ średnio przypadająca na jednego pracownika w 1970 roku — 12,3 (rok 1969 — 11,5).

Działalność zakładowej służby zdrowia to nie tylko praca zawodowa, lecz również społeczna (w zakresie udziału w pracach Zakładowego Oddziału Samoobrony, upiększania przedsiębiorstwa, szerokiej współpracy z radiowęzłem zakładowym, wygłaszanie pogadanek na tematy zdrowotne itp.). Motorem tego działania w sposób nieprzerwany od 16.05.1957 roku jest kierownik ZLZ lek. med. Leon Rachwał.

Pracownicy ZLZ czują się w pełni członkami załogi, natomiast załoga, widząc efektywne ich wysiłki w trosce o jej dobro, darzy ich szacunkiem oraz uznaniem. Uznanie to można chociażby przykładowo zilustrować następującymi przykładami: pracownicy ZLZ, nie będąc pracownikami Polnej, na podstawie uchwały KSR otrzymują corocznie z funduszu zakładowego nagrody na równi z załogą, korzystają z pomocy Zakładowego Funduszu Mieszkaniowego oraz ze świadczeń socjalno-bytowych i kulturalnych.

Uznanie to znalazło również swój wyraz ze strony Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej i Zarządu Głównego

Akt przekazania aparatu rentgenowskiego przemyskiej służbie zdrowia przez załogę „Polnej"

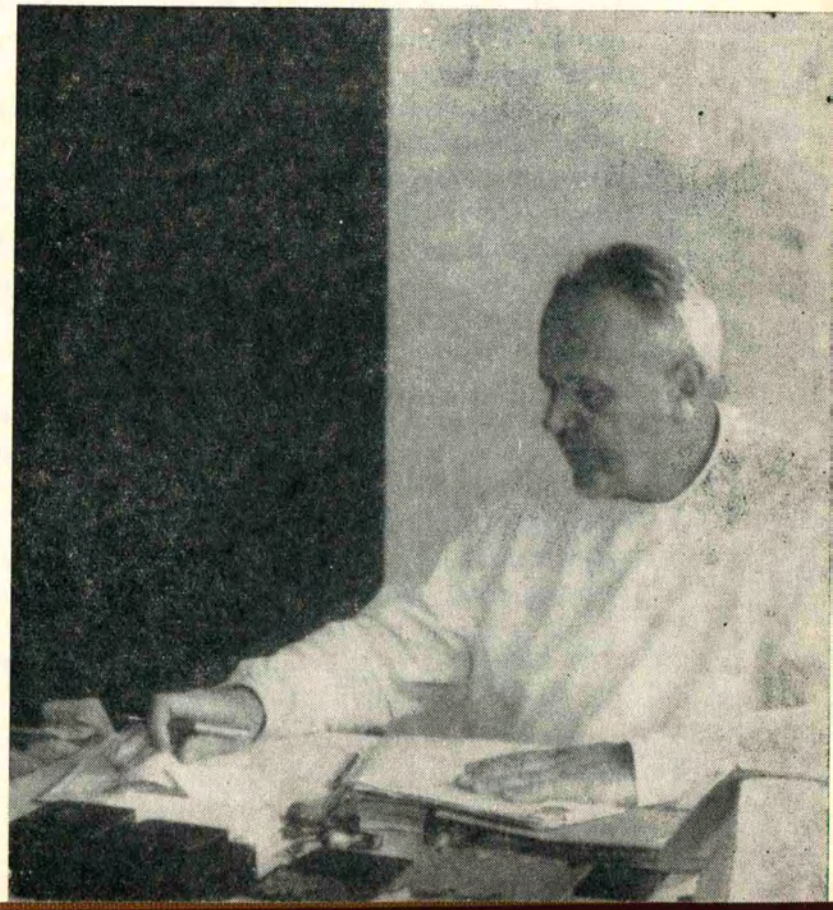
Średni personel medyczny Przychodni Przyzakładowej przy pracy

Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia, które w listopadzie 1968 roku na XV-lecie Przemysłowej Służby Zdrowia przyznały ZLZ przy Polnej dyplom uznania, zaś jej niestrudzonemu kierownikowi lek. med. Leonowi Rachwałowi — odznakę *„Za Wzorową Pracę w Służbie Zdrowia"*. Ten akt spotkał się wśród załogi z dużym zadowoleniem i radością.

W roku 1965 uczniowie Przyzakładowej Zasadniczej Szkoły Zawodowej wykonali w czynie społecznym i ofiarowali Oddziałowi Dziecięcemu Szpitala Miejskiego namiot tlenowy, a w tym samym roku również z okazji 500-lecia szpitalnictwa w Przemyślu załoga ufundowała telewizor dla Oddziału Reumatologicznego, zaś w roku 1970 — aparat rentgenowski (kosztem 380 tys. zł).

Dotychczasowa praca ZLZ i jego wyniki, zapał do pracy 7-mio osobowego personelu (lek. med. L. Rachwał, lek. dent. B. Sochacka, tech. analit. E. Kowalska, pielęgniarka M. Jurek, st. felczer J. Pragłowski i asyst. dent. K. Rybak) poświęcenie i życzliwość do załogi zasługują na uznanie.

Lek. med. Leon Rachwał

DZIAŁALNOŚĆ KULTURALNO-OŚWIATOWA

Pierwsze jaskółki rozwoju życia kulturalno-oświatowego pojawiają się pod koniec 1939 r., tj. w okresie gdy prawobrzeżna część miasta Przemyśla była po stronie radzieckiej. W roku 1940 powstaje klub fabryczny. Mieścił się on w budynku Towarzystwa Rękodzielniczego *„Gwiazda"* przy ul. Konarskiego. Klub posiadał bibliotekę oraz czytelnię czasopism w języku polskim, ukraińskim i rosyjskim. Działały w nim ponadto amatorskie zespoły artystyczne, wśród których na szczególne wyróżnienie zasługiwał chór pod kierownictwem Ob. Józefczyka.

Od chwili najazdu hitlerowskiego na Związek Radziecki, aż do 1945 roku, w życiu kulturalno-oświatowym Polnej następuje przerwa. Reaktywowanie tej działalności w postaci tzw. *„życia świetlicowego"*, następuje dopiero w 1946 roku. Pulsowało ono dość żywotnie w wynajętych 3-ch pokojach na I piętrze lokalu przy ul. Mickiewicza 18 (zespół taneczny, sceniczny, chór i biblioteka). Pierwszym organizatorem tej działalności był Michał Czubiński.

W roku 1949 świetlica przenosi się z I piętra na II-gie, a organizatorem jej działalności, w ramach możliwości i dysponowanych środków, jest Władysław Waltoś zajmujący się szczególnie zespołem scenicznym.

W roku 1951 fabryka otrzymuje w użytkowanie lokal przy ul. Mickiewicza 18 na parterze po b. kinie „Polonia". Był on w opłakanym stanie. Po wyzwoleniu, w latach 1944—45 było w nim kino, w latach 1945—47 skład mąki, a w latach 1947—50 ponownie kino (na okres remontu kina *„Olimpia)*. Załoga fabryki rozumiejąc potrzebę pracy kulturalno-oświatowej oraz licząc się z brakiem środków na remonty, a zwłaszcza tego rodzaju obiektów, przystępuje społecznie, systemem gospodarczym, do prac adaptacyjnych. W tym czasie życie świetlicowe koncentruje się w prowizorycznym pomieszczeniu na terenie fabryki. Żywotnie działa zespół sceniczny, w którym wyróżniają się: Józef Dańko, Władysław Waltoś, Klaudia Kuźniecowa oraz Aleksander Jaciow. W latach późniejszych zespół ten zasilają Krystyna Walczak, Tadeusz Szewerniak, Czesław Porwal i inni. Zespół, mimo braku odpowiedniej bazy oraz reżyserów z prawdziwego zdarzenia, swoim dość bogatym repertuarem bawi i uczy, nie tylko załogę fabryczną i mieszkańców miasta. Występował on również w okolicznych wioskach, najczęściej wchodząc w skład ekipy łączności miasta ze wsią.

Oddana po remoncie w roku 1953 świetlica zaczyna tętnić życiem. Zaangażowany zostaje etatowy kierownik (August Kustra), powstaje chór męski (kierownik Ob. Bohotybiak) zespół taneczny (członkowie: Tomczyk, Walczak, Wojdyło, Hryniwicz, Kozioł, Zamirska, Telega, Trojnar i inni). Działa w dalszym ciągu z powodzeniem zespół teatralny. Protektorem tych zespołów był ówczesny dyrektor fabryki inż. B. Winkowski.

W roku 1954 w życiu świetlicowym następują zmiany na korzyść. Odpływają z niego jednostki przypadkowe, zaś pozostaje (wprawdzie nieliczna) garść zapaleńców, którzy przyciągają innych. Chór męski składa się z 35 osób, zwiększa się ilościowo i jakościowo skład zespołu tanecznego, zespół teatralny poszerza swój repertuar. Przewodniczący rady zakładowej

M. Czubiński, próbuje zorganizować w fabryce orkiestrę dętą i na ten cel gromadzi z różnych stron środki (np. składki pracownicze, dochody z organizowanych zabaw itp.). Niestety zamiary te nie dochodzą do skutku. Powstaje natomiast wieloosobowy zespół mandolinistów.

W latach 1955—1963 życie świetlicowe zaczyna podupadać. Kolejno rozwiązują się chór i zespół taneczny. Stan taki spowodowany był płynnością kadr, powstaniem przy innych zakładach pracy i instytucjach zespołów konkurencyjnych oraz zmianą zainteresowań pracowników (np. telewizją itp.).

Amatorski zespół sceniczny „Polnej" — (rok 1956)

W roku 1956 stanowisko kierownika świetlicy obejmuje Roman Michniowski — znany z okresu międzywojennego i powojennego na terenie miasta aktor- i reżyser-amator oraz działacz kulturalno-oświatowy. W okresie zajmowania przez niego tego stanowiska b. dobrze i wszechstronnie działa zespół sceniczny.

Na przestrzeni dość krótkiego okresu czasu, bo od 1956 roku do 1964 roku, zmieniają się 3-krotnie kierownicy świetlicy (m. in. M. Pardella i J. Janiszewski), co również nie pozostawało bez ujemnego wpływu na ciągłość i rozwój życia świetlicowego. Do rozwiązania tj. do roku 1964 działa jedynie bez przerwy aktywnie zespół sceniczny wystawiając sztuki: *„Pieją koguty"* (1954 r. reż. W. Waltoś), *„Juliusz i Ethel"* (1956 r. reż. Proszowski), *„Grube ryby"* (1957 r. reż. Michniowski), *„Piotr* (1959 r. reż. Górska), *„Wuj z Ameryki"* (1960 r. reż. Żółtowski), *„Grzesznicy bez winy"* (1964 r. reż. S. Żółtowski).

W świetlicy organizowane były odczyty i prelekcje, wygłaszane zarówno przez lektorów miejscowych jak i przyjezdnych. Do programu działalności, jako stały punkt, zostają wprowadzone seanse filmowe o treści popularno-naukowej, politycznej, społeczno-gospodarczej i dziecięcej (bajki), prowadzone przez Romana

Żołnierza. Z okazji *„Dni Przemyśla"* zostaje też zorganizowana wystawa produkcji przedsiębiorstwa.

W roku 1964 świetlica zostaje przemianowana na Klub Fabryczny. Za swą działalność kulturalno-oświatową otrzymuje nagrodę w wysokości 5.000 zł za zajęcie II miejsca w konkursie pod nazwą *„Związkowe placówki K.O. czynem społecznym witają XX-lecie PRL i IV Zjazd Partii"*.

W roku 1966 do wspólnego działania w klubie fabrycznym przystępują Zakłady Wytwórcze Aparatów Niskiego Napięcia im. Dymitrowa w Warszawie — Filia w Przemyślu, (obecnie FAENN „Fanina"), wskutek czego klub ten staje się klubem międzyzakładowym. W tym też roku po raz pierwszy prowadzony jest przez H. Gąsiorowskiego kurs języka esperanto, cieszący się dużym zainteresowaniem ze strony dzieci pracowników.

Lata 1968—1969 przynoszą pewnego rodzaju zastój w działalności klubu z uwagi na jego kapitalny remont. We wrześniu 1968 r. następuje uroczyste otwarcie (po remoncie) Międzyzakładowego Klubu *„Metalowiec"*, w którym uczestniczyli przedstawiciele politycznych i administracyjnych władz miejskich, związkowych, jednostki nadrzednej oraz bratnich zakładów pracy. Uroczystość tę uświetniły występy kabaretu Domu Kultury WSK w Rzeszowie oraz wystawa pt. *„Los dzieci w czasie okupacji hitlerowskiej"*.

Oddany do użytku załodze klub, wzbudził niemałe zainteresowanie swoją nowoczesnością rozwiązań adaptacyjnych w starym, czynszowym budynku, wystrojem wnętrz oraz wyposażeniem. Remont, nie licząc społecznej robocizny załogi, kosztował 700 tys. zł.

Od tego czasu Międzyzakładowy Klub *„Metalowiec"* staje się w Przemyślu jedną z placówek tętniących działalnością kulturalno-oświatową. Szczególnie dobrze zapisał się rok 1969, w którym aktywną działalność wykazały zespoły: recytatorsko-kabaretowy (kier. B. Pruchnik), instrumentalno-muzyczny „Anonimy" (kier. T. Wanat) oraz dziecięcy zespół taneczny (kier. B. Grabowska i B. Sajewicz).

W roku 1969 zorganizowano kurs języków obcych, 17 odczytów i spotkań, 3 wystawy, wyświetlono 28 filmów, zorganizowano 23 zabawy taneczne, wieczorki oraz imprezy dla dzieci. Działająca w klubie biblioteka (prowadzona przez H. Zielińską) dysponowała 2.675 tomami i miała 320 stałych czytelników.

Do pracy na niwie kulturalno-oświatowej włączyła się rada zakładowa zakupując m. in. bilety do teatrów i kin, (np. w 1969 roku zakupiono 3.100 biletów).

Działalność kulturalno-oświatowa w Polnej rozwija się coraz lepiej i coraz większe środki przeznaczane są na zaspokojenie potrzeb w tym zakresie. Działalność ta podyktowana jest troską o człowieka, który po codziennej żmudnej pracy, w zależności od swych upodobań, znajduje w klubie odprężenie, wypoczynek i zadowolenie.

ZAKŁADOWE KOŁO SIMP

Koło Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Mechaników Polskich powstało w Polnej w 1955 r. z inicjatywy inżynierów i techników. Ludzie ci, w większości młodzi absolwenci technicznych szkół wyższych i średnich, zetknęli się po raz pierwszy z praktyką przemysłową, a to wykształciło u nich potrzebę zorganizowania się w celu doskonalenia posiadanych wiadomości.

W początkowym okresie koło SIMP główną uwagę skierowało na organizowanie odczytów i prelekcji z zakresu techniki oraz na pomoc Klubowi Techniki i Racjonalizacji.

W roku 1956 następuje stopniowe zamieranie jego pracy tak, że pod koniec 1957 roku przestaje ono działać całkowicie. Powodem takiego stanu rzeczy było odejście przewodniczącego koła inż. Mirosława Tkacza oraz trudności w ukonstytuowaniu się nowego zarządu. Reaktywowanie działalności SIMP następuje w roku 1958 (20 osób). Jako główne kierunki działania przyjęto: zwiększenie stanu liczbowego, prowadzenie działalności szkoleniowo-odczytowej, współpraca i utrzymanie kontaktów z innymi kołami SIMP na terenie miasta, województwa i kraju, zwiedzania przedsiębiorstw, wymiana doświadczeń, współudział w szerzeniu postępu technicznego.

Rozbudowa przedsiębiorstwa, jego modernizacja, a przede wszystkim zmiana profilu produkcji (przejście z produkcji maszyn do szycia na produkcję elementów automatyki przemysłowej), wprowadza szczególnie duże ożywienie w kole SIMP. Aktywność wykazuje ono zwłaszcza w latach 1966-1971. W tym okresie ilość członków wzrasta do 76 osób, wzrasta ilość woluminów z dziedziny techniki w zakładowej bibliotece, jak również rozszerza się prenumerata i czytelnictwo czasopism technicznych. Koło SIMP organizuje szereg odczytów. Nawiązawszy ścisłą współpracę z zakładowym kołem PTE organizuje i prowadzi dla jego członków szkolenie *„Techminimum dla ekonomistów"*. Członkowie koła opracowują i publikują różne artykuły w czasopismach technicznych, przy czym do wyróżniających się w tym zakresie należy zaliczyć mgr inż. Adama Bubena i inż. Władysława Naumowicza.

W myśl porozumienia zawartego z dyrekcją przedsiębiorstwa, koło SIMP udzielało i udziela w dalszym ciągu wydatnej pomocy przy opracowywaniu i realizacji zakładowych planów postępu technicznego, nowych rozwiązań konstrukcyjnych, procesów technologicznych oraz bierze czynny udział w społecznych przeglądach techniki w przedsiębiorstwie. Z inicjatywy członków koła wprowadzonych zostało w tym okresie szereg nowych technologii (stellitowanie, teflonowanie, kucie matrycowe, spawanie w osłonie argonu, uruchomienie nowych procesów galwanicznych, obróbka cieplna stali narzędziowych i opanowanie obróbki stali kwasoodpornych).

W tym czasie SIMP prowadziło z dużym powodzeniem działalność na odcinku adaptacji zawodowej młodej kadry inżynieryjno-technicznej, podnoszenie jej kwalifikacji oraz opieki nad stażystami.

Szczególne nasilenie działalności koła można było zanotować w czasie dyskusji przed VI Kongresem Techników Polskich; wówczas to zgłoszono i przesłano do Zarządu Oddziału w Rzeszowie szereg wniosków i postulatów.

Działalność SIMP przy Polnej oceniona została pozytywnie, nie tylko przez zakładowe czynniki administracyjne i polityczne. We współzawodnictwie między kołami SIMP Oddziału Rzeszowskiego, koło przy Polnej w 1969 roku zajmuje VI miejsce, zaś w 1970 i 1971 roku — VIII miejsce.

Dotychczasową działalnością koła, od momentu jego powstania aż do chwili obecnej, kierowali: inż. Mirosław Tkacz, inż. Henryk Gusztyła, inż. Adam Karfut, mgr inż. Marian Wojtowicz, mgr inż. Zdzisław Wiśniewski, inż. Mieczysław Kruk i inż. Stanisław Kuś.

DYPLOM

uznania

DLA KOŁA ZAKŁADOWEGO SIMP

przy Zakładach Wytwórczych Elementów Automatyki Przemysłowej w Przemyślu

za zajęcie VI miejsca we współzawodnictwie o tytuł

najlepszego Koła Zakładowego w Rzeszowskim Oddziale SIMP w 1969 roku

Dyplom uznania dla Zakładowego Koła SIMP

ZAKŁADOWE KOŁO PTE

Myśl zorganizowania ekonomistów zarówno z wykształcenia, jak i z wykonywanej funkcji w jakiejś organizacji zawodowej kiełkowała w Polnej już od dłuższego czasu. Wynikało to z potrzeb przedsiębiorstwa, w którym rola ekonomisty nabierała coraz większego znaczenia.

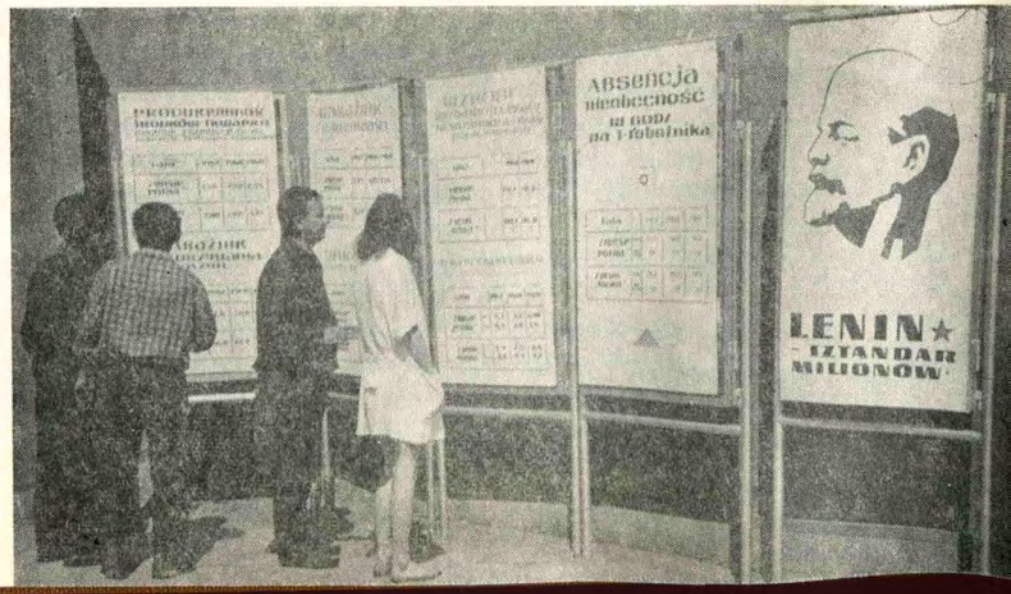
Z inicjatywy ekonomistów, posiadających za sobą dłuższy już staż pracy oraz przy pomocy KP PZPR w Przemyślu, w listopadzie 1966 roku powstaje koło Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego grupujące ekonomistów z całego miasta.

Jednak organizacja ta, jako organizm zlepkowy, z różnych zrozumiałych względów nie mogła stanowić tego, czego się po niej spodziewano. Główne trudności w tym względzie wynikały z różnorodności zainteresowań zawodowych. Stąd też jej działalność ograniczała się do pobierania składek członkowskich oraz organizowania odczytów. W takiej sytuacji nastąpiła reorganizacja. Utworzono 4 odrębne koła przyzakładowe. Od 1968 roku datuje się działalność koła PTE w Polnej, którego założycielami i jednocześnie członkami zarządu byli: mgr Jerzy Kostiuk, mgr Teresa Sierszeń, Adam Gawlik, Zdzisława Maziarz i mgr Leszek Truchan. W momencie wyodrębnienia organizacyjnego koło w fabryce liczyło 24 członków (w tym 10 kobiet).

Koło PTE przyjęło następujący program działania: prowadzenie akcji odczytowej, popularyzowanie wiedzy ekonomicznej, propagowanie literatury fachowej z dziedziny ekonomiki, współpraca z fachowymi czasopismami i prasą miejscową, podnoszenie kwalifikacji zawodowych członków, propagowanie zaocznych wyższych studiów ekonomicznych, sprawowanie stałej opieki nad praktykantami i absolwentami szkół ekonomicznych (stażystami), udział członków w rozwiązywaniu problemów ekonomicznych.

Nie ma w przedsiębiorstwie żadnego odcinka, w którym członkowie PTE nie wykazaliby swej aktywnej działalności. Ocena tej pracy znalazła swój wyraz w marcu 1969 r., kiedy to koło PTE na wniosek prezydium Rady Robotniczej przyjęte zostało na pełnoprawnego członka Konferencji Samorządu Robotniczego. Koło PTE znalazło również swoje miejsce w Radzie Towarzystw Naukowych w Przemyślu, w Radzie Koordynacji Terenowej Kół PTE regionu przemyskiego oraz w Radzie Koordynacji Branżowej PTE zorganizo-

Ekspozycja propagandy gospodarczej Koła PTE

wanej w ramach Zjednoczenia Przemysłu Automatyki i Aparatury Pomiarowej „Mera" w Warszawie.

Możliwość działania koła PTE i rozszerzanie jego działalności są ogromne. Niestety jednak szczupła ilość członków, a zwłaszcza aktywnych, ogranicza je. Koło PTE w Polnej dobrze wypełnia swe obowiązki wobec przedsiębiorstwa, w czym nie mała zasługa jego kolejnych kierowników (mgr Jerzy Kostiuk i mgr Leszek Truchan).

KULTURA FIZYCZNA I SPORT

Z początkiem działalności sportowej w Polnej spotykamy się w 1936 roku. W tym właśnie czasie, w fabryce powstaje zalążek klubu sportowego w postaci drużyny piłkarskiej. Z inicjatywą tą wystąpili młodzi robotnicy zatrudnieni w fabryce oraz młodzież mieszkająca w jej pobliżu (dzielnice: Wilcze, Pobereże itp.). Poczynania te znalazły pełne poparcie ze strony pracownika zarządu fabryki Glanzmana, b. zawodnika piłkarskiego. Powstanie drużyny piłkarskiej (kierownikiem jej był Glanzman) oraz finansowanie jej działalności fabykant traktuje jako swoistego rodzaju interes handlowy, ponieważ służy mu do reklamowania fabryki i jej wyrobów.

Dość długo toczył się spór między robotnikami a fabrykantem, odnośnie nazwy klubu. Robotnicy żądali nazwy *„Robotniczy Klub Sportowy"*, natomiast fabrykant: *„Fabryczny Klub Sportowy — „Polna"*. Ostatecznie przyjęta została nazwa kompromisowa — *Robotniczy Klub Sportowy „Polna"*.

Klub ten posiadał swą siedzibę w suterynach budynku przy ul. Mickiewicza 55 (stanowiących własność fabrykanta), nie posiadał własnego boiska sportowego i korzystał z pobliskiego boiska należącego do ukraińskiego klubu sportowego UKS *„Sian"*. Gospodarzem klubu (a raczej sekcji piłkarskiej) był Józef Polko — portier fabryczny. Jako ciekawostkę należy podać, że funkcja ta tradycyjnie pozostaje w jego rodzinie do dnia dzisiejszego.

Szymon Klagsbald (czwarty z prawej w drugim rzędzie) w otoczeniu pracowników (rok 1935)

Pierwszymi zawodnikami drużyny piłkarskiej byli: S. Szałaj, M. Antman, F. Grota, T. Pobidyński, A. Piotrowski, E. Wyrwich, M. Sawik i inni. Obok sekcji piłkarskiej powstają sekcje innych dyscyplin sportowych jak: tenis stołowy, piłka siatkowa, koszykówka i lekkoatletyka.

W dniu 16 sierpnia 1936 roku obchodzono w Przemyślu uroczyście *„Dzień Sportu Robotniczego"*. RKS „Polna" odnosi duży sukces zdobywając w zawodach lekkoatletycznych czołowe miejsce (bieg na 100 m wygrał T. Pobidyński zaś na 1 500 m P. Szumełda) oraz I miejsca w błyskawicznym turnieju piłkarskim i w piłce koszykowej. W roku 1936 RKS „Polna" uczestniczy w rozgrywkach piłki nożnej o puchar podokręgu przemyskiego oraz o mistrzostwo ligi okręgowej, mając na swym koncie liczne zwycięstwa.

W 1937 roku drużyna piłkarska, przebywając zaledwie tylko jeden sezon w klasie „C", zdobywa jej mistrzostwo rozgrywając jednocześnie spotkania o wejście do klasy „B". W tym

czasie w skład drużyny wchodzili: P. Szumełda (bramkarz), Knot (obrońca), A. Piotrowski (obrońca), Tkacz (środkowy pomocnik), Magenheim (lewy pomocnik), M. Sawik (prawy pomocnik), T. Pobidyński (lewe skrzydło), Łoś (prawe skrzydło), Krasnyk (lewy łącznik), Wag (prawy łącznik), S. Szałaj (środek napadu).

W roku 1938 RKS „Polna" napotyka na duże trudności. Negatywny stosunek robotników-sportowców do stosowanego przez fabrykanta wyzysku powoduje ograniczenie przez niego środków finansowych na działalność klubu; z drugiej zaś strony, wzrost utrudnień ze strony władz sportowych pogarsza jeszcze tę sytuację. Np. w tym czasie zabroniono członkom RKS „Polna" korzystania z treningów w hali sportowej Domu Żołnierza im. Józefa Piłsudskiego przy ul. Mickiewicza (obecnie siedziba WOSTiF *„Bieszczady"* Oddział w Przemyślu).

Mimo tych trudności RKS „Polna" nie rezygnuje z walki. Drużyna piłki nożnej zdobywa mistrzostwo klasy „B", a po rozgrywkach do klasy „A", uzyskuje upragniony awans. W tym czasie w skład drużyny wchodzą: Pisarek, Knot, Szczotyński, Dobosz, Boczar, Gnot, Pobidyński, Antoniak, Jakimecki, Wag i Szałaj.

Oprócz spotkań piłkarskich (mistrzowskich) z takimi drużynami Przemyśla jak: *„Carissima"*, *„KS 28"*, WKS *„Pancerni"*, KS *„Ruch"*, UKS *„Sian"*, CWKS *„Polonia"*, RKS *„Swit"*, ŻKS *„Hagibor"*, KS *„Jutrzenka"*, KS *„Orzeł"*, *i HKS „Czuwaj"* — RKS *„Polna"* rozgrywał spotkania piłkarskie

Drużyna piłkarska RKS „Polna" — (rok 1937)

Zdobycie pucharu przez RKS „Polna" w spotkaniu z CWKS „Polonia" (w środku prezes „Polonii" gen Boruta-Spiechowicz)

z drużynami Mościsk, Dobromila, Sambora, Drohobycza i Sanoka. Oprócz tego, w ramach spotkań kontaktowych z drużynami innych okręgów, rozgrywał spotkania z KS *„Ogniwo"* (Jarosław), KS *„Resovia"* (Rzeszów), KS *„Garbarnia"* (Kraków) i *RKS* (Lwów).

Następuje rok 1939 — okres wojny, w którym sport w Polnej przestaje istnieć. Dopiero w 1940 roku zostaje on reaktywowany, lecz w nieco innej niż dotychczas formie (oprócz wyczynu główny kierunek na masowość). Z notatek prasowych w *„Czerwonym Przemyślu"* dowiadujemy się, że w pierwszym meczu sezonu piłkarskiego drużyna fabryczna zwyciężyła DSW 1:0 (0:0) przy czym najlepszymi piłkarzami okazali się: Magenheim, Szałaj oraz Misiuk. W lipcu 1940 roku drużyna zdobyła I miejsce w powiecie. We wrześniu zorganizowany zostaje towarzyski mecz bokserski między robotnikami i pracownikami umysłowymi. W składzie robotników wystąpili: Podgórski, Szegda, Truniarz, Żytek, Chomicki, Waltoś oraz Białas (składu pracowników umysłowych prasa nie podała). W tym samym miesiącu w meczu z Mościskami drużyna piłkarska wygrywa 3:1. Wyróżnili się Misiuk, Zamirski, Magenheim oraz Kaczenko.

Od chwili napaści Niemiec hitlerowskich na Zw. Radziecki tj. od czerwca 1941 roku, przez cały okres okupacji, oraz w pierwszych latach po wyzwoleniu, do roku 1949, działalność sportowa w Polnej nie jest prowadzona. Dopiero w roku 1949, z inicjatywy fabrycznego koła ZMP oraz byłych sportowców z okresu międzywojennego, powstaje drużyna piłkarska oraz tenisa stołowego.

Zainteresowanie sportem w fabryce było duże, z uwagi na dość długi okres *„diety sportowej"* oraz brak w tym czasie innych rozrywek. Stan taki dawał rękojmę na reaktywowanie w najbliższym czasie RKS „Polna". Duże zasługi w tym okre-

sie dla odradzającego się sportu w Polnej położyli: Józef Dańko, Władysław Waltoś, Władysław Kwasiżur, Eustachy Polko i Mieczysław Zamirski.

W roku 1953 powstaje w Polnej koło sportowe, wchodzące w skład Federacji Sportowej *„Spójnia"*. Fakt ten poprzedził okres wzmożonej masowej działalności sportowej wśród załogi w zakresie zdobywania odznaki *„SPO"* (Sprawny do Pracy i Obrony). Na bazie właśnie tej działalności, działacze sportowi: Stefan Szałaj, Adam Gawlik, Edward Szuban, Józef Dańko, Władysław Kwasiżur, Mieczysław Zamirski oraz Zygmunt Zioło — utworzyli to koło. Prezesem zostaje Stefan Szałaj, zaś sekretarzem Eugeniusz Grocholski (znany działacz CWKS „Polonia" z okresu międzywojennego). Koło Sportowe organizuje dwie sekcje (piłka nożna i tenis stołowy). W roku 1954 bierze udział w rozgrywkach piłkarskich o wejście do klasy „B". Działalność drużyny utrudniona jest brakiem odpowiednich środków finansowych, szczególnie na zakup sprzętu sportowego oraz brakiem własnego boiska sportowego. Drużyna odbywa treningi i spotkania towarzyskie na pobliskim boisku należącym do LZS *„Wilczanka"*.

Poważną rolę na terenie miasta w tym czasie zaczyna odgrywać sekcja tenisa stołowego, prowadzona przez Edwarda Szubana.

RKS „Polna" staje się jednostką sportową o dużych perspektywach rozwojowych. Do klubu zaczynają się garnąć zawodnicy z całego miasta. Pomiędzy klubami przemyskimi nawiązuje się współpraca. Zostaje nawet utworzona wspólna sekcja bokserska KS „Polonia" i RKS „Polna", która jednak nie zdaje egzaminu i w dość krótkim czasie zostaje rozwiązana. W tym czasie RKS „Polna" wchodzi w skład Federacji Sportowej *„Sparta"*, uzyskując jednocześnie osobowość prawną.

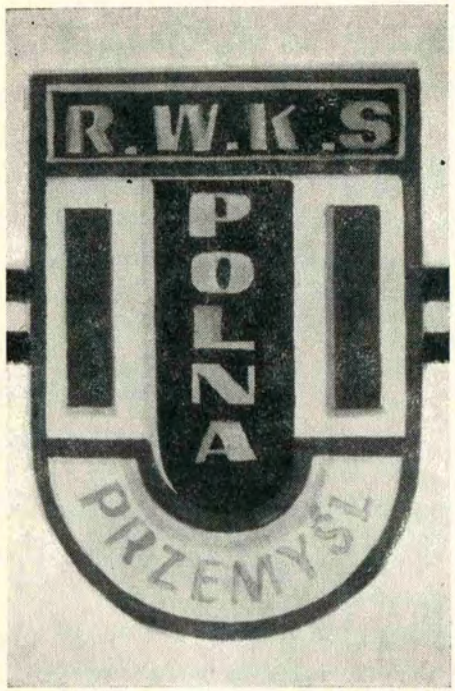

Drużyna piłkarska RKS „Polna" w klasie „A" — (rok 1956)

W roku 1955 RKS „Polna" posiada drużynę piłki nożnej w klasie „B", natomiast w 1956 roku drużyna ta zdobywa awans do klasy „A". Szczytową formę drużyna piłkarska osiąga w 1957 roku rozgrywając spotkanie o wejście do III Ligi (Okręgowej).

W 1958 roku RKS „Polna" przechodzi pod Federację Sportową „Stal". Jest to okres największego rozkwitu działalności sportowej. Drużyna piłki nożnej rozgrywa spotkania mistrzowskie w III Lidze (Okręgowej), zawodnicy sekcji kolarskiej pod kierownictwem Romana Żołnierza i Stanisława Wysockiego zdobywają laury na różnego rodzaju wyścigach. Na te sukcesy w dużej mierze złożyła się pomoc finansowa załogi, która opodatkowała się na rzecz klubu, oraz uzyskanie własnego boiska sportowego (stare boisko KS *„Polonia"* koło rzeźni).

W roku 1958 klub ponosi niepowetowaną stratę. Szeregi jego działaczy opuszcza sekretarz Eugeniusz Grocholski (zmarł), zaś sekretariat po nim obejmuje Roman Michniowski (b. prezes Rzemieślniczego Klubu Sportowego *„Błyskawica"*). Zarząd RKS „Polna" wprowadza do użytku odznakę klubową (zwykłą oraz dla zasłużonych działaczy złotą, srebrną i brązową). Projektantem jej był Adam Gawlik. Odznaki te otrzymało szereg działaczy sportowych a m. innymi S. Szałaj, W. Waltoś, M. Zamirski, E. Szuban, W. Kwasiżur, R. Żołnierz, K. Budny, E. Polko i J. Kowalik. Jednocześnie ustalone zostały barwy klubowe: czerwono-biało-niebieska.

Emblemat RWKS „Polna"

Rok 1959 nie przynosi wiele ciekawego poza tym, że członek zarządu W. Waltoś zostaje odznaczony srebrnym medalem *„Za Zasługi w Kulturze Fizycznej"*.

W roku 1960 RKS „Polna" przechodzi złą passę. Na skutek trudności organizacyjnych, które wpłynęły również ujemnie na skład osobowy i poziom drużyny piłkarskiej, spada ona do klasy „A".

W roku 1962 sportowcy Polnej oraz cała jej załoga pomagają przy budowie spalonej hali sportowej przy ul. Mickiewicza. Pomoc ta wyraża się w zbiórce pieniężnej oraz w bezpośredniej robociźnie (24 tys. zł). Po latach niepowodzeń na niwie sportowej, RKS „Polna" podnosi głowę, lecz niestety nie na długo. Drużyna piłkarska wraca na jeden sezon do III Ligi (Okręgowej). W klubie następuje reorganizacja. RKS *„Polna"* łączy się z KS *„Gwardią"*, której trzon stanowił Przemyski Oddział Wojsk Ochrony Pogranicza. Powstaje RWKS „Polna" (Robotniczo-Wojskowy Klub Sportowy) wchodzący w dalszym ciągu w skład Federacji Sportowej *„Stal"*. Klub otrzymuje stadion sportowy przy ul. Sanockiej, użytkowany dawniej przez KS *„Gwardia"* (niestety jednak bez tytułu prawnego).

W roku 1964 następują zmiany w zarządzie. Ze stanowiska prezesa klubu rezygnuje, po nieprzerwanym pełnieniu tej funkcji przez 11-cie lat, Stefan Szałaj, wycofując się jednocześnie całkowicie z działalności sportowej. W ślad za nim odchodzi również szereg działaczy niezadowolonych ze stosunku czynników zakładowych do ich działalności społecznej. Stanowi to poważną stratę dla klubu, co dało się zresztą odczuć w następnych okresach. Stanowisko prezesa obejmuje Edward Szor.

W roku 1966, po kilkuletnich interwencjach na szczeblu centralnym, Ministerstwo Obrony Narodowej przekazuje sta-

dion sportowy przy ul. Sanockiej na rzecz PMRN w Przemyślu a ono — Polnej. Stało się to dzięki poparciu ówczesnego I sekretarza KMiP PZPR w Przemyślu Wojciecha Bani oraz przewodniczącego PMRN Władysława Deręgowskiego. Nie mało też wysiłku w tym zakresie poczynił członek PMRN Adam Gawlik. Od tego momentu RWKS „Polna" staje się prawnym posiadaczem własnego obiektu sportowego.

Prezesem klubu ponownie zostaje E. Szor, zaś prezesami honorowymi — inż. S. Lipiński (dyrektor) i Fr. Karp (sekretarz KMiP PZPR).

W latach 1966—1967 RWKS „Polna" nie odnosi większych sukcesów, poza awansem drużyny koszykówki do Ligi Okręgowej.

W roku 1968 następują dalsze zmiany organizacyjne. Ze stanowiska prezesa odwołany zostaje E. Szor; funkcję tę obejmuje mgr Konstanty Budny. W tym czasie klub liczy 358 zawodników zgrupowanych w 8-miu sekcjach sportowych, przy czym 30% z nich to zawodnicy piłki nożnej — dyscypliny sportowej posiadającej największą popularność wśród załogi. Działalność sportowa w poszczególnych sekcjach kierowana była przez 10-osobową kadrę trenersko-instruktorską.

Sekcja Piłki Nożnej (Kierownik L. Waltoś)
6 drużyn piłkarskich a to: seniorzy w klasie „A", II-ga drużyna w klasie „B", I drużyna juniorów w Lidze Wojewodzkiej, II drużyna juniorów w klasie „A", 2 drużyny trampkarzy. Ogółem 108 zawodników.

Sekcja Narciarska (Kierownik S. Urbański)
IV miejsce w Zawodach w Ustrzykach Dolnych i V miejsce w zawodach o *„Lampę Górniczą"* w Iwoniczu-Zdroju. Ogółem 38 zawodników, nie licząc 24-osobowej szkółki narciarskiej dla dzieci.

Sekcja Tenisa Stołowego (Kierownik E. Szuban)
3 zespoły a to: Liga Międzywojewódzka, klasa „A" oraz klasa „B". Rozgrywane turnieje w Tarnobrzegu, Stalowej Woli i w Krośnie. Zdobycie Pucharu Przechodniego Przewodniczącego MKKFiT w Przemyślu. Ogółem 18 zawodników.

Sekcja Koszykówki (Kierownik Z. Dziedzic)
2 zespoły a to: seniorzy w Lidze Okręgowej i juniorzy w grupie przemyskiej. Ogółem 30 zawodników.

Sekcja Strzelecka (Kierownik mgr inż. M. Wojtowicz)
Liga Okręgowa. Ogółem 17 zawodników, nie licząc szkółki strzeleckiej.

Uczestnicy szkółki narciarskiej na treningu — (rok 1969)

Henryk Rozwadowski — instruktor sekcji spadochronowej

Sekcja Kolarska (Kierownik R. Żołnierz)
Nie wykazywała w tym roku specjalnych, zasługujących na wyróżnienie wyników. Ogółem 13 zawodników.

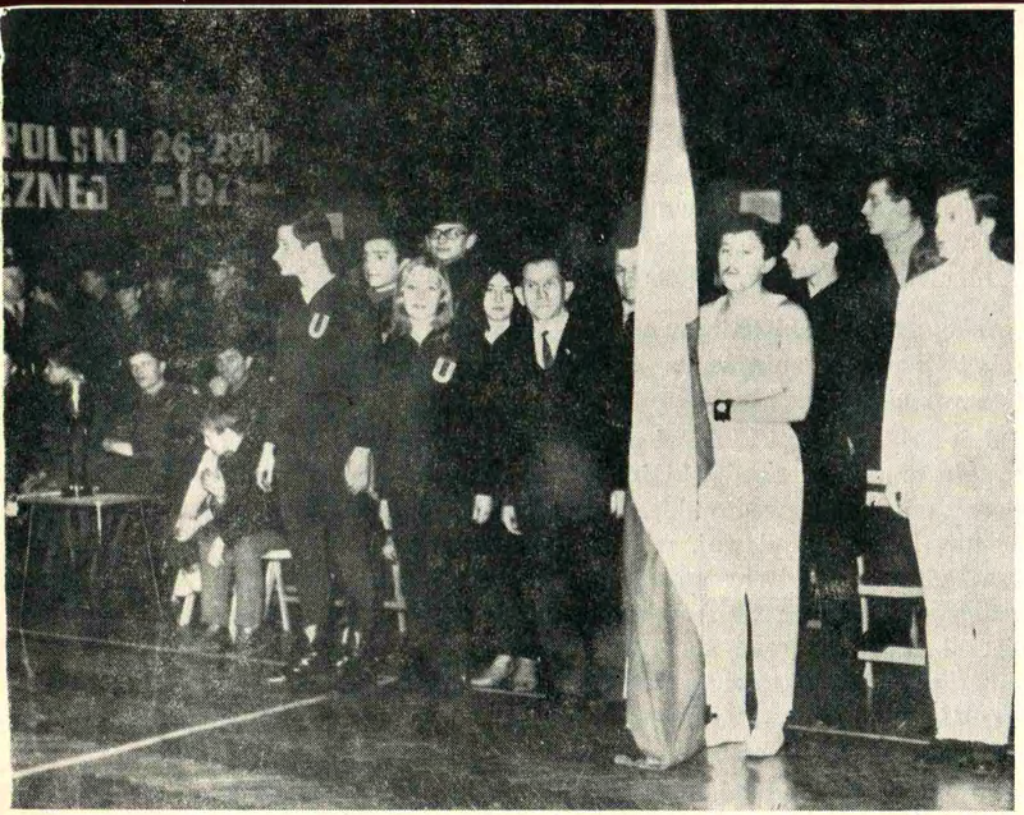
Sekcja Siatkówki (Kierownik B. Osiadacz)
Sekcja nowozorganizowana. Brak jeszcze wyników. Ogółem 34 zawodników.

Rok 1969 przynosi klubowi powstanie sekcji spadochronowej Została ona założona dzięki inicjatywie i osobistym poczynaniom Henryka Rozwadowskiego—pracownika przedsiębiorstwa, członka kadry narodowej, wielokrotnego reprezentanta i mistrza Polski w spadochronowej akrobacji sportowej. Sekcja ta została afiliowana przy Aeroklubie Rzeszowskim, który zabezpieczał samoloty oraz sprzęt spadochronowy. Kierownikiem, a zarazem instruktorem, zostaje H. Rozwadowski.

Ogółem w 1969 roku RWKS „Polna" liczy 352 czynnych zawodników. Z inicjatywy prezesa klubu mgr Budnego powstaje koncepcja odbudowy i rozbudowy stadionu sportowego, przy dość ograniczonych możliwościach finansowych.

W działalności sportowej w 1970 roku RWKS „Polna" w stosunku do roku ubiegłego nie wykazuje rewelacyjnych wyników. Drużyna piłki nożnej ciągle pozostaje w klasie „A". Zarząd klubu, w którym następują zmiany osobowe, rzuca hasło otwartych bram stadionu dla młodzieży robotniczej.

Jest on również organizatorem i współorganizatorem poważnych imprez na terenie miasta i województwa rzeszowskiego (II Kolarski Wyścig do Bram Bieszczadów, zawody spadochronowe w dniu 22 lipca, międzynarodowe spotkanie piłkarskie OVCSTV Humenne (Czechosłowacja) z reprezentacją Przemyśla, turniej o Puchar Przechodni Prezesa Klubu w piłce nożnej dla przyzakładowych szkół zawodowych, Klasyfikacyjny Turniej Tenisa Stołowego woj. rzeszowskiego i inne).

Mistrzostwa Polski w strzelaniu z broni pneumatycznej — drużyna RWKS Polna ze sztandarem — (rok 1971)

Całoroczna działalność i wysiłek sportowy zawodników RWKS „Polna" podsumowane zostały w IV Plebiscycie na najlepszego zawodnika klubu, w którym wybranych zostało 10-ciu najlepszych (5 piłkarzy, 2 tenisistów, 1 skoczek spadochronowy i 1 siatkarz). Zdobywcą I-go miejsca zostaje skoczek spadochronowy Henryk Rozwadowski.

W tym roku rozpoczęto pracę przy remoncie i modernizacji stadionu sportowego przy ul. Galińskiego, wskutek czego, działalność sportowa klubu, a zwłaszcza sekcji piłki nożnej skoncentrowała się na boisku Szkolnego Związku Sportowego przy ul. Leszczyńskiego.

Rok 1971 przyniósł pewne zmiany w organizacji RWKS „Polna". Z początkiem tego roku walne zebranie wybiera nowy, 17-osobowy zarząd z prezesem Stefanem Szałajem na czele, który powrócił do klubu po 8-letniej przerwie w działalności sportowej. Uchwałą tego zebrania rozwiązano 3 sekcje sportowe (tenisa stołowego, spadochronową, piłki koszykowej). Przyczyną tej decyzji były przede wszystkim trudności finansowe oraz kadrowe, jak również zbyt duży zasięg działania klubu w stosunku do dysponowanych możliwości i środków.

Jeśli chodzi o wyniki sportowe, to sytuacja na tym odcinku podobna była do roku ubiegłego. Jedynie sekcja strzelecka mogła się pochwalić poważnymi sukcesami. Np. B. Kachel zdobył mistrzostwo i v-ce mistrzostwo Polski metalowców z kbks 5 i kbks 6, J. Skwarczyński v-ce mistrzowstwo Polski metalowców z kbks 5, zaś Irena Rabiej i T. Kowalski zajęli III-miejsce zdobywając brązowe medale. Rezultaty tych za-

Zdobywcy mistrzowskich miejsc i tytułów

wodników przyczyniły się do zdobycia IV miejsca w klasyfikacji ogólnej, zaś dla drużyny tytuł Mistrza Polski Metalowców w konkurencji kbks 5. Zawodnicy sekcji strzeleckiej w tym roku zdobyli też 3 tytuły mistrzów okręgu (J. Oszurek, L. Czyżowski i mgr inż. M. Wojtowicz) oraz 3 tytuły v-ce mistrzowskie (L. Czyżowski, Irena Fąfrowicz i J. Oszurek). W strzelaniu z broni pneumatycznej na mistrzostwach okręgu pierwsze miejsce zdobył H. Suchecki i juniorzy J. Fąfrowicz oraz J. Skwarczyński.

W roku 1971 na szczególną uwagę zasługiwały dwie wielkie imprezy kolarskie zorganizowane przez klub: III Kolarski Wyścig do Bram Bieszczadów i wyścig szosowy na zakończenie sezonu kolarskiego w woj. rzeszowskim.

W tradycyjnym już V Plebiscycie sportowym na najlepszych sportowców, w którym brała udział prawie cała załoga przedsiębiorstwa, wyróżnionych zostało 6 piłkarzy, 2 narciarzy, 1 kolarz i 4 zawodników sekcji strzeleckiej. Pierwsze miejsce

Wyścig do Bram Bieszczadów — zawodnicy „Polnej" przed startem — (rok 1971)

Stadion RWKS „Polna" przed rozpoczęciem remontu — (rok 1970)

zdobył Adam Rudy — czołowy zawodnik drużyny piłkarskiej. W plebiscycie zainicjowanym przez redakcję *„Życia Przemyskiego"* na najlepszych sportowców ziemi przemyskiej na liście kandydatów umieszczeni byli reprezentanci „Polnej". (J. Bogdanowicz i J. Piechota — piłkarze, A. Świstek — członek kadry wojewódzkiej w piłce siatkowej, A. Wojtyna — mistrz okręgu w slalomie specjalnym i T. Urbański — w slalomie gigancie, obydwaj narciarze, zaś sekcję strzelecką reprezentowali mgr inż. M. Wojtowicz i B. Kachel).

Rozpoczęte w 1970 r. na stadionie sportowym prace nabrały rozmachu. Ogólny koszt wykonanych w tym okresie prac wyniósł około 1,3 mln zł, z czego 0,7 mln zł stanowił udział załogi.

Przygotowania do obchodów złotego jubileuszu 50-lecia przedsiębiorstwa znacznie ożywiły działalność klubu. Drużyna

Drużyna piłki nożnej RWKS „Polna" znów w Lidze Okręgowej — (rok 1972)

seniorów piłki nożnej po 9 latach, ponownie awansuje do Ligi Okręgowej, jak również analogiczny awans spotyka juniorów w grupie zaawansowanych. Sekcja piłki nożnej zorganizowała dwie ciekawe imprezy a mianowicie: Okręgową Spartakiadę Szkół Przyzakładowych w piłkarstwie o szczególnym wydźwięku propagandowym oraz spotkanie piłkarskie w ramach kontaktów przygranicznych z czeską drużyną Bardejowa (1:1), z jednoczesnym rewanżem w późniejszym terminie w Czechosłowacji (2:2). Również sekcja kolarska wykazała swą żywotność organizując: Szosowe Wyścigi Kolarskie (pod patronatem ZMS) na trasie długości 59 km (Przemyśl, Medyka, Stubno, Radymno, Żurawica, Przemyśl) z udziałem 70 zawodników z 8-miu klubów rzeszowskich, IV Kolarski Wyścig do Bram Bieszczadów na trasie długości 87 km, w którym wzięło udział 58 zawodników z klubów sportowych Przemyśla, Rzeszowa, Krakowa i Kielc, Mistrzostwa Polski Juniorów w Kolarstwie, w których wzięło udział 80 zawodników z 27 bów.

Dobrą działalnością i wynikami pochwalić się mogła renomowana na terenie woj. rzeszowskiego sekcja strzelecka.

Do końca 1972 r. nakłady na budowę stadionu wyniosły 2,5 mln złotych.

OGNISKO TKKF

Ognisko Towarzystwa Krzewienia Kultury Fizyczznej powstało w Polnej w roku 1966 w miejsce istniejącej wówczas Komisji Sportowej działającej przy radzie zakładowej.

Pierwszym przewodniczącym Ogniska TKKF był inż. Leszek Michałowski, zaś członkowie rekrutowali się przeważnie z byłych sportowców, którym wiek nie pozwalał na czynne uprawianie wyczynu, a którzy w różnego rodzaju grach sportowych i imprezach widzieli przyjemność i rozrywkę po pracy. Stąd też działalność tej organizacji, w miarę jej możliwości, prowadzona była dość wszechstronnie (sekcja piłki nożnej, piłki koszykowej, lekkoatletyczna, szachowa, brydża sportowego, tenisa stołowego, strzelecka i cellota), masowy był udział załogi w imprezach sportowych, a zwłaszcza w corocznych spartakiadach zakładowych. Do chwili obecnej spartakiad tych przeprowadzono 14, i zawsze średnia ilość uczestników wynosiła 600 osób obojga płci.

Na szczególne podkreślenie zasługuje praca wśród dzieci pracowników, dla których organizowano specjalne imprezy sportowe jak wyścigi na rowerach, nauka jazdy na łyżwach, saneczkarstwo itp.

Cenną inicjatywą Ogniska TKKF było wprowadzenie w przedsiębiorstwie, w czasie przerw śniadaniowych, masowej gimnastyki rekreacyjnej (wyrównawczej), która cieszyła się dużym powodzeniem.

Uczestnicy spotkania towarzyskiego w piłce nożnej między pracownikami umysłowymi (Spartakiada rok 1956)

Szkółka łyżwiarska

Ognisko TKKF posiadało osiągnięcia w wychowaniu przyszłych sportowców. Dowodem tego może być przekazanie do RWKS „Polna" 2-ch piłkarzy (Gajdę i Koreckiego) oraz parę tenisistów (Stanisławę Piróg i Wł. Szczęśniaka).

Ognisko TKKF reprezentowało nasze miasto i województwo na ogólnopolskich zawodach strzeleckich, zajmując w 1966 r. I miejsce, a w 1967 roku — III . W tym też roku zdobywa ono puchar we współzawodnictwie.

Do osiągnięć ogniska zaliczyć można również awans sekcji brydżowej do II Ligi Państwowej w 1968 r. (sekcja ta została później przekazana do RWKS „Polna" i obecnie jej drużyna walczy o wejście do I Ligi Państwowej).

Od roku 1968 prowadzona jest przez Ognisko wypożyczalnia sprzętu sportowo-turystycznego, z którego rocznie korzysta około 250 osób. Do najbardziej chodliwego sprzętu należy zaliczyć: namioty, materace, śpiwory, pontony gumowe, kochery, leżaki, piłki, narty oraz buty z łyżwami do jazdy figurowej.

Uznaniem pracy Ogniska TKKF było powierzenie mu w 1972 roku organizacji *„I Igrzysk Młodzieży Robotniczej"* miasta Przemyśla oraz wyróżnienie przez MKKFiT w Przemyślu Henryka Hemerlinga (obecnego przewodniczącego Ogniska) złotą odznakę TKKF, a Henryka Bąka — srebrną.

Obecnie Ognisko TKKF zrzesza 118 członków (w tym 15 kobiet).

INNE ORGANIZACJE SPOŁECZNE

Koło PTTK

Koło Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego powstało w Polnej w roku 1966 z inicjatywy rady zakładowej oraz entuzjasty w tej dziedzinie — mgr inż. Jerzego Winiarczyka.

Z inicjatywy oraz pod kierownictwem zarządu koła, zorganizowanych zostało 27 imprez turystycznych (rajdy piesze i motorowe, spływy kajakowe), 13 wycieczek krajowych (pętla bieszczadzka, zapora w Solinie i Myczkowcach, Trójmiasto, Szczawnica, Kraków, Zakopane i Oświęcim) jak również 4 wycieczki zagraniczne (NRD, ZSRR, Bułgaria i Węgry). Ponadto koło PTTK brało udział w 4-ch zlotach turystycznych. Wyrazem i oceną tej działalności było zdobycie w 1969 roku I-go miejsca w skali okręgu rzeszowskiego za masowy udział w zlocie w Jabłonkach, organizowanym przez ZO PTTK i WKZZ w Rzeszowie. Natomiast w turystyce kwalifikowanej 16 członków koła uzyskało odznaki turystyczne a to:
Górska Odznaka Turystyczna — 1 złota, 2 srebrne, 8 brązowych,
Motorowa Odznaka Turystyczna — 4 brązowe,
Odznaka Turystyki Pieszej — 1 brązowa.

Koło TPPR

Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej — koło przy Polnej powstało zaraz po utworzeniu Towarzystwa w Polsce. Celem jego było i jest rozwijanie, zacieśnianie i pogłębianie przyjaźni i braterstwa między narodem polskim (załogą przedsiębiorstwa) i narodami Związku Radzieckiego. Brak dokumentacji z początkowego okresu działania nie pozwala na podanie bliższych szczegółów. Dopiero od roku 1966, gdy przewodniczącym koła został mgr Jerzy Kostiuk, dokumentacja pozwala na przedstawienie działalności, która sprowadzała się do:
organizowania wieczornic w Przyzakładowej Szkole Zawodowej, wprowadzania do lekcji wychowania obywatelskiego tematyki ZSRR, wygłaszania odczytów i prelekcji przez radiowęzeł zakładowy oraz w klubie fabrycznym, organizowania akademii okolicznościowych, koncertów muzyki radzieckiej, zgaduj-zgaduli (np. *„Co wiem o ZSRR"*), wyświetlania filmów radzieckich i prowadzenia na ich temat dyskusji, organizowania wystaw fotograficznych o ZSRR, wykonywania foto-gazetek, dekoracji, organizowania spotkań z uczestnikami wycieczek do ZSRR jak również organizowania samych wycieczek tak krajowych (np. do muzeum im. Lenina w Poroninie) i zagranicznych (do Lwowa i Kijowa), rozpowszechnianie czytelnictwa prasy radzieckiej itp.

Od 1966 roku do chwili obecnej notujemy stały wzrost ilościowy członków TPPR w Polnej (z 487 osób do 717). Działalność w latach 1966—1970 prowadzona była przez mgr Jerzego Kostiuka, zaś od roku 1971 przez inż. B. Szmyda.

Koło PCK

Zorganizowane zostało w przedsiębiorstwie w 1962 roku i obecnie liczy 445 członków. Współpracuje ono z lekarzem zakładowym w szerzeniu oświaty sanitarnej (pogadanki, wystawy tematyczne, szkolenie w zakresie udzielania pierwszej

pomocy w nagłych przypadkach itp.), zaś jego członkowie w poważnej mierze zasilają drużyny sanitarne Zakładowego Oddziału Samoobrony, oraz posterunki sanitarne w poszczególnych wydziałach produkcyjnych. W ramach statutowej działalności koło prowadzi szeroką akcję propagandową i mobilizacyjną wśród załogi w zakresie honorowego dawstwa krwi.

Działalnością PCK na przestrzeni lat 1962—1972 kierowali kolejno: Stanisława Zaworska, Marian Madera oraz Zdzisław Hemerling.

Ochotnicza Straż Pożarna

Powstała ona w roku 1964 z chwilą likwidacji w przedsiębiorstwie zawodowej straży pożarnej.

Aktualnie OSP liczy 55 członków, którzy pełnią stale dyżury p. pożarowe. Dzięki szkoleniom, straż wykazuje wysoką sprawność bojową, a dowodem tego jest pierwsza lokata wśród OSP zakładów pracy na terenie miasta oraz zdobywanie przez szereg lat I miejsca w ogólnomiejskich ćwiczeniach organizowanych przez Miejską Komendę Straży Pożarnych. Przewodniczącym OSP przy Polnej, od chwili jej założenia, jest Marian Madera, zaś naczelnikiem — Stefan Wdowicz.

O R M O

Placówka Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej w Polnej powstała w 1963 roku i składa się z 30 członków. Ormowcy pełnią służbę ochrony (uzupełniając straż przemysłową) w okresie różnego rodzaju świąt i uroczystości, przeciwdziałają marnotrawstwu i kradzieżom mienia społecznego. Komendantami placówki ORMO kolejno byli: Marian Madera i Władysław Madecki (sprawujący obecnie tę funkcję).

W 1971 roku przyznano ORMO medal *„XXV-lecia ORMO"* oraz dyplom *„za zasługi w dziedzinie społecznej ochrony, bezpieczeństwa i porządku publicznego"*.

Koło PZF

Koło Polskiego Związku Filatelistycznego powstało w 1965 roku i w swych szeregach grupuje 37 pracowników (w tym 5-ciu pracowników fizycznych). Powstało ono z inicjatywy inż. Mieczysława Kawicza. Koło propaguje ideę kolekcjonowania znaczka pocztowego, ułatwia swoim członkom jego nabywanie. Udział w wystawach brali: Jerzy Gołębiowski z Dz. Zaopatrzenia i Kooperacji oraz mgr inż. Adam Buben z Zakładu Doświadczalnego.

Z O S

Zakładowy Oddział Samoobrony powstał w roku 1951, nosząc kolejno różne nazwy oraz przechodząc szereg reorganizacji. Oddział ten prowadzi swą działalność w ramach 10-ciu służb (rozpoznania, łączności i alarmowania, medyczno-sanitarnej, p. pożarowej, porządkowo-ochronnej, ratownictwa technicznego, odkażania i dezaktyzacji, schronowej, opieki społecznej oraz informacji i propagandy).

Celem działania tej jednostki jest przygotowanie załogi na wypadek ewentualnego zagrożenia wojennego. Członkowie ZOS biorą udział w pracach społecznie użytecznych na rzecz przedsiębiorstwa i miasta Przemyśla, uzyskując np. w 1971 roku I miejsce i proporzec przechodni w ogólnomiejskim współzawodnictwie. ZOS uczestniczył w akcjach przeciwpowodziowych ratując zagrożone mienie ludności zamieszkałej w dzielnicach Wilcze i Pobereże.

Komendantem ZOS do chwili obecnej nieprzerwanie jest Marian Madera.

NAJSTARSI STAŻEM PRACOWNICY „POLNEJ"

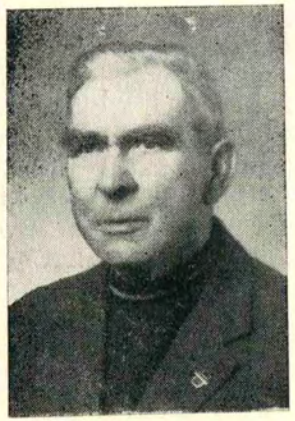
Jan Sycz

Jan Sycz — ur. w 1907 roku w Przemyślu w latach 1922-26 pracuje jako uczeń-terminator, a następnie jako tokarz w Fabryce *„Cyklop"* w Przemyślu. Pracę w *„Polnej"* podejmuje w 1927 roku w charakterze tokarza. Po powrocie z wojska w 1930 roku pracuje nadal w *„Polnej"*. Jako dobry fachowiec awansuje w 1936 roku na brygadzistę Wydz. Mechanicznego, w 1938 r. na młodszego majstra. Po zakończeniu wojny podejmuje pracę w *„Polnej"* w listopadzie 1944 roku. Przyczynia się do jej odbudowy i uruchomienia produkcji. W 1946 roku uzyskuje dyplom mistrzowski, pełni kolejno stanowiska: kierownik Wydz. Mechanicznego, szefa produkcji i kier. Oddz. Remontowego. Obecnie jest rencistą (od 1972 r.).

W okresie międzywojennym wraz z innymi robotnikami uczestniczy we wszystkich strajkach. Był wychowawcą dużej rzeszy rzemieślników, w czasie strajku okupacyjnego w 1934 roku reprezentował załogę w rozmowach z fabrykantem. W 1946 roku był przewodniczącym rady zakładowej.

Za swoją długoletnią, sumienną pracę zawodową oraz pracę społeczną, odznaczony został *Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym i Brązowym Krzyżem Zasługi*, odznaką *„Zasłużony dla Woj. Rzeszowskiego"*, złotą i srebrną odznaką *ZZM*, złotą odznaką *„Zasłużony dla Zakładu"* oraz złotą odznaką RWKS *„Polna"*.

Józef Polko — ur. w 1900 roku w Przemyślu. Pracę zawodową rozpoczął w 1921 roku w tartaku M. Bystrzyckiego jako pomocnik gatrowego. W *„Polnej"* zaczął pracować w 1926 roku na stanowisku portiera, pełniąc tę funkcję nieprzerwanie aż do ucieczki Niemców z Przemyśla. Po wojnie pracę w fabryce podejmuje w 1944 roku w odlewni jako rdzeniarz oraz palacz suszarek. W roku 1966 przechodzi na rentę, lecz w dalszym ciągu wykonuje pracę palacza suszarek na pół etatu. W okresie międzywojennym był aktywnym działaczem fabrycznego klubu sportowego pełniąc funkcję gospodarza.

Józef Polko

Za swoją długoletnią pracę zawodową i społeczną odznaczony został złotą odznaką *„Zasłużony dla Zakładu"*.

Julian Kruk

Julian Kruk — ur. w 1900 roku w Przemyślu. W czasie I wojny światowej jako dziecko traci jedno oko i częściowo palce u lewej ręki. Ciężkie warunki rodzinne, mimo kalectwa zmuszają go do pracy w różnych zawodach. W *„Polnej"* podejmuje pracę w roku 1924 jako stolarz maszynowy. Zwolniony zostaje z pracy jako „niespokojny duch" za udział w strajkach, nawoływanie do nich robotników oraz za przynależność do Zw. Zawod. Metalowców. W poszukiwaniu pracy — w roku 1932 emigruje za granicę, gdzie przebywa do 1938 r. Po

powrocie do kraju pracuje dorywczo. W czasie okupacji hitlerowskiej zostaje wywieziony na przymusowe roboty do Niemiec. Po powrocie do kraju pracuje w różnych ośrodkach sportowych jako instruktor i trener pływacki. Porzuciwszy działalność sportową jako zawód, w roku 1953 podejmuje ponownie pracę w *„Polnej"* — początkowo jako brakarz, a następnie jako brygadzista KT. Na rentę przechodzi w 1965 r. i od tej chwili do dnia dzisiejszego pełni funkcję przewodniczącego Koła Rencistów. Za swą pracę zawodową i społeczną otrzymał odznakę *„Zasłużony dla Woj. Rzeszowskiego"*.

Józef Gruński

Józef Gruński — ur. w 1904 roku w Przemyślu. Po ukończeniu 7-miu klas szkoły podstawowej i 3-letniej zasadniczej szkoły zawodowej pracuje w różnych prywatnych firmach — uzyskuje zawód elektryka oraz galwanizera (dyplom mistrzowski w 1929 r.). W *„Polnej"* rozpoczyna pracę w roku 1931 początkowo jako elektryk zaś od 1936 r. jako galwanizer, w tym bowiem roku właściciel fabryki wprowadza do produkcji procesy galwaniczne. W fabryce pracuje do 1939 r. tj. do wybuchu wojny oraz w czasie wojny. Po wyzwoleniu podejmuje w niej ponownie pracę w 1944 r., wykonując prace elektryka galwanizera, mistrza, kierownika Oddz. Galwanizerni, a następnie ustawiacza. W roku 1970 przechodzi na rentę. W okresie lat 1928—1939 był członkiem PPS, zaś w Polsce Ludowej członkiem PPR a następnie PZPR.

Za swoją pracę zawodową i społeczną odznaczony został *Złotym Krzyżem Zasługi* i złotą odznaką *„Zasłużony dla Zakładu"*.

Władysław Kwasiżur

Władysław Kwasiżur — ur. w 1909 roku w Przemyślu. Po ukończeniu szkoły podstawowej rozpoczyna w roku 1925 naukę zawodu (jako uczeń-terminator) w fabryce *„Polna"* wstępując jednocześnie do OM TUR. Naukę tę kończy w 1929 roku i zaczyna pracować jako ślusarz będąc członkiem Zw. Zawod. Metalowców Oddział Nr 46 w Przemyślu (później Nr 47). W roku 1937, na skutek redukcji, podejmuje pracę w Zbrojowni Nr 5, lecz na b. krótki okres czasu gdyż zwolniony zostaje z niej wobec odmowy wstąpienia do PPS-prawicy. Po reorganizacji tej jednostki i przemianowaniu jej na Składnicę Broni Nr 3 zostaje do niej przyjęty ponownie. Zatrudnienie to również trwa b. krótko, gdyż zostaje zwolniony za odmowę wstąpienia do Zw. Zawod. Prac. Wojskowych (wiedziano o jego przynależności do lewicowego ZZM). W latach 1938—1939 bezskutecznie poszukuje pracy (na skutek t. zw. wilczego biletu), aż w końcu otrzymuje ją w Miejskim Zarządzie Nieruchomości, w którym pracuje jako ślusarz do wybuchu wojny w 1939 r. W latach 1940—1951 pracuje w energetyce jako ślusarz maszynowy i maszynista turbinowy (Przemyśl, Wałbrzych). W 1952 r. podejmuje pracę w *„Polnej"*.

Za swoją długoletnią pracę zawodową i społeczną odznaczony został *Srebrnym Krzyżem Zasługi*, odznaką *„Zasłużony dla Woj. Rzeszowskiego"*, srebrną odznaką *ZZM*, srebrną odznaką *„Zasłużony dla Zakładu"* oraz srebrną odznaką RWKS *„Polna"*.

Stefan Berezowski

Stefan Berezowski — ur. w 1921 roku w Przemyślu. W *„Polnej"* rozpoczął pracę w 1937 r. jako uczeń-praktykant (terminator) i pracował w niej do 1942 r. tj. do momentu kiedy został przez hitlerowców wywieziony na przymusowe roboty do Niemiec. Po wojnie do roku 1951 pracuje we Wrocławiu w przemyśle odzieżowym jako specjalista-mechanik maszyn do szycia. Pracę w *„Polnej"* ponownie podejmuje w 1952 r. jako ślusarz, kolejno awansując na brygadzistę, ustawiacza maszyn, mistrza i kierownika Wydz. Montażu Maszyn. Obecnie jest brygadzistą w Zakładzie Doświadczalnym Zespołów Automatyki i Układów Centralnego Smarowania przy Z. A. „MERA-POLNA" w Przemyślu.

W czasie swojej 25-letniej pracy w *„Polnej"* okazał się wybitnym fachowcem-praktykiem w dziedzinie produkcji maszyn do szycia, zwłaszcza w okresie ich uruchamiania oraz modernizacji, zaś w okresie przeprofilowania produkcji i wprowadzenia nowych asortymentów produkcyjnych — specem od urządzeń prototypowych i wychowawcą młodszej generacji pracowników.

Za swoje osiągnięcia w pracy zawodowej oraz postawę pełną zaangażowania odznaczony został *Srebrnym Krzyżem Zasługi*, odznaką *„Zasłużony dla Woj. Rzeszowskiego"* oraz srebrną odznaką *„Zasłużony dla Zakładu"*.

Władysław Bury — ur. w 1906 r. w Przemyślu. Po ukończeniu 5-ciu klas szkoły podstawowej rozpoczyna w 1927 roku naukę zawodu w *„Polnej"* jako uczeń-terminator, uczęszczając jednocześnie do zasadniczej szkoły zawodowej. Naukę tę kończy w 1929 roku i zostaje powołany do odbycia 6-miesięcznej służby wojskowej. Po powrocie z wojska pracuje do 1937 roku w fabryce, skąd zwolniony zostaje na skutek redukcji. W latach 1937—1944 pracuje na poczcie w Przemyślu, w Krośnie, a następnie jako ślusarz w parowozowni w Przemyślu. Na skutek złego stanu zdrowia w latach 1945—46 pozostaje na utrzymaniu najbliższej rodziny. Ponownie pracę zawodową podejmuje w roku 1947 pracując w różnych przedsiębiorstwach do 1955 roku. W tym roku powraca do *„Polnej"* podejmując w niej pracę frezera, a następnie ślusarza remontowego. W roku 1971 przechodzi na rentę.

Teodor Pietrunkiewicz

Władysław Bury

Teodor Pietrunkiewicz — ur. w 1910 r. w Grodnie. Pracę zawodową jako uczeń-teminator rozpoczął w 1926 r. uzyskując w roku 1929 dyplom czeladniczy kowala. W latach 1933—1934 odbywa służbę wojskową, po której pracuje kolejno na terenie Przemyśla w charakterze ślusarza i kowala w różnych przedsiębiorstwach prywatnych. Pracę w *„Polnej"* podejmuje jako kowal w 1945 roku, pracując w niej do chwili obecnej jako hartownik. W okresie międzywojennym był aktywnym członkiem Zw. Zawod. Metalowców, zaś po wyzwoleniu wstępuje do PPR a następnie PZPR pełniąc w fabryce stanowisko przewodniczącego rady zakładowej (1949 r.) i sekretarza POP (1950 r.)

Za swą pracę zawodową i społeczną odznaczony został *Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym Krzyżem Zasługi*, złotą odznaką *ZZM*, odznaką *1000-lecia Państwa Polskiego, srebrną* odznaką *XX-lecia PRL* i złotą odznaką *„Zasłużony dla Zakładu"*.

INDEKSY:
ODZNACZENI PRACOWNICY
(do dnia 30 IV. 1973 r.)

„Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski"

Chomicki Piotr (1969 r.), Bykowski Bronisław, Pietrunkiewicz Teodor, Sycz Jan (1971 r.), Łobos Franciszek, Michalik Józef, Piątek Grzegorz (1972 r.).

„Złoty Krzyż Zasługi"

Dorotiak Władysław, Sycz Jan (1957 r.), Szuban Edward (1958 r.), Jary Józef (1959 r.), Bykowski Bronisław, Chomicki Piotr (1964 r.), Lipiński Stanisław (1966 r.), Lachcik Zbigniew (1968 r.), Reczyński Kazimierz, Dorosz Roman, Gruński Józef, Podolak Tadeusz, (1969 r.), Napolski Stanisław, Oszurek Edward (1971 r.), Bednarz Andrzej, Sałamacha Piotr (1972 r.).

„Srebrny Krzyż Zasługi"

Kwasiżur Władysław, Kurzweil Władysław, Łobos Franciszek (1957 r.), Kłyż Edward (1958 r.), Kuś Stanisław, Lachcik Zbigniew (1961 r.), Dudziński Ryszard, Latos Marian (1964 r.), Pietrunkiewicz Teodor, Piotrowski Aleksander, Majka Stanisław (1968 r.), Bąk Wojciech, Berezowski Stefan, Chimiak Klaudiusz, Chudzio Tadeusz, Czubiński Michał, Gawlik Adam, Hartman Jakub, Kozłowska Jadwiga, Malinowski Aleksander, Podkowa Władysław, Radoń Zenon, Szafrański Kazimierz. Rząsa Zygmunt, Pasławski Stefan (1969 r.), Giera Helena, Jastrzębski Jerzy, Sanocka Maria, Sopel Józef, Myśliwiec Aleksander, Kasperkiewicz Kazimierz, Kawiński Stanisław, Kozyra Zbigniew, Legejza Michał, Budny Konstanty (1971 r.).

„Brązowy Krzyż Zasługi"

Tomaszów Bazyli (1949 r.), Kłyż Edward (1951 r.), Sycz Jan (1954 r.), Malinowski Aleksander (1955 r.), Dranka Wojciech (1950 r.), Dorosz Roman, Waltoś Władysław (1958 r.), Zamirski Mieczysław (1964 r.), Kasperska Danuta (1968 r.), Czerwiński Adam, Krasicki Jan, Mokijewski Władysław, Panyło Stanisław, Stankiewicz Ryszard, Zabrowarny Ryszard (1969 r.), Fabian Henryk, Maziarz Roman (1970 r.), Bik Jan (1971 r.).

Odznaka „Zasłużony dla Województwa Rzeszowskiego"

Chomicki Piotr, Dorotiak Władysław, Kruk Julian, Sycz Jan, (1967 r.), Gawlik Adam, Mokijewski Władysław, Podkowa Władysław, Podolak Tadeusz, Ryszawa Tadeusz, Szafrański Kazimierz (1968 r.), Krasicki Jan (1970 r.), Berezowski Stefan, Kwasiżur Władysław, Łobos Franciszek, Madera Marian, Majka Stanisław, Snajczuk Władysław (1971 r.), Kozak Zdzisław, Krajewski Jan, Kraśnicki Zbigniew, Malinowski Aleksander, Paprocki Marian, Polko Eustachy, Radoń Zenon, Sopel Józef, Legejza Michał, Zaworska Stanisława, Zwierzyński Jan, Majewski Stanisław ((1972 r.).

Odznaka 1000-lecia Państwa Polskiego

Bąk Wojciech, Czubiński Michał, Kozak Zdzisław, Kozłowska Jadwiga, Krasicki Jan, Pietrunkiewicz Teodor (1967 r.).

Złota odznaka Związku Zawodowego Metalowców

Chomicki Piotr, Kasperska Danuta, Kozłowska Jadwiga, Lachcik Zbigniew, Majka Stanisław, Majewski Stanisław, Piotrowski Aleksander (1967 r.), Bąk Wojciech, Gawlik Adam, Gołuch Stanisław, Kogutkiewicz Zbigniew, Podolak Tadeusz, Radoń Zenon (1968 r.), Kawiński Stanisław, Piątek Grzegorz, Podkowa Władysław, Polko Eustachy, Róg Adam, Szafrański Kazimierz, Stankiewicz Ryszard, Zioło Zygmunt, Szewerniak Tadeusz (1969 r.), Czarniecki Ryszard, Bąk Leszek, Czerwiński Adam, Daraż Franciszek, Malinowski Aleksander, Stacharska Leonia (1970 r.), Sanocka Maria (1971 r.).

Srebrna odznaka Związku Zawodowego Metalowców

Lachcik Zbigniew (1963 r.), Dutko Paulina, Gawlik Adam, Kołodziej Teresa, Sereda Maria, Terlecka Aleksandra, Zaworska Stanisława (1964 r.), Barczak Władysław, Dańko Tadeusz, Buczkowski Kazimierz, Kawicz Mieczysław, Kurzweil Władysław, Patroś Kazimierz, Pasławski Stefan, Podolak Tadeusz, Sudlic Adam, Turek Marian, Zabrowarny Dymitr, Dudziński Ryszard, Jurkiewicz Stanisław, Kozyra Zbigniew, Podkowa Władysław

(1967 r.), Czarniecki Ryszard, Hemerling Henryk, Kwasiżur Władysław, Łobos Franciszek, Piątek Grzegorz, Wałęga Antoni, Zbroszczyk Czesław, Zajączkowski Eugeniusz, Sopel Józef, Panyło Stanisław, Medak Jan, Legejza Michał, Kuropatwa Zenon, Kita Józef, Baran Marian, Blat Henryk, Mikita Aniela (1969 r.).

Odznaki „Zasłużony dla Zakładu" przyznane do 30. 04. 1973 r.

Odznaki złote: Bednarz Andrzej, Błażkowski Michał, Bykowski Stanisław, Chomicki Piotr, Dorotiak Władysław, Gruński Józef, Hartman Jakub, Hyczkiewicz Mikołaj, Łobos Franciszek, Panyło Stanisław, Pietrunkiewicz Teodor, Podolak Tadeusz, Polko Józef, Sycz Jan, Tłuczek Jakub, Bania Wojciech (z poza przedsiębiorstwa), Dróżdż Stanisław, Haławin Władysław,Skolarczyk Stanisław, Baryła Stanisław, Błoński Tadeusz, Majgier Józef, Mazurkiewicz Michał, Nowosiad Bronisław, Mazurek Władysław, Wyrwich Tadeusz (1969 r.).

Srebrne: Baran Ludwik, Baran Marian, Bąk Wojciech, Berezowski Stefan, Blat Henryk, Blicharski Mieczysław, Czubak Karolina, Czubiński Michał, Dańko Józef, Dudziński Ryszard, Fabian Henryk, Gawlik Adam, Giera Helena, Haławin Władysław, Jędrejko Stefan, Kaczmarski Mieczysław, Kawicz Mieczysław, Kolaszkiewicz Zbigniew, Kostera Aleksander, Kozyra Zbigniew, Krasicki Jan, Kril Zofia, Kurzweil Władysław, Kwasiżur Władysław, Latos Marian, Lagejza Michał, Majka Stanisław, Maziarz Roman, Napolski Stanisław, Peruta Maria, Piotrowski Aleksander, Przewrocki Józef, Nowak Józef, Sałamacha Józef, Sałamacha Piotr, Sanocka Maria, Sarkady Zdzisław, Slisz Bruno, Sopel Józef, Stacharski Tadeusz, Stankiewiecz Ryszard, Stec Tadeusz, Szałaj Stefan, Szewerniak Tadeusz, Szuban Edward, Walczak Krystyna, Władyczak Franciszek, Zając Czesław, Zamirski Mieczysław, Zaworska Stanisława (1969 r.), Kaczmarczyk Aleksander, Kowalik Józef, Krwawicz Jarosław, Kulig Alojzy, Łepkowski Tadeusz, Mycek Leopold, Myśliwiec Aleksander, Piróg Tadeusz, Rudnicki Mieczysław, Zwierzyński Józef (1970 r.), Haligowski Jarosław, Halicki Stanisław, Kasperkiewicz Kazimierz, Mazgaj Marian, Rząsa Zygmunt, Sroka Józef, Turek Marian (1971 r.), Góral Mieczysław, Husarz Józef, Kogut Mieczysław, Kościuk Mikołaj, Kroczek Andrzej, Łuc Piotr, Łuniewski Henryk, Pasławski Stefan, Robaszkiewicz Henryk, Rybienik Eugeniusz, Skwarko Władysław, Solarski Stanisław, Waltoś Leon, Żurawski Stanisław (1972 r.), Bąk Henryk, Bury Adam, Chimiak Klaudiusz, Czarniecki Ryszard, Domagalski Czesław, Gazdowicz Stanisław, Gołuch Stanisław, Hemerling Henryk, Kalamarz Edward, Makusz Wacław, Majko Jan, Matusz Marian, Niemiec Leopold, Rachwał Leon (z poza przedsiębiorstwa), Rzeszutek Franciszek, Ryś Władysław, Tenderys Kazimierz, Tobiarz Jerzy, Wróbel Jerzy

Brązowe: Budny Konstanty, Czerwiński Adam, Dorosz Roman, Kasperska Danuta, Kraśnicki Zbigniew, Oszurek Edward, Pasławski Stefan, Radoń Zenon, Zabrowarny Dymitr, Sycz Jan (1969 r.), Bik Jan, Cieleń Władysław, Domagalski Mieczysław, Góral Edward, Herman Franciszek, Kasprzyk Eugeniusz, Kozłowska Jadwiga, Krajewski Jan, Lis Kazimierz, Majewski Stanisław, Pruchnik Bogusław, Stacharska Leonia, Szafrański Kazimierz, Wałęga Antoni, Węcław Zbigniew, Wojtowicz Marian (1970 r.), Chudzio Tadeusz, Jacyna Halina, Paprocki Marian, Podkowa Władysław, Woźniak Władysław, (1971 r.), Bąk Zbigniew, Fiek Jerzy, Gilżyński Leon, Grabas Eugeniusz, Hywel Jan, Jastrzębski Jerzy, Kaczor Zygfryd, Kielar Zdzisław, Kozakiewicz Jan, Kryński Franciszek, Kuzio Ryszard, Kocuj Józef, Kłyż Edward, Michalik Józef, Mokijewski Władysław, Łysakowski Wiesław, Nowak Czesław, Patko Bogusław, Pitera Antoni, Szczerba Piotr, Szczygieł Bronisław, Szkudziński Ireneusz, Szurek Halina, Szmyd Bronisław, Szydłowski Ryszard, Swierzyński Marcin, Wilgucki Stanisław, Woźniak Antoni, Zajączkowski Eugeniusz (1972 r.), Bik Jan, Anweiler Stanisław, Amarowicz Henryk, Barczak Władysław, Chmura Tadeusz, Dańko Tadeusz, Daraż Piotr, Dorosz Julian, Drańka Wojciech, Dziedzic Zygmunt, Handzel Romuald, Jędruch Edward, Jucha Janina, Jurek Maria (z poza przedsiębiorstwa) Jurkiewicz Stanisław, Karfut Zdzisław, Krakowski Stanisław, Kiba Józef, Kruk Mieczysław, Korupatwa Zenon, Kwaśnicki Edward, Leśniacki Zygmunt, Leśniacka Zofia, Lis Józef, Pomajda Hilary, Olszański Józef, Róg Adam, Ruchaj Ryszard, Ryszawa Tadeusz, Pobidyński Leopold, Skowron Bronisław, Stec Mieczysław, Starosta Mieczysław, Szelest Edward, Sojka Gerhard, Śliwa Aniela, Swierz Gedeon, Stawarz Józef, Tomaszow Bazyli, Walter Jan, Warcholak Henryk, Wdowicz Stefan, Wojnarowicz Wiesław, Wójcikiewicz Jerzy, Włodarski Tadeusz, Zbroszczyk Czesław, Ziąber Roman (1973 r.).

Medal „Za Zasługi dla Obronności Kraju"

Madera Marian ((brązowy), Szuban Edward (brązowy) (1971 r.).

Odznaczenie im. Janka Krasickiego

Złote: Kozak Zdzisław (1971 r.), Jastrzębski Jerzy, Lachcik Zbigniew, Szuban Edward (1972 r.).

Srebrne: Lachcik Zbigniew (1966 r.), Jastrzęski Jerzy (1969 r.), Jamróz Stanisław, Kaczor Zygfryd, Karfut Zdzisław, Leśniacki Zygmunt, Sopel Józef, Turek Marian (1972 r.).

Brązowe: Kozak Zdzisław (1963 r.), Pruchnik Bogusław (1967 r.), Jastrzębski Jerzy (1968 r.), Karfut Zdzisław (1969 r.), Domagalski Czesław, Gocko Alfred (1971 r.), Gazdowicz Ewa, Pich Józef, Szuba Roman, Woźnica Stefan (1972 r.).

Odznaka „Przodownika Pracy Socjalistycznej"

Berezowski Stefan, Dmuchała Stanisław, Grabas Eugeniusz, Hartman Jakub, Jastrzębski Jerzy, Jurkiewicz Stanisław, Konopelski Jan, Łepkowski Tadeusz, Łuniewski Henryk, Mazierz Roman, Napolski Stanisław, Naumowicz Władysław, Nowak Czesław, Pietrunkiewicz Teodor, Rudy Józef, Sałamacha Piotr, Sopel Józef, Wróbel Jerzy, Zamirski Mieczysław (1966 r.), Burdziak Piotr, Czarniecki Ryszard, Dańko Józef, Kogutkiewicz Zbigniew, Mazurek Ryszard, Majka Stanisław, Myśliwiec Aleksander, Podolak Tadeusz, Turek Marian, Warcholak Henryk, Zwierzyński Jan (1968 r.), Baran Marian, Dańko Tadeusz, Feduniak Józef, Giera Helena, Gocko Alfred, Legejza Michał, Mokijewski Władysław, Niedźwiedź Tadeusz, Paprocki Marian, Pączek Tadeusz, Szelest Edward (1970 r.), Leśniacki Zygmunt, Makusz Wacław, Nowak Józef, Pitera Antoni, Pich Józef, Starosta Mieczysław, Sikorski Tadeusz, Sas Zbigniew, Tenderys Kazimierz, Tomaszow Bazyli, Żurawski Stanisław (1971 r.).

Odznaka „BPS im. XX-lecia PRL"

Złote: Łabędzki Marian, Kwaśnicki Edward, Komornicki Eugeniusz, Warcholak Henryk, Zabrowarny Dymitr, Czarnecki Bronisław, Zarzycki Michał.

Srebrne: Gocko Alfred, Kaglik Janusz, Kozaczenko Wilhelm, Hickiewicz Jan, Kuropatwa Zenon, Mazurek Ryszard, Pakuła Jerzy, Paśko Bogusław, Medak Jan, Pietrunkiewicz Teodor, Sałamacha Józef, Urbańczyk Jan, Węcław Zbigniew, Kuciapski Tadeusz, Zbroszczyk Antonina, Kurowski Czesław, Hałas Bronisław (1964 r.), Kita Józef, Łukasiewicz Jan, Klisko Jadwiga, Skwarko Władysław, Iwański Adolf, Cwierz Gedeon, Barłóg Stanisław, Matylak Stanisław, Iwachow Franciszek, Piaseczny Edward, Żmuda Marian, Lelek Józef, Szot Jan, Choma Józef, Łysakowski Wiesław (1966 r.), Turek Stanisław, Tłuczek Mieczysław, Majka Czesław, Łysakowski Czesław, Stąpak Stanisław, Bomba Marian, Mazur Stanisław, Magoła Stanisław, Pakuła Stanisław, Droń Stanisław, Błachut Adam, Noworol Zdzisław, Bury Adam Nodżak Ryszard, Horudko Michał, Dobrzański Adolf, Szydłowski Ryszard, Pyrcz Stanisław, Zaworski Mieczysław, Krupski Marian, Hładasz Roman, Bartnik Michał, Orłów Stanisław, Dybka Władysław, Czternastek Grzegorz, Waszczak Stanisław, Przewrocki Józef, Maziarz Roman, Krajewski Jan, Turek Marian, Skolarczyk Stanisław, Domagalski Mieczysław, Kowalik Józef (1967 r.), Dańko Tadeusz (1968 r.), Konopelski Jan, Szelest Edward, Niedźwiedź Tadeusz, Zbroszczyk Czesław, Jurkiewicz Stanisław, Dorotiak Roman, Konopelski Izydor, Szydłowski Franciszek, Bębnowicz Zygmunt, Szkółka Roman, Gorczyca Adam, Lech Kazimierz, Sawicki Tadeusz, Jarmiszewski Mieczysław, Nowak Zdzisław, Wróbel Andrzej, Wróblewski Adam, Dobrowolska Józefa, Rygiel Jan, Bargiel Henryk, Marek Józef, Gaweł Roman, Kurc Władysław, Biernat Mieczysław, Jurkiewicz Kazimierz, Harpula Bronisław, Karcz Henryk, Kalinowski Błażej, Rytwiński Mieczysław, Kikiela Kazimierz, Szczęsny Augustyn, Starosta Kazimierz, Rzeszutek Franciszek, Szkółka Stanisław, Skawina Władysław, Choma Stanisław, Widaj Edward, Sagan Jan, Mormuła Marian, Kukla Marian, Buksa Jan, Kasprowicz Jan, Doniek Bolesław, Lisowicz Włodzimierz, Olchowy Kazimierz, Baran Marian (1968 r.).

Odznaki „BPS im. 1000-lecia"

Barczak Władysław, Dobrzański Adolf, Dybka Władysław, Czternastek Grzegorz, Horudko Zbigniew, Jastrzęski Jerzy, Komornicki Eugeniusz, Kowalik Józef, Kuropatwa Zenon, Krajewski Jan, Krupski Marian, Kwaśnicki Edward, Łysakowski Wiesław, Łabędzki Marian, Maziarz Roman, Mazurek Ryszard, Pliszowski Józef, Pyrcz Stanisław, Ryszawa Tadeusz, Sałamacha Piotr, Sitek Stanisław, Waszczak Stanisław, Warcholak Henryk, Szydłowski Ryszard, Zabrowarny Mieczysław (1967 r.).

Indeks personalny (lata 1944—1973)

Kierownicy

1. inż. Weitman (1944—1945)
2. inż. Jan Horeczko (1946)
3. Franciszek Jastrzębski (1947)
4. Alojzy Zemanek (1948)
5. Mieczysław Gawlik (1949)

Dyrektorzy

1. Mieczysław Gawlik (1950—1951)
2. inż. Bogdan Winkowski (1952—1957)
3. Czesław Charatonik (1958—1959)
4. inż. Marian Sadowski (1960—1962)
5. inż. Stanisław Lipiński (1963—1967)
6. inż. Ryszard Dudziński (1968—1969)
7. inż. Zbigniew Lachcik (1970—1973)
8. Zygmunt Rząsa (1973)

I sekretarze organizacji partyjnej PPR i PZPR

Brak danych z lat 1944—1946

1. Michał Czubiński (1947—1948)
2. Mieczysław Gawlik (1948—1949)
3. Teodor Pietrunkiewicz (1950)
4. Władysław Waltoś (1951—1955, 1960—1962)
5. Leon Steinberg (1956—1957)
6. Kazimierz Szafrański (1958)
7. Edward Szuban (1959, 1971—1972)
8. Władysław Podkowa (1963—1966, 1968—1969)
9. Stanisław Sieradzki (1967)
10. Tadeusz Piróg (1970)
11. Bronisław Szmyd (1973)

Przewodniczący rady zakładowej

1944 r. — brak danych

1. Stanisław Kiebus (1945)
2. Jan Sycz (1946)
3. Michał Kuźmiński (1947)
4. Piotr Chomicki (1948, 1950—1951)
5. Teodor Pietrunkiewicz (1949)
6. Piotr Sałamacha (1952—1953)
7. Michał Czubiński (1954—1957)
8. Michał Ekiert (1958)
9. Edward Korab (1959—1960)
10. Zbigniew Kolaszkiewicz (1961—1962)
11. Władysław Waltoś (1963)
12. Jan Szkolnicki (1964—1965)
13. Kazimierz Szafrański (1966—1970)
14. Bogusław Pruchnik (1971—)

Przewodniczący rady robotniczej

1. Stefan Szałaj (1956—1958)
2. Zygmunt Zdybiewski (1959—1960)
3. Jan Szkolnicki (1961—1962)
4. Zenon Radoń (1963—1969)
5. Zdzisław Wiśniewski (1970—)

Przewodniczący organizacji młodzieżowych

1944—1947 brak danych

1. Stanisław Siatkowski (1948—1950 — ZMP
2. Marian Turek (1951, 1954) — ZMP
3. Ignacy Szatkowski (1952) — ZMP
4. Stanisław Telega (1953) — ZMP
5. Edward Szuban (1953) — ZMP
6. Jan Szkolnicki (1955—1956) — ZMP
7. Edward Szor (1957—1958) — ZMS
8. Bogusław Pruchnik (1958) — ZMS
9. Andrzej Rymar (1959—1961) — ZMS
10. Kazimierz Patroś (1962) — ZMS
11. Zdzisław Kielar (1963—1964) — ZMS
12. Jerzy Jastrzębski (1965—1971) — ZMS
13. Stefan Woźnica (1972—) — ZMS

Prezesi klubu sportowego

1. inż. Szymon Klagsbald (1936—1939)

lata 1939—1949 — brak danych

2. Józef Dańko (1949—1952)
3. Józef Pusiarski (1952—1953)
4. Stefan Szałaj (1953—1964)
5. Edward Szor (1964—1968)
6. mgr Konstanty Budny (1968—1970)
7. Stefan Szałaj (1971—)

INDEKS
WAŻNIEJSZYCH DAT W HISTORII „POLNEJ"

1923 r. — Powstanie przedsiębiorstwa „KAHAPE"

1924 r. — Budowa budynku fabrycznego i mieszkalnego.

1926 r. — Przystąpienie G. Lorenza do spółki z Klagsbaldem i Honigwachsem. Produkcja maszyn rolniczych.

1927 r. — Zerwanie spółki między właścicielami fabryki i 2-tygodniowe zamknięcie fabryki (odchodzi Honigwachs). Fabryka otrzymuje nazwę: „Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza „Polna" — Joachim Klagsbald i Synowie. I strajk w „Polnej".

1928 r. — Wprowadzenie znaku firmowego fabryki ((wizerunek słonia). Wycofanie się ze spółki G. Lorenza. Pożar w „Polnej". II strajk w „Polnej" (czerwiec 1928 r.).

1929 r. — Budowa budynku administracyjnego. Uruchomienie maszyn do szycia na licencji austriackiej Rast-Gasser.

1932 r. — Zamknięcie fabryki przez właściciela na okres kilku m-cy (kombinacje podatkowe). Powstanie w „Polnej" komórki KZMP (Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej).

1934 r. — III strajk w „Polnej".

1935 r. — Wyjście fabryki z produkcją maszyn do szycia na rynki zagraniczne.

1936 r. — Budowa budynku niklowni. IV strajk w „Polnej". V strajk w „Polnej". Drugi pożar w fabryce. Powstanie Robotniczego Klubu Sportowego „Polna".

1937 r. — VI strajk w „Polnej" (symboliczny przeciwko utworzeniu na wyższych uczeniach tzw. gett ławkowych).

1938 r. — Uruchomienie montażu wózków dziecięcych oraz produkcji patefonów marki „Tefag" na licencji węgierskiej. Aktywizacja eksportu wyrobów do Bułgarii, Litwy, Łotwy, Rumunii i Palestyny. Ofiarowanie przez załogę „Polnej" karabinu maszynowego wojsku.

1939 r. — Przygotowanie się fabryki do okresu wojennego — organizacja służb, budowa schronów itp. Przerwanie działalności fabryki na skutek wybuchu wojny. Pożar w fabryce na skutek działań wojennych. Wkroczenie Niemców do Przemyśla i zajęcie fabryki. Pogrom Żydów w Przemyślu, giną niektórzy pracownicy „Polnej". Wkroczenie Armii Czerwonej do Przemyśla i zajęcie fabryki. Uruchomienie produkcji. Zmiana nazwy fabryki na „im. 17 Września".

1940 r. — Opracowanie planu rozbudowy fabryki. Przyjęcie „Polnej" na członka Wszechrosyjskiego Towarzystwa Odlewników. Wybory do Rady Miejskiej (XI. 1940 r. wchodzi 11 robotników fabryki). Reaktywowanie sportu robotniczego.

1941 r. — Napaść hitlerowska na Związek Radziecki. Zajęcie prawobrzeżnej części Przemyśla przez wojska hitlerowskie. Przejęcie fabryki przez administrację niemiecką. Zmiana nazwy fabryki na: Landwirtschaftliche Maschinen Fabrik „Polna" in Przemysl. Zmiana nazwy fabryki na: Deutsche Maschinen Fabrik „Neuland" in Przemysl, Neulandstrasse 9. Likwidacja produkcji maszyn do szycia, produkcja maszyn rolniczych i hamulców kolejowych.

1942 r. — Utworzenie getta żydowskiego w Przemyślu — włączenie fabryki w jego obszar.

1943 r. — Aresztowanie 15 pracowników fabryki (styczeń). Pożar Fabryki Wozów podpalonej przez ruch oporu. Uruchomienie w fabryce produkcji wozów taborowych dla Wehrmachttu.

1944 r. — Ewakuacja Niemców z Przemyśla. Walki w okolicach Przemyśla i w mieście. Wyzwolenie Przemyśla z rąk hitlerowskich — wkroczenie Armii Czerwonej. Rozminowanie obiektów fabrycznych. Przystąpienie do odgruzowywania fabryki. Powołanie tymczasowego Zarządu Fabryki Maszyn i Odlewni Żelaza „Polna". Uruchomienie produkcji odlewów piecowych. Pomoc załogi w budowie mostu drewnianego na Sanie. Powstanie pierwszej po wyzwoleniu na terenie miasta komórki związkowej metalowców.

1945 r. — Przejęcie fabryki przez Dyrekcję Przemysłu Miejscowego w Rzeszowie.

1946 r. — Powstanie w fabryce komórki Polskiej Partii Robotniczej (PPR). Reaktywowanie życia świetlicowego.

1948 r. — Odbudowa spalonej hali Wydz. Mechanicznego. Ogłoszenie przejęcia fabryki na własność Państwa. Powstanie organizacji fabrycznej Związku Młodzieży Polskiej (ZMP).

1949 r. — Protokolarne i rzeczowe przekazanie fabryki na rzecz Państwa. Uruchomienie w fabryce pierwszej w Polsce po wyzwoleniu produkcji maszyn do szycia. Likwidacja w „Polnej" Zw. Zawod. Metalowców i przejście załogi pod Zw. Zaw. Prac. Przem. Drzewnego i Terenowego. Fabryka otrzymuje na świetlicę lokal przy ul. Mickiewicza 18. Reaktywowanie sportu w „Polnej".

1950 r. — Przejście Działu Zabawkarskiego pod przemysł terenowy.

1951 r. — Przejście fabryki pod Zarząd Przemysłu Maszynowego w Katowicach.

1952 r. — Rozpoczęcie budowy nowej odlewni.

1953 r. — Powstanie w „Polnej" Klubu Techniki i Racjonalizacji. Powstanie Klubu Sportowego w ramach Federacji Sportowej „Spójnia".

1954 r. — Przejście fabryki pod Centralny Zarząd Przemysłu Sprzętu Gospodarskiego w Warszawie — podległy Ministerstwu Przemysłu Drobnego i Rzemiosła. Powstanie punktu felczerskiego — zalążka przyszłej przychodni przyzakładowej. Przemianowanie Koła Sportowego „Spójnia" na RKS „Polna" (Federacja Sportowa „Sparta").

1956 r. — Powstanie Koła SIMP. „Polna" wykonuje zadania Planu 6-letniego przed terminem.

1956 r. — Wycofanie z produkcji maszyn do szycia „San" i uruchomienie produkcji maszyn do szycia „Pokój". Powstanie pierwszego organu samorządu robotniczego — Rady Robotniczej. Załoga „Polnej" po raz pierwszy otrzymuje fundusz zakładowy. Zakończenie budowy nowej odlewni.

1957 r. — Uchwała PMRN w Przemyślu przekazująca fabryce teren wraz z kompleksem budynków w Nehrybce. Powstanie w fabryce organizacji młodzieżowej ZMS. Przejście załogi do Zw. Zawod. Prac. Przem. Terenowego i Rzemiosła. „Polna" po raz pierwszy obchodzi uroczyście 30 rocznicę strajku (I strajk z 1927 r.).

1958 r. — Przejście przedsiębiorstwa do Zjednoczenia Sprzętu Mechanicznego w Warszawie. Zakończenie produkcji maszyn do szycia „Pokój" i uruchomienie produkcji maszyny „Rotak". Przejście RKS „Polna" do Federacji Sportowej „STAL" — piłkarze w III Lidze Okręgowej.

1959 r. — Kłopoty z produkcją maszyn do szycia. Przyjazd ekipy radomskiej.

1960 r. — Reorganizacja przedsiębiorstwa. Oddanie do użytku nowoczesnej lakierni przy ul. Zyblikiewicza 9. Wykonanie zadań pierwszej 5-latki. Spadek drużyny piłkarskiej RKS „Polna" do klasy A.

1961 r. — Rozpoczęcie produkcji zmodyfikowanej maszyny do szycia „WESTA". Przejście przedsiębiorstwa pod Zjednoczenie Przemysłu Ciągników i Maszyn Rolniczych w Warszawie. Powstanie przyzakładowej Zasadniczej Szkoły Zawodowej. Uruchomienie pierwszego wydziału produkcyjnego w Nehrybce.

1962 r. — Przejście przedsiębiorstwa pod Zjednoczenie Przemysłu Precyzyjnego w Warszawie. Obchody (po raz drugi) 35 rocznicy strajku w „Polnej". Rozpoczęcie produkcji maszyn do szycia „WESTA" kl. 90. Powstanie Robotniczo-Wojskowego Klubu Sportowego „Polna" (połączenie KS „Gwardia" z RKS „Polna"). Oddanie do użytku bloków mieszkalnych przy ul. Boh. Getta.

1963 r. — Przeniesienie dyrekcji do Nehrybki i przemianowanie tego zakładu na Polna I. Włączenie części Nehrybki z Polną I do obszaru Przemyśla i nadanie drodze, przy której znajduje się zakład nazwy ul. Obozowa. Przeprofilowanie produkcji przedsiębiorstwa (seria informacyjna zasilaczy). Przekwalifikowanie przedsiębiorstwa z III do II-giej kategorii. Zmiana nazwy przedsiębiorstwa na Zakłady Wytwórcze Elementów Automatyki Przemysłowej. Wizytacja przedsiębiorstwa przez v-ce premiera P. Jaroszewicza i I sekretarza KW PZPR w Rzeszowie W. Kruczka. Powstanie placówki Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej (ORMO). Oddanie do użytku 3-go bloku mieszkalnego przy ul. Boh. Getta.

1964 r. — Zakup i adaptacja licencji włoskiej firmy Masoneilan w zakresie siłowników pneumatyczno-membranowo-sprężynowych. Przejście przedsiębiorstwa pod Zjednoczenie Przemysłu Automatyki i Aparatury Pomiarowej „Mera" w Warszawie. Wprowadzenie w przedsiębiorstwie normatywnego rachunku kosztów (NRK). Rozpoczęcie produkcji aparatury laboratoryjnej. Powołanie w przedsiębiorstwie stałej Państwowej Komisji Egzaminacyjnej. Wprowadzenie nowego znaku towarowego.

1965 r. — Rozpoczęcie eksportu przez „Polną". Powstanie ośrodka campin-

gowego w Krasiczynie. Oddanie do użytku budynku mieszkalnego przy ul. Waryńskiego.

1966 r. — Przekwalifikowanie przedsiębiorstwa z II do I-szej kategorii. Powstanie wyodrębnionego pionu ekonomicznego. Załoga funduje sztandar zakładowej organizacji partyjnej. Powstanie Ogniska TKKF. „Polna" otrzymuje od Prezydium MRN w Przemyślu stadion sportowy przy ul. Galińskiego.

1967 r. — Załoga funduje sztandar organizacji związkowej. Odsłonięcie pamiątkowej tablicy w Zakładzie Nr 2 przy ul. Kuszki. Powstanie Koła Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego (PTE). Przejście przedsiębiorstwa z resortu przemysłu ciężkiego do resortu przemysłu maszynowego.

1968 r. — Przedsiębiorstwo do swojej nazwy włącza ponownie dodatek „Polna". Załoga „Polnej" obchodzi uroczyście 60-lecie powstania Związku Zawodowego Metalowców w Polsce.

1969 r. — Opracowanie planu modernizacji i rozbudowy „Polnej". Oddanie do eksploatacji nowego pomieszczenia krajalni materiałów. Przedsiębiorstwo gości przewodniczącego ZG ZZM H. Całkę. Zespół Pieśni i Tańca Polonii francuskiej z Lyonu „Śląsk" w gościnie u załogi „Polnej" - „Amnestia zakładowa" — zatarcie kar regulaminowych dla upamiętnienia XXV-lecia PRL. Udział załogi w budowie i odsłonięciu w Nehrybce pomnika dla upamiętnienia zbrodni hitlerowskich na jeńcach wojennych. Udział przedsiębiorstwa w wystawach i targach (Moskwa, Berlin, Rostow, Ryga, Praga, Delhi, Sofia, Kijów, Sztokholm, Budapeszt, Brno, Londyn, Manchester). Załoga funduje sztandar Zakładowej Organizacji ZMS.

1970 r. — Oddanie do eksploatacji nowowybudowanego magazynu wyrobów gotowych, magazynu półfabrykatów, dobudówki narzędziowni oraz magazynu inwestycyjnego. Ufundowanie przez załogę aparatu rentgenowskiego dla przemyskiej służby zdrowia w XXV rocznicę jej reaktywowania w Przemyślu. Rozpoczęcie remontu i modernizacji stadionu sportowego przy ul. Galińskiego. Rozpoczęcie budowy Ośrodka Wypoczynkowego w Olszanach.

1971 r. — Rozpoczęcie budowy hali nowej narzędziowni. Uruchomienie produkcji nowych 19 odmian zaworów regulacyjnych wg licencji Worthigton-Maoneilan. Udział przedsiębiorstwa na targach w Brnie i Mediolanie oraz na wystawach w Paryżu, Leningradzie, Poznaniu i Katowicach. Utworzenie w przedsiębiorstwie Samodzielnego Oddziału Wykonawstwa Inwestycyjnego. Przekazanie do eksploatacji budynku zaplecza technicznego. Uruchomienie bufetu. Wyróżnienie zakładowej organizacji ZMS dyplomem uznania przez ZG ZMS za aktywny udział w akcji czynów produkcyjnych i społecznych realizowanych pad hasłem „Dar Ojczyźnie". Zdobycie tytułów mistrzowskich i v-ce mistrzowskich przez zawodników sekcji strzeleckiej w strzelaniu z kbks 5.

1972 r. — Nadanie zakładowej organizacji ZMS przez ZG ZMS — srebrnego odznaczenia „im. Janka Krasickiego". Powstanie oddziału zamiejscowego Zakładu Doświadczalnego Aparatury Pomiarowej KFAP w Krakowie. Zmiana nazwy przedsiębiorstwa na: „Zakłady Automatyki „MERA-POLNA" w Przemyślu. Udział przedstawiciela „Polnej" (Stanisław Majka) w VII Kongresie Związków Zawodowych.

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

Lata 1923—1939

1. Katalog reklamowy firmy: Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza „Polna" — Joachim Klagsbald i Synowie.
2. „Nowy Głos Przemyski".
   1927 r. egz. z dnia 20. III., 27. III., 3. IV., 7. VII. 1927 r. oraz nr nr 34 i 48.
   1932 r. — egz. z dnia 10. I., 6. III. i 24. VII. 1932 r.
   1934 r. — egz. z dnia 27. V. 1934 r. oraz nr 4 i 6.
   1936 r. — egz. nr nr 3, 4, 6, 11, 13 i 14.
   1937 r. — egz. nr 45 oraz z dnia 24, 10. 1937 r.
   1938 r. — egz. z dnia 24. IV., 8. V., 3. VII., 28. VIII i 4. XII.
3. Dzieje Ruchu Rewolucyjnego Ziemi Przemyskiej" (J. Willner — Materiały i wspomnienia) Wyd. Ref. Historii Partii KW PZPR w Rzeszowie.
4. „Historia Zakładu" — rękopis opracowany przez Dz. Organizacji ZWEAP „Polna" — rok 1963.
5. Informacje ustne uzyskane od pracowników i b. pracowników przedsiębiorstwa: J. Kruka, J. Sycza, W. Kwasiżura, M. Czubińskiego, A. Piotrowskiego, S. Szałaja.

Lata 1939—1944 r.

1. „Krasnyj Peremyszl" (Czerwony Przemyśl).
   1939 r. — egz. nr 10.
   1940 r. — egz. nr nr 39, 40, 42, 47, 49, 61, 76, 85, 89, 119, 129, 134, 139, 142, 148, 152, 159 i 248.
   1941 r. — egz. nr 17.
2. Karta z książeczki ubezpieczeniowej z wpisem z dnia 10. 12. 1941 r. oraz pieczątką: „Polna" — Ladwirtschaftliche Maschinen Fabrik in Przemysl.
3. Plan sytuacyjny fabryki sporządzony przez Niemców z opisem „Deutsch Meschinen Fabrik Neuland" — Przemysl, Neulandstrasse — Plan der Fabrik „Neuland".
4. „Generalny plan zawoda sielsko-chaziestwiennych i szwejnych maszyn im. 17-wo Sentabria w gor. Peremyszle" (Stroitelnaja czast).
5. „Tysiąc lat Przemyśla" — Kalendarz 1961—1965 r. R. Dalecki — Obrona Przemyśla w 1939 roku. R. Dalecki — Niemiecki atak na Przemyśl 22. VI. 1941 r. L. Włodek Przemyśl w latach okupacji hitlerowskiej.
6. Przemyśl w latach II wojny Światowej" — J. Rożański (rękopis).
7. Spostrzeżenia i informacje własne autora monografii.

Lata od 1944 r.

1. Akta Rejonowego Urzędu Likwidacyjnego w Przemyślu (Wojewódzkie Archiwum Państwowe — Nr WAP-42.
2. Akta Starostwa Powiatowego w Przemyślu (Wojewódzkie Archiwum Państwowe — Nr WAP-120).
3. Akta Dyrekcji Przemysłu Miejscowego w Rzeszowie. (Wojewódzkie Archiwum Państwowe — Oddział Terenowy w Rzeszowie — lata 1946—1050).
4. Rzeszowski Dziennik Wojewódzki Nr 15 z 1949 r.
5. Historia Zakładu — rękopis opracowany przez Dz. Organizacji ZWEAP „Polna" — rok 1963.
6. Uzupełnienie historii Zakładu — S. Krakowski (Dz. Organizacji ZWEAP „Polna" — lata 1944—1966).
7. Rejestr przedsiębiorstw państwowych Ministerstwa Finansów (Dział A. Nr 3613).
8. „Przegląd Mechaniczny „Nr 19, 20/61 r. inż. R. Dudziński i inż. S. Napolski — Fabryka Maszyn i Odlewnia Żelaza „Polna" w Przemyślu.
9. Wycinki prasowe „Biura Wycinków Prasowych „GLOB" (dotyczące lat 1963—1971).
10. Analizy gospodarcze przedsiębiorstwa, sprawozdawczość, natatki informacyjne z poszczególnych komórek organizacyjnych oraz notatki prowadzone przez Dz. Organizacji.
11. Wspomnienia i notatki własne autora monografii.

SPIS TREŚCI

strona

Słowo wstępne 3
Od autora 4
Powstanie i działalność gospodarcza fabryki „POLNA"
w okresie międzywojennym (lata 1923—1939) 5
Okres wojenny (lata 1939—1944) 11
W Polsce Ludowej 14
Walka klasy robotniczej Polnej w Polsce przedwrześniowej 17
Organizacja partyjna PZPR kierowniczą siłą w zakładzie . . 44
Związkowa i społeczna działalność załogi 47
Młodzież 58
Szkolenie zawodowe 62
Socjalistyczne współzawodnictwo pracy 65
Racjonalizacja i wynalazczość 67
Przyzakładowa służba zdrowia 69
Działalność kulturalno-oświatowa 72
Zakładowe koło SIMP 75
Zakładowe koło PTE 77
Kultura fizyczna i sport 79
Ognisko TKKF 89
Inne organizacje społeczne 91
1. Koło PTTK
2. Koło TPPR
3. Koło PCK
4. Ochotnicza Straż Pożarna
5. Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej
6. Koło PZF
7. ZOS
Najstarsi stażem pracownicy „Polnej" 93
Indeksy 96
1. Odznaczeni pracownicy i personalne
2. Ważniejszych dat w historii „Polnej" 100
Materiały źródłowe 103

